

II. Przegląd piśmiennictwa

A, Dział prawniczy

1. Filozofja i teoria prawa, encyklopedje, bibliografie, kodeksy, zbiory etc.

Gurvitch Georges: *L'idée du droit social*. Paris, Sirey, 1932, str. 710.

Cenne dzieło, w którym autor omawia pojęcie prawa społecznego, a następnie kreśli historję doktryn prawa społecznego od XVII wieku do końca XIX wieku.

Przewodnią myślą autora jest twierdzenie, że wiek XVIII dał prawu podstawę wyłącznie indywidualistyczną. Wszelkie prawo wpływało z umowy, nie wyłączając prawa publicznego, które opiekano na idei umowy społecznej. Nowe teorie prawne nie negują wprawdzie prawa indywidualnego, ale stwierdzają istnienie obok niego prawa społecznego, znacznie szerszego, aniżeli dawne prawo państwa. Nie tylko państwo, ale każda grupa społeczna (rodzina, kościoły, związki zawodowe etc.) mają swoje prawo. Wynika stąd pewien pluralizm porządków społecznych.

Autor znajduje się pod dużym wpływem Maurycego Hauriou.

A, P.

Modern Theories of Law. London, Oxford University Press, 1933, str. 226.

Teorja prawa niewiele zajmowali się dotąd Anglicy i niewiele się zajmują nią obecnie. To też książka z tytułem, w którym mowa o teorji prawa, jest w Anglii rzeczą rzadką i niemal sensacyjną. A zaciekawia nas tembardziej, że jest dziełem zbiorowem dziesięciu autorów, zaszczytnie znanych w nauce angielskiej. Można więc z góry oczekiwać, że jędrna a jasna myśl angielska rzuci wiele światła na zagadnienia, osłonięte dotąd prawdziwie gotyckim mrokiem, jaki na nie spływa od lat stu pięćdziesięciu z dzieł filozofów niemieckich.

Niestety, zawód jest najzupełniejszy. Książka jest wprawdzie bardzo ciekawa. Nie przez to, co winnaby dawać pozytywnie i czego można od niej oczekiwać. Ale przez to, że jest jaskrawym i dobitnym wyrazem wpływu, jaki na charakter badań społecznych i prawnych w Anglii ma ów mrok gotycki, który sączy się tu z poza Kanału. Zachodzi tu więc zjawisko podobne, jak w nauce francuskiej, gdzie również wpływ prawoznawstwa niemieckiego umacnia się i działa coraz bardziej destrukcyjnie na jakość produkcji prawniczej.

Książka składa się z dziesięciu artykułów, z których każdy poświęcony jest innemu prądowi w prawoznawstwie. Przy tem jeden tylko artykuł omawia zbiorowo poglądy paru zbliżonych do siebie pisarzy; inne analizują i przedstawiają koncepcje głównego, typowego, reprezentanta danego prądu. Mamy więc tu dość pełną retrospekcję tego, co się dzieje i myśli w prawoznawstwie w ostatnich kilku dziesiątkach lat. Tembardziej, że książka ta ukazuje nam obraz nie tylko poglądów, które są przedmiotem dyskusji, lecz zaznajamia ze sposobem myślenia tych dziesięciu autorów, których prace złożyły się na nią.

I właśnie, zarówno te systemy teoretyczne, które są przedmiotem analizy, jak i same artykuły analizujące, są świadectwem rosnącego wpływu Niemczyzny. Bezpośrednio poświęcone są autorom niemieckim dwa artykuły: M. Ginsberga, o filozofii prawa *Stammlera*, i H. Lauterpachta, o czystej nauce prawa *Kelsen*a. Lecz również inni z pośród omawianych tu autorów pozostają w ścisłym związku z nauką niemiecką. Nie potrzeba dowodzić szeroko, że pozostaje w takim związku L. Petrażycki, którego skalpel krytyczny preparował głównie niemieckie teorie prawa i tę pił się na nich niepotrzebnie. Pod wpływem niezmiernie silnym, niemal decydującym, filozofii niemieckiej był też Austin, ze swą teorią suwerenności. Niemniej zależna w gruncie rzeczy od Niemczyzny jest koncepcja instytucji i suwerenności *Hauriou*; w postawie myślowej, w metodach badawczych, widoczny jest wpływ niemiecki u *Duguit*a i *Gény*: to samo tu, co u Niemców, rusztowanie erudycyjne, potrzebne do tego, by z poza jego pionów i trawersów nie rysował się jasno kontur myśli zasadniczych.

Niemniej „germanistycznie” ujmują rzecz współautorzy książki. Jasno, przejrzyste, napisane są tylko dwa artykuły: H. Laskego o *Duguit*'cie i W. A. Robson'a o *Henry Sumner Maine*'ie. Są to dwa najlepsze artykuły w tern dziele zbiorowym; i nie jest przypadkiem, że jeden z nich dotyczy koncepcyj znakomitego uczo-

nego angielskiego, który nie kształcił się na wzorach niemieckich. Po tamtych dwóch najlepiej napisany jest artykuł Meyendorffa o Petrażyckim. Inne artykuły nie zarysowują plastycznie sylwetki intelektualnej wyhranego autora, ani nie wyznaczają myślowego końca analizowanych poglądów. Szczególniej artykuł Ginsberga podaje w surowym, nieprzetworzonym, stanie niekształtnie zgmentwane nici i wiązadła Stammlerowskiej spekulacji. Dziwić się wręcz trzeba, że autor, uważany dziś w Anglii za przodującego socjologa, że pisarz, w innych pracach swych niewątpliwie wnikliwy i myślowo aktywny, okazał tutaj tak daleko idącą nieporadność i nieumiejętność dotarcia do rdzenia koncepcji, która jest wprawdzie mało zrozumiała i dziwaczna w swym schizotypicznym schematyzmie, lecz dałaby się ująć tak, iżby jej nonsensy i błędy logiczne stały się dość oczywiste i odrażające dla czytelnika.

Książka ta, wzięta jako całość, nie spełnia dwóch zadań, któreby spełnić winna: nie przedstawia dość plastycznie wybranych systemów filozoficznych i nie wskazuje jasno logicznej ich faktury. Zdaje się, że autorzy jej nie byli do tego zadania przygotowani logicznie. Prawnicy z wykształcenia, nie mieli możności wznieść się ponad rozważane koncepcje i przyjrzeć się im z wyższego poziomu logicznego. Piętno dyletantyzmu naukowego i zacofania logicznego, naogół charakterystyczne dla współczesnej produkcji prawniczej na kontynencie, przeniosło się poza Kanał. Książka ta, można rzec bez przesady, odbija jaskrawo od poziomu tych prac angielskich, które, angielskiemu poświęcone prawu, nie znajdują się pod niszczącym wpływem niemieckiej jurysprudencji i filozofii. Ta książka o współczesnych teoriach prawa szczególnie wymownym staje się objawem, gdy ją porównamy z pracami Jenks'a, Bryce'a, Morley'a, Dicey'a, Bagehot'a, i wielu innych prawników i historyków doktryny prawoznawczej, których dzieła są zaszczytnymi etapami w rozwoju myśli prawniczej, a jednocześnie przez swój wysoki poziom pisarski należą do literatury.

Nauce angielskiej życzyć trzeba, aby styl myślowy i pisarski tej książki nie stał się nigdy stylem dominującym jej prawoznawstwa. Trzeba mieć nadzieję, że świetnej tradycji prawniczej, która idzie od Odkhama poprzez Locke'a, Hume'a, Burke'a, Bentham'a, Mill'a aż po świetnych pisarzy dnia wczorajszego, nie zmoże filozofja prawa Stainmlerów, Spannów i Sauerów.

Dla czytelnika polskiego notatka ta ma być ostrzeżeniem, by do książki tej się nie zwracał i nie brał jej ani za wzór, ani za przewodnika w myśleniu.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Rocznik Prawa i Ekonomji. Przegląd młodej myśli prawniczej i ekonomicznej. Tom I. Pod redakcją Mgr. praw Tadeusza Bernadzikiewicza. Wydawnictwo Prezydium Ogólnopolskiego Związku Akademickich kół naukowych i Wydziału Kół prawniczych. Warszawa, A. K. N., 1932, str. 331.

Przedmowę do książki dał dziekan Wydziału prawa Uniw. Warszawskiego prof. Dr. Józef Rafacz, który zaznacza iż „słusznym jest plan stworzenia wydawnictwa redagowanego i wydawanego przez samą Młodzież”. Wistocie Młodzież wydaje „Prawo” miesięcznik, organ Wydziału Kół prawniczych już od r. 1924 z pewną zmianą formy od r. 1928. Ponieważ wydawanie „Prawa” prowadzi ta sama ogólna organizacja naukowa zachodzi pytanie, dlaczego postanowiono wydawać oddzielnie „Rocznik prawa i ekonomji”. Redaktor wyjaśnia, iż „Prawo” winno w dalszym ciągu służyć przede wszystkim wymianie myśli w sprawach zawodowych, organizacyjnych i naukowych”. Natomiast „Rocznik prawa i ekonomji” dawać winien „przegląd dorobku naukowego młodych prawników, w postaci bardziej pogłębionej i doskonałej.”

Książka dzieli się na dwie części:

Pierwsza ma charakter zbioru rozpraw naukowych z dziedziny prawa publicznego tudzież ekonomji i skarbowości.

Druga część unaocznia ruch naukowy wśród młodzieży. W dziale pierwszym znajduje się osiem rozpraw i tak: na naczelnym miejscu mgr. Aleksander Sochacki (Warszawa) pisze na temat „Zagadnienie pacyfikacji świata a rozbrojenie” (str. 19—45). Artykuł kończy się wnioskiem co do dróg, jakimi można osiągnąć prawdziwy pokój między narodami. „Gdy ludzkość otrząśnie się ze zgnilizny sceptycyzmu i materializmu i gdy sięgnie po wyższe od ziemskich dobra, wtedy dopiero będzie mógł nastać wieczny i niezamącony pokój w jedynej możliwej do pomyślenia postaci: Pax Christi in Regno Christi”.

Student Witold Warkałło (Warszawa) omawia temat „Czy jednostki są podmiotami prawa międzynarodowego” (str. 45—77). Odpowiedź autora brzmi twierdząco. Trzecia rozprawa wyszła z pod pióra mgr. Stanisława Huberta (Lwów); „Zasady restytucji państwowości w zastosowaniu do Republiki Genewskiej w r. 1814—1812” (str. 77—101). Dalej pomieszczono pracę mgr. Mieczysława Kłaka (Lwów) p. t. „Związki celowe w prawie pruskim a związki międzykomunalne w prawie polakiem”. P. Stanisława Kalicka, mgr. praw ze Lwowa omawia „Legitymację skargową w francuskim

sądownictwie administracyjnym" (str. 125—141). Redaktor książki p. Bernadzikiewicz zajmuje się zagadnieniem rentowności gospodarki państwowej (str. 141—217).

Ostatnie dwie prace wyszły z pod pióra Stefana Bolenda (Kra-ków); „Problem działania t. zw. cen maksymalnych w teorii ekonomji" (str. 217—233) i mgr. Stanisława Floreckiego (Warszawa) „Lokalizacja przemysłu według teorii Webera" (str. 233—259).

Część druga zawiera następujące artykuły: mgr. Witolda Bayera „Ruch naukowy polskiej młodzieży prawniczej" (str. 259—263), Dr. Józefa Pawłaka „Uwagi o pracy młodych prawników w seminarjach" (str. 263—269), mgr. Eugenjusza Barwińskiego „Prawnicy w akademickim ruchu naukowym" (str. 269—291), Witolda Warkały „Działalność naukowa akademickich stowarzyszeń prawniczych" (str. 291—311) i Zofji Niżyńskiej „Historja rozwoju wydawnictwa „Prawo" (str. 311—331).

Ten wykaz prac a w większym oczywiście stopniu ich przegląd, dają pojęcie o znacznym zainteresowaniu problemami i ruchem naukowym wśród młodzieży akademickiej, co należy powitać ze szczerem uznaniem i zachętą do dalszych wysiłków na tem polu.

Prof. Ignacy Czuma (Lublin).

2. Nauka o państwie, prawo konstytucyjne i administracyjne.

Korwin Tadeusz Dr.: Podstawy ustrojowe Związku Sowieckiego, studjum polityczno-prawne. Warszawa, Hoesick, 1933, s. 268.

Ciekawe studjum poświęcone zbadaniu „podstaw" ustroju politycznego. Autor nie zajmuje się szczegółowemi przepisami dotyczącymi poszczególnych urzędów, natomiast daje ogólną charakterystykę państwa sowieckiego, przedstawia stosunek bolszewizmu do prawa, myśli przewodnie Konstytucji Sowieckiej, wreszcie federalizm sowiecki. Rozważania autora oparte są na wielkim materiale źródłowym odnoszącym się do Rosji Sowieckiej.

Forma pisania raczej publicystyczna, niekiedy mało obiektywna, nastawienie zdecydowane antysowieckie. A. P.

Lewin Izak: Prawo rozwiązywania ciał ustawodawczych. Lwów, Księgarnia „Oświata", 1933, str. 87.

Ciekawa praca, zawierająca wiele materiału faktycznego, dotyczącego genezy obecnego brzmienia 26-go artykułu (Konstytucji Polskiej), który mówi o prawie Prezydenta do rozwiązywania Sejmu i Senatu. Rezygnacja Sejmu z dotychczasowego (przed 1926 r.) prawa samorozwiązania jest kwestjonowana przez autora, który

nie zgadza się z interpretacją formalną rezultatów głosowania, dokonaną przez Marszałka Sejmu, podczas głosowań nad reformą Konstytucji w połowie 1926 r. A. P.

Miller Artur: Konstytucja republiki hiszpańskiej. Warszawa, Hoesick, 1933, str. 59.

Bardzo dobre studjum dotyczące nowego ustroju politycznego Hiszpanji. Autor kreśli genezę polityczną nowej Konstytucji i daje związłą charakterystykę jej zasadniczych postanowień.

Konstytucja hiszpańska z 1931 r. zmierza do realizacji prądów nowoczesnych liberalnych, demokratycznych i socjalnych. Z konstytucji wejmarskiej przejęto szeroki rozmach w konstrukcji swobód i gwarancji obywatelskich oraz formułowanie zasad społecznej przebudowy państwa. Wzorem rządzeń szwajcarskich, niemieckich i austriackich wprowadzono referendum i inicjatywę ludową. Lekkiemu zboczeniu wzroku w świat ideologii socjalistycznej przypisać należy grupę przepisów, normujących zagadnienia własności i pracy. Na straży konstytucyjności ustaw postawiono Trybunał gwarancji konstytucyjnych, podobnie jak to uczyniły Austria i Czechosłowacja. Teoretyczne próby uzasadnienia jedności prawa publicznego i prymatu porządku międzynarodowego wcielono naraz w całości między pozytywne przepisy, konkretnie wiążące Republikę, jej władzę i obywateli.

Autor wyraża słuszne wątpliwości, czy tak postępowe ujęcie konstytucji będzie harmonizowało z oświatą i wyrobieniem politycznym szerokich mas republiki hiszpańskiej.

W końcu książki dodany został tekst konstytucji hiszpańskiej w przekładzie polskim. A P

Zieleński Leon: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, Hoesick, 1933, str. 125.

Bardzo pożyteczna książeczka, zawierająca tekst Konstytucji z orzecnictwem Sądu Najwyższego i Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Orzecznictwo podane jest przy każdym artykule w formie tez z wyroków Trybunału Administracyjnego i orzeczeń Sądu Najwyższego. A.P.

Dąbrowski Marjan: L'organisation intérieure et l'administration politique de la cité du Vatican. Paris, Sirey, 1931, str. 155.

Ciekawa rozprawa, w której autor omawia charakter prawny państewka watykańskiego, a następnie przedstawia organizację władz na terenie Watykanu.

Charakter prawny Watykanu określa autor jako unję personalną pomiędzy kościołem katolickim, a państwem watykańskim. Unja ta jest analogiczna do unji personalnej pomiędzy dwiema monarchjami absolutnemi, w których monarcha absorbuje osobowość państwa.

Książka, pisana stylem jasnym i poprawnym, stanowi cenny przyczynek do tematu omawianego. *A.P.*

L a v e r g n e B.: De gouvernement des démocraties modernes. Paris, Alcan, 1933, str. 624.

Cenne studjum mierzące w kierunku umiarkowanego korporaejonizmu. Władza publiczna powinna, zdaniem autora, opierać się na dwóch podstawach: indywidualistycznej, wyrażonej w głosowaniu powszechnem i społecznej, wyrażonej w uprawnieniach pewnych organizacyj społecznych, naukowych i gospodarczych. Obok interesów prywatnych musi być reprezentowany w życiu państwowem interes zbiorowy.

Autor znajduje się pod dużym wpływem Durkheima i Duguita. *A. P.*

K e l s e n Hans: Staatsform und Weltanschauung. Tübingen, Mohr, 1933, str. 301.

Ostatni to głos, rzucony z wybrzeża tonącej demokracji niemieckiej. Głos niezwykle znamieny, zarówno ze względu na osobę autora, który z powodu swych przekonań demokratycznych pozbawiony został katedry uniwersyteckiej, jak również z uwagi na wartość myśli pożegnalnych, jakimi autor kończy swą wieloletnią pracę nauczycielską w niemieckich środowiskach uniwersyteckich. — Nie chodzi więc Kelsenowi tym razem o obronę demokracji, uczynił to już znacznie wcześniej w swej pracy: „O istocie i wartości demokracji”. Nie zamierza też autor swej myśli naukowej rzucić na szalę walki o parlamentaryzm, a przeciwko pomysłom korporacyjnej przebudowy państwa. Zawczasu pamiętał o udzieleniu tego wsparcia atakowanemu ustrojowi przedstawicielskiemu, gdy w r. 1925 wydał pracę o problemie parlamentaryzmu (Das Problem des Parlamentarismus). Nie, Kelsen odczuł, odczuł dotkliwie całą bezcelowość przeciwstawiania się rosnącej fali ideologii autokratycznej, dojrzał powrotną falę historii i nieuchronnie zbliżający się okres wiary społeczeństwa w moc zbawczą dyktatury. Więc już tylko przegraną swą ukoronował aktem reasumpcji, głęboką professio fidei, w której zilustrował odwieczną i ciągle na nowo po-

wracającą walkę między autokracją i demokracją na zmiennej fali dziejów ludzkości, zestawiając ją z prądami filozofji poznania i dziejowemi poglądami na świat.

Jak idee polityczne, wywodzi Kelsen, krążą ciągle dookoła zagadnienia stosunku podmiotu władzy do przedmiotu władzy, tak też spekulacje teorii - poznawcze sprowadzają się w rezultacie do kwestji stosunku pomiędzy podmiotem i przedmiotem poznania. Dlatego zarówno polityka, jak i filozofja, obracają się ciągle w zamkniętym kole tych samych zagadnień i rozwiązań; stąd również bierze początek owa ścisła zależność wiary politycznej i przekonania filozoficznego od struktury duchowej i charakteru samego polityka lub filozofa, od sposobu, w jaki on sam odczuwa i przeżywa stosunek własnego „ja” do drugiego człowieka lub przedmiotów zewnętrznych. „Typologia poglądów politycznych i filozoficznych, zauważa Kelsen, musi więc mieć swe źródło ostateczne lub conajmniej zająć się o Charakterologie. Ponieważ ten sam człowiek kształtuje swój pogląd zarówno na kwestję swego stosunku do innych ludzi i jego uporządkowania, jak i na zagadnienie swego stosunku do świata i możliwości jego poznania, musimy zatem uznać, że danemu pogładowi życiowemu i zapatrywaniu politycznemu musi konsekwentnie odpowiadać pewien określony pogląd na świat” (str. 8). Poprzez głęboką i oryginalną charakterystykę i problematykę demokratycznego i autokratycznego typu władzy, dochodzi autor do wniosku, że metafizyczno-absolutnemu pogładowi na świat odpowiada postawa autokratyczna, podczas gdy ku zasadom demokracji ciąży światopogląd naukowo-relatywistyczny. Na przykładach, zaczerpniętych z dziejów filozofji i doktryn politycznych, Kelsen leżą tę przeprowadza, wykazując ciężenie myślicieli metafizyków ku autokracji (Platon, Tomasz z Akwinu, Leibniz, Hegel), a filozofów kierunku empiryczno-relatywistycznego — ku demokratycznym formom rządów (sofiści z Pitagorasem na czele, Marsilius z Padwy, Mikołaj z Cues, Spinoza, częściowo Kant). — Kelsen kończy piękną swą pracę przytoczeniem z 18 rozdziału Ewangelji Św. Jana sceny sądu piątowego nad Jezusem i uwolnienia Barabasa, w której upatruje usymbolizowany niejako tragizm sprzeczności między koncepcją metafizyczno-autokratyczną, a relatywistyczno-demokratyczną, i z głębokim smutkiem rzuca ostrzeżenie przed zbliżającą się autokracją: czy jest tak pewna swą prawdy politycznej, którą pragnie wcielić w życie choćby poprzez ofiarę krwi, jak świadom był swjej wielkiej prawdy Syn Boży?

Artur Miller (Warszawa).

Koellreutter Otto: Vom Sinn und Wesen der Nationalen-Revolution. Tübingen, Mohr, 1933, str. 35.

Autor należy do zastępu, szerokiego zresztą, tych uczonych niemieckich, którzy do ideologii przewrotu hitlerowskiego ustosunkowali się nie tylko pozytywnie, lecz zgoła nawet z entuzjazmem. Wraz z Schmitt'em, Wolffem, Walz'em, Tatarin-Tarnheyden'em i in. tworzy on grupę teoretyków i budowniczych państwa narodowo-socjalistycznego.

Praca Koellreutera, profesora uniwersytetu w Jenie, jest próbą charakterystyki prawno - państwowych założeń trzeciej Rzeszy. W przeciwstawieniu do typu państwa liberalno - demokratycznego, które było panującą dotychczas formą ustrojową, Koellreutter określa powstający ustrój Niemiec, jako typ narodowego państwa praworządnego (Nationaler Rechtsstaat). Określenie to jest o tyle nietrafne, że praworządność mieści się pojęciowo i praktycznie również w ramach państwa liberalno - demokratycznego, czynnik zaś narodowy zależy od składu ludności, który w państwie narodowo jednolitem pokrywa się z ogółem obywateli. Eklektyzm i mimikryzm ideologii hitlerowskiej sprawia teoretykom trzeciej Rzeszy znaczne trudności w klasyfikacji narodowo-socjalistycznego ideału państwa Niemieckiego. Literatura niemiecka operuje rozmaitemi określeniami, jak n. p. ständischer "Volksstaat, autoritärer Staat, Volkischer Führerstaat, zależnie od tego, który z czynników płynnego programu NSAPD przyjmuje za istotny i rozstrzygający.

Przeważna część pracy autora poświęcona jest krytyce zasad wolności i równości, tkwiących u podstaw państwa liberalno-demokratycznego. Brak tu jakichkolwiek spostrzeżeń nowych i oryginalnych, powtórzone są jedynie te ujemne strony rządów demokratycznych, które zdawna już wysunęło doświadczenie i zarejestrowała literatura naukowa i publicystyczna. W dodatku, sformułowania autora rażą jednostronnością i przesadą, wynikłą z negatywnej postawy jego wobec obcych mu duchowo zasad demokracji i szczerego parlamentaryzmu. Przypisywanie np. państwu demokratycznemu, że jest ono typem państwa, pozbawionego autorytetu i kierownictwa, nie znajduje uzasadnienia w historii demokracji, że przytoczę jedynie przykład wielkiej wojny, w której demokracja zachodnia wykazała swem zwycięstwem szerszy zasięg autorytetu i większą sprężystość kierownictwa, aniżeli cesarskie Niemcy.

Z wzmocnionem zainteresowaniem kierujemy więc wzrok ku drugiej części pracy autora, poświęconej charakterystyce ideologicznych podstaw państwa hitlerowskiego. Niestety, wywody prof.

Koellreuttera są tak wątle pod względem treści, a zato tak patetyczne pod względem formy, że po ich przeczytaniu w dalszym ciągu niewiele wiemy konkretnego o nowym typie państwa, jaki nam autor na początku pracy zapowiada. Oto pokłósie pełne trzech klej, które, zdaniem autora, stanowią fundament gruntującego się państwa niemieckiego, co więcej — stać się mają podwaliną współczesnego państwa kulturalnego XX stulecia („Staatstypus des modernen Kultunslaats in 20 Jahrhundert"): 10 völkische Lebensordnung, t. zn. wyeliminowanie z życia publicznego elementów obcorasowych — to zamiast proklamowanej przez rewolucję francuską zasady równości politycznej; 2° autoritärer Fiihrerstaat, t. zn. oddanie władzy absolutnej i niekontrolowanej w ręce Wodza (Führer) — to zamiast zasad ustroju demokratyczno-parlamentarnego; 3° nationaler Sozialismus, t. zn. socjalizm odbarwiony klasowo i zabarwiony nacjonalnie — to zamiast zasad gospodarki liberalno-kapitalistycznej. W syntezie przedstawia się autorowi to państwo przyszłości jak następuje: „Tak więc istota naszego wielkiego ruchu niemieckiego sprowadza się do następujących cech charakterystycznych: negacja dotychczasowego liberalizmu wejmarskiego państwa partyjnego; nawiązanie do niemieckich sił konserwatywnych w postaci, w jakiej wcielone zostały w państwie pruskim; rzut w przyszłości dzięki postawie narodowo-socjalistycznej". Odrzucając część negatywną tej charakterystyki, pozostałyby zatem, jako wzór nowych Niemiec, co więcej — kulturalnego państwa naszego stulecia! — amalgamat pruskiej organizacji państwowej z doktryną socjalistyczną o treści narodowej.

Przyznać trzeba, że o wiele jaśniej, krócej i szczerzej ujął istotę państwa hitlerowskiego drugi wybitny teoretyk trzeciej Rzeszy, prof. Carl Schmitt, gdy na zjeździe prawników niemieckich w październiku 1933 r. powiedział wręcz; „Najwyższą ustawą jest obecnie wola Führer'a, oto zasada naczelną obowiązującego prawa państwowego".¹⁾

Artur Miller (Warszawa) *

Nicola i Helmut: Grundlagen der kommenden Verfassung. Berlin, Hobbing, 1933, str. 87.

Książka ta ma obecnie znaczenie nie tylko teoretyczne. Autorem jej bowiem jest jeden z najbardziej wpływowych pisarzy hitlerowców i poglądy przez niego wyrażane zaczynają stopniowo wcielać się w życie.

¹⁾ Zob. artykuł Danckelmann'a p. t. „Der Deutsche Juristentag in Leipzig" w Deutsche Juristen-Zeitung z 15 października 1933 r.; zes. 20, str. 1321.

Ogólny zarys tego przyszłego ustroju niemieckiego nosi, oczywiście, charakter dyktatury, jako instytucji stałej. Na czele państwa stoi „Reichsführer”, który ma władzę najwyższą. Parlament sprowadzony jest roli instytucji doradczej.

Ciekawą jest tendencja autora do wzorowania się na ustroju kościoła katolickiego. „Reichsführer” jest wybierany dożywotnie przez Senat, złożony z najstarszych i najbardziej zasłużonych członków Zakonu Niemieckiego (na wzór wyboru Papieża przez Kolegium Kardynałów). Członkowie Senatu są mianowani przez „Reichsführera”, podobnie jak kardynałowie są mianowani przez Papieża.

Do zakonu Niemieckiego mogą, oczywiście, należeć tylko Niemcy w znaczeniu rasowym. A. P

Hausner R.: Skorowidz Ustawodawstwa Polskiego. Część V. Nakład własny. Warszawa, 1933, str. 310.

Część V skorowidza jest dalszym ciągiem poprzednio wydanych czterech części. Obejmuje następujące przepisy: dekrety, ustawy, uchwały sejmowe, rozporządzenia, obwieszczenia, instrukcje, regulaminy, statuty, okólniki, pisma okólne i t. d. za czas od 1. I. 1931 r. do 1. I. 1933 r. W szczególności skorowidz zawiera wszystkie przepisy ogłoszone w Dz. Ustaw, ważniejsze przepisy ogłoszone w Monitorze Polskim, rozporządzenia, zarządzenia, instrukcje, okólniki, pisma okólne, za lata 1931 i 1932, ogłoszone w Dziennikach urzędowych różnych Ministerstw, jak również ważniejsze nieogłoszone okólniki niektórych Ministerstw, wreszcie wszystkie bez wyjątku przepisy ogłoszone w Dzienniku Ustaw Śląskich za lata 1931 i 1932.

Układ V części skorowidza pozostał nadal identyczny jak układ części IV. Ułatwia to czytelnikowi korzystanie z poprzednich części.

Ważną pomocą przy odszukaniu pewnego przepisu jest „przeгляд treści” zamieszczony na str. VI. oraz „skorowidz alfabetyczny” zamieszczony na str. 271.

Skorowidz alfabetyczny w części V opracowany jest nieco inaczej niż skorowidz w poprzednich tomach — nie nawiązuje bowiem do poprzednich tomów, dlatego też przy szukaniu pewnego przepisu w pięciu tomach skorowidza wystarczy posługiwanie się skorowidzem tomu IV, obejmującym i poprzednie tomy oraz skorowidzem tomu V.

Należy zaznaczyć, że w części V skorowidza wszystkie odnośne normy zostały zamieszczone i to dla ułatwienia kilkakrotnie (przy każdym z zainteresowanych ministerstw), natomiast dotychczasowy zasadniczy układ skorowidza z podziałem na 18 działów pozostał bez zmiany. *Rad. min. Piotr Typiak (Warszawa)**

L a n g r o d Jerzy Stefan: Apteki realne w prawie polskiem. Kraków, Odbitka z wydawnictwa „Gremjum Aptekarzy Małopolski Zachodniej”, 1933, str. 20.

Jest to memoriał Gremjum Aptekarzy Małopolski Zachodniej w Krakowie dla zainteresowanych Ministrów w przedmiocie uregulowania sprawy aptek realnych w przyszłej ogólnopolskiej ustawie aptekarskiej. Memoriał ten zajmujący się sprawą aptek realnych w Małopolsce, ma też znaczenie i dla b. zaboru pruskiego, w którym istnieją też przenośne koncesje aptekarskie. Praca ta, zestawiona ze zwykłą autorowi jej skrupulatnością i wszechstronnem ujęciem sprawy, przedstawia historyczny rozwój aptek realnych i dotychczasowy ich stan prawny, omawia następnie polskie zasady prawne odnośnie do zamierzonego wyłączenia tych aptek, a w końcu po skreśleniu położenia ekonomicznego aptekarstwa wogóle a specjalnie aptek realnych kończy się konkretnymi wnioskami dla nowej ogólnopolskiej ustawy aptekarskiej w sprawie uregulowania wyłączenia tych aptek przy przejściu do systemu aptek wyłącznie koncesyjnych.

Prez. Saturnin Mràvinciscs (Poznań).

L a n g r o d Jerzy Stefan: O istotę sądownictwa administracyjnego. Warszawa, Gazeta Administracji i Policji Państwowej, 1933, str. 27.

Praca ta jest odpowiedzią na artykuł prof. Dr. Jerzego Pajneki pt.: „Z zagadnień sądownictwa administracyjnego” (Nr. 1 z r. 1932 Gazety Administracji i P. P.) Autor polemizując, przedstawia nie tylko istotę sądownictwa administracyjnego ale też jego stanowisko w odniesieniu do nowoczesnego państwa względnie jego administracji, zwalczając poglądy przeciwnej strony nieprzychylnie temu sądownictwu. Praca ta wykazuje wielkie zrozumienie roli sądownictwa administracyjnego w ustroju państwowym.

Prez. Saturnin Mràvinciscs (Poznań).

Materiały Komisji dla usprawnienia administracji publicznej przy Prezesie Rady Ministrów. Tom XI. Organizacja centralnych władz administracyjnych. Projekt Komisji. Warszawa 1933, s. 80.

Wydawnictwo powyższe zawiera projekt organizacji ministerstw i Prezydium Rady Ministrów, jaki Komisja dla usprawnienia administracji publicznej przedłożyła Rządowi. Wedle założenia podanego na wstępie ma być on „niejako punktem zwrotnym całości prac Komisji”, stać się zarazem „wiązanym szczytowo planu reformy administracji, opracowanego przez Komisję” i dać „koncepcję organizacji kierownictwa w administracji państwowej”.

Projekt dzieli się na 7 rozdziałów, zawierających:

- I. Zasady ogólne (str. 7—25),
- II. Prezydium Rady Ministrów (str. 25—36),
- III. Ministerstwa (str. 36—51),
- IV. Kontrola i nadzór (str. 52—57),
- V. Organy kolegialne, instytucje naukowo-badawcze i specjalne urzędy centralne (str. 57—60),
- VI. Wprowadzenie w życie nowych zasad organizacyjnych (str. 60—62),
- VII. Zmiany w ustroju administracji związane z reorganizacją wewnętrzną władz centralnych (str. 66—68).

Do projektu dołączone są dwa załączniki:

- J. Projekt rozporządzenia Prezydenta o zwierzchniej kontroli administracyjnej (ogłoszony już w „Organizacji kontroli administracji publicznej”, Dr. St. Raczyńskiego, tom IX materiałów Komisji) oraz
2. „Rodzaje zależności służbowej”, —
tudzież dwa wykresy. obejmujące:
  1. Schemat organizacji Prezydium Rady Ministrów,
  2. Schemat organizacji Ministerstwa.

Projekt cały wymaga gruntownej dyskusji i zastanowienia się.

Prof. Dr. Jerzy Panejko (Wilno).

Jaroszyński Maurycy, prof.: Problemy personalne w administracji publicznej. Materiały Komisji dla usprawnienia administracji publicznej przy Prezesie Rady Ministrów. Tom X, Warszawa 1933, str. 218.

Praca powyższa zawiera następujące działy
Zawodowość administracji publicznej (str. 9—35,
Stanowisko prawne pracowników publicznych (str. 37—61/,

Urzednicy polityczni i kierowniczy (str. 63—96),
 Obsadzanie stanowisk w administracji publicznej (str. 97—122).
 Podział urzedników na kategorie (str. 123—148),
 Wykształcenie teoretyczne urzedników publicznych (str. 149—184),
 Służba wstępna i kształcenie uzupełniające (str. 185—200),
 Wytyczne reformy polskiego prawa urzedniczego i polityki personalnej (str. 201—209).

Z naprowadzonego rzutu możemy zorientować się, o co chodzi autorowi. Praca przepojona jest troską o należyte funkcjonowanie maszyny administracyjnej w Polsce.

Autor twierdzi w przedmowie, że „dla dobrego funkcjonowania administracji dobry urzednik jest elementem co najmniej równie niezbędnym, jak dobra organizacja maszyny administracyjnej”. Poszedłbym dalej i powiedziałbym, że najlepsza organizacja jakiegokolwiek instytucji społecznej nie przyniesie i nie może przynieść dodatnich wyników, jeśli nie będzie odpowiedniego zespołu pracowników tej organizacji, jeśli nie będzie — jak powiada Fayol — miejsca dla każdego człowieka, a każdy człowiek nie będzie na swym miejscu. Najlepsze intencje ustawodawcy pójdą na marne, jeśli osoby powołane tak do ścisłego wykonywania litery prawa, jakoteż do twórczego działania w granicach prawa, nie będą fachowo wykształcone, nie będą posiadać właściwego stopnia kultury i odpowiednich wartości etycznych. Prawdę tę odnieść należy zarówno do organów administracyjnych, jak i sądowych. Brak fachowości, poczucia prawa i etyki zniszczyć musi każdą organizację społeczno-prawną.

Praca powyższa wywołać może i powinna dyskusję w stosunku do poszczególnych tez, postawionych przez Autora. I czy zgodzimy się z nimi, czy nie, musimy być wdzięczni Autorowi, że zajął się sprawą czynnika osobowego w dziedzinie administracji i dał nam poważną pracę, opartą na długoletnim doświadczeniu fachowem i studjach teoretycznych. *Prof. Dr. Jerzy Panejko (Wilno)**

Raczyński St., dr., ppłk.: Organizacja kontroli administracji publicznej. Materiały Komisji dla usprawnienia administracji publicznej przy Prezesie Rady Ministrów. Tom IX, Warszawa, 1933, str. 119.

Zagadnienie zorganizowania dobrej kontroli administracji publicznej jest zagadnieniem trudnem do rozwiązania. Że kontrola jest konieczną co do tego nie ma żadnych wątpliwości. Ale nie każda kontrola jest dobrą. Kontrola musi być rozumnie pomyślana

i nie przesadzona. Na dnie duszy zwolenników przesadnej kontroli tkwi brak zaufania i podejrzliwość wobec wszystkich, prócz siebie samych dlatego chcieliby wszystkich kontrolować, a na uzasadnienie swego stanowiska twierdzą jawnie, lub dają do zrozumienia, że wystarczy, by sami posiadali fachowe wiadomości, wtedy będą oni mogli kierować nawet najniedołężniejszym materiałem ludzkim w dziedzinie czynnej administracji.

W rozumowaniu tem leży błąd, wynikający w pierwszym rzędzie z nieznamości psychologicznych i socjologicznych momentów życia ludzkiego. Do tego, aby administracja mogła w istocie spełniać należycie swe zadania, muszą być spełnione dwa warunki:

1. musi być odpowiedni, fachowo wykształcony i na wysokim poziomie etycznym stojący personel administracyjny oraz
2. musi być odpowiednia organizacja organów administracyjnych.

Gdy te warunki zaistnieją, wtedy kontrola (rozumie się postawiona na wysokim stopniu fachowym i etycznym) spełniać będzie właściwą swą rolę jako pewnego rodzaju hamulec, jako miecz Damoklesa.

Jak w życiu prywatnem,, tak i w życiu publicznem tylko jednostki wybitne i posiadające swobodę ruchu mogą naprawdę działać z pożytkiem dla ogółu. Nie można podejrzyczać wszystkich ludzi, trzeba mieć do nich także odrobinę zaufania. W przeciwnym razie, dlaczego mamy mieć zaufanie i do samych kontrolerów? Czy nie trzeba by i ich samych poddać znowu osobnej kontroli?

A teraz drugie pytanie, czy kontrola rozbudowana do najdalej szych granic będzie naprawdę fachową t. j. rozumiejącą wszystkie potrzeby życia społecznego, czy będzie regulatorem i uzdrowicielem, względnie siłą twórczą administracji.? Mam co do tego poważne wątpliwości. Dlaczego tych genialnych kontrolerów nie przydzielić wprost do czynnej administracji? Wówczas kontrola będzie zbędna i zaoszczędzi się wydatki z funduszy publicznych. Obawiać się należy, aby przy nadmiernie rozbudowanej kontroli nie osiągnięto wprost przeciwnego od zamierzonego skutku; należy się obawiać, że ci liczni kontrolerzy sami nie będą posiadać nie tylko fachowych wiadomości, ale przeszkadzać będą naprawdę wybitnym jednostkom w ich pracy twórczej.

Uwagi powyższe nasuwają się stale, gdy biorę do ręki prace z dziedziny kontroli administracyjnej. Nigdy nie widać umiaru i spokoju. Z jednej strony deklamuje się o uproszczeniu administracji publicznej, z drugiej strony uzasadnia się potrzebę nadmiernego i tem samem szkodliwego rozbudowania kontroli administracyjnej.

Praca powyższa traktuje o organizacji kontroli administracji publicznej w 11 rozdziałach, na które składają się:

1. Rozważania ogólne (str. 5—15),
2. Organizacja kontroli administracyjnej (str. 15—23),
3. Personel kontroli (str. 33—32),
4. Kontrola państwowa. Potrzeba nowelizacji ustawy z dnia 3. VI. 1921 r. (str. 32—44),
5. Kontrola zamierzeń podatkowych (str. 44—51),
6. Analiza organizacji kontroli administracyjnej, względnie nadzoru administracji rządowej w Polsce (str. 51—77),
7. Nadzór nad przedsiębiorstwami państwowymi (str. 77—82),
8. Nadzór nad fundacjami (str. 32—91),
9. Nadzór nad samorządem (str. 91—94),
10. Koordynacja i wykorzystanie kontroli administracyjnej (str. 94—99),
11. Technika kontroli (str. 99—104).

Kończy Autor pracę tezami dotyczącymi:

- a) organizacji kontroli administracyjnej,
- b) organizacji kontroli państwowej,
- c) organizacji nadzoru.

jako załącznik dodaje autor projekt rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o zwierzchniej kontroli administracyjnej wraz z uzasadnieniem tego projektu.

Nie miejsce tutaj na szczegółową analizę i krytykę pracy Autora.

W każdym razie trudno zgodzić się na to, by projekt Autora wprowadził uproszczenie i naprawdę lepsze niż dotąd funkcjonowanie tak zawiłanej i rozbudowanej maszyny, jaką jest nasza administracja publiczna.

Trudno bardzo wogóle pomyśleć sobie sprężyście funkcjonującego aparatu administracyjnego przy poważnem zrealizowaniu art. 3 projektu Autora o rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej o zwierzchniej kontroli administracyjnej:

„Kontrola wstępna polega na badaniu i opinjowaniu.

- a) preliminarzy budżetowych,
- b) planów wykonania budżetu,
- c) projektów stanów osobowych, etatów, należności pieniężnych i materiałowych,
- d) projektów umów i zamówień,
- e) opracowanych przez ministerstwo projektów, przepisów i zarządzeń pod względem ich skutków finansowych, tudzież celowości administracyjno-gospodarczej.”

Pomijając to, że tak szeroko pojęta kontrola wstępna zaciera różnicę pomiędzy władzą kontrolującą, a wykonawczą i ustawodawczą, — ważniejsze jest, że warunkiem należytej administracji gospodarczej (a na niejby ciążył przedewszystkiem art. 3), jest w pierwszej mierze szybkie i sprawne wykorzystywanie konjunktury gospodarczej, jakoteż wogóle szybkość decyzji, związana z intensywnym tempem dzisiejszego życia gospodarczego. Można sobie wyobrazić, jak ta szybkość będzie wyglądała, gdy każdy projekt umowy i zamówienia będzie musiał być poddany badaniu i opinowaniu organów kontrolnych. Nie ulega wątpliwości, że wielkie zakłady kapitalistyczne Stanów Zjednoczonych i Niemiec dają nam doskonałe wzory administracji biurokratycznej, a jednak w żadnym takim zakładzie nie znajdziemy tak wszechwładnie rozbudowanej kontroli

Prof. Dr. Jerzy Panejko (Wilno).

Rosmarin Seweryn: O roszczeniach odszkodowawczych z powodu bezprawia urzędnika administracyjnego. Biblioteka prawa politycznego i prawa narodów, pod redakcją Ludwika Ehrlicha, tom V, Lwów, Bodek, 1933, str. 139.

Praca powyższa dzieli się na dwie części.

Część pierwsza obejmuje „Zagadnienie odpowiedzialności urzędnika i Skarbu Państwa wobec osób trzecich za t. zw. bezprawie administracji” (str. 1—88). W części tej bada autor zasadę odpowiedzialności w prawie poaustrjackim, podstawy odpowiedzialności pod względem teoretycznym i pod względem przepisów prawa pozytywnego oraz przedstawia „nowe myśli w orzecznictwie sadowem” polskim i francuskim.

Część druga traktuje o „Zagadnieniu odpowiedzialności urzędnika wobec państwa za bezprawie” (str. 89—134). Autor rozbiera tutaj prawo poaustrjackie i polską ustawę o państwowej służbie cywilnej, prawo popruskie, oraz normy szczególne dla pracowników polskich kolei państwowych oraz dla osób wojskowych.

Zakończenie pracy stanowią „Uwagi ogólne”.

Praca autora obraca się na płaszczyźnie rozumowań prawniczych. Takie było założenie pracy.

Omawiane zagadnienie posiada jednak obok strony prawnej także wybitne podłoże natury politycznej. Z tego też powodu nie zostało ono dotąd we wszystkich państwach w równej mierze rozwiązane.

Zagadnienie, czy o odpowiedzialności organów państwowych będzie orzekać sąd cywilny czy administracyjny, jest rzeczą drugorzędną, pierwszorzędnym natomiast problemem do rozwiązania

jest pytanie, czy interes publiczny dopuszcza, względnie domaga się wprowadzenia instytucji odpowiedzialności „państwa” i urzędników za „bezprawia” oraz jakie wynikną stąd skutki.

Stwierdzenie, że nowym objawem we współczesnym życiu konstytucyjnym jest „renesans władzy sędziowskiej”, nic nie mówi i cały ten „renesans” pozostanie zwykłym frazesem, gdy uprzymiemy sobie, że we władzę sędziowską wszedł w dzisiejszej dobie moment polityczny, który z natury rzeczy może postawić nad bezstronnością sądownictwa znak zapytania. Postawimy na uboczu coraz częściej spotykane w rozmaitych państwach procesy sądowe, zakrawające na ułożone z góry komedje teatralne. Nie możemy też pominąć przy tej sposobności niezaprzeczonego dzisiaj faktu, że „państwo prawa” z jej szczytową formą „państwa sprawiedliwości” ustępuje coraz bardziej miejsca „państwu dobrobytu”.

Dla zrozumienia instytucji prawnych nie zawsze wystarczy analiza prawnicza, często trzeba sięgnąć do innych dziedzin naukowych. Dlatego też kelsenowska formalno-prawnicza metoda prowadzi często do absurdów życiowych i dlatego bywa ona uzupełnianą coraz bardziej metodą socjologiczną.

Prof. Dr. Jerzy Panejko (Wilno).

R o s m a r i n Stefan: Zbiorowe umowy pracy. Lwów, Wydawnictwa Instytutu Administracyjnego Wydziału Prawa U. J. K. we Lwowie, Nr. 2, 1933.

Zbiorowe umowy pracy są stosunkowo młodą instytucją prawną i dlatego badania naukowe nad nią mogą być owocne, o ile nie zamykają się w ciasnym kręgu egzegezy pozytywnego prawa jednego kraju. Autor obrał właśnie dobrą metodę postępowania, bo oparł swe badania na szerokiej podstawie porównawczej oraz sięgnął do ideologicznej treści odnośnych ustaw.

Na tej drodze doszedł autor do interesujących wyników. Przede wszystkim, zbadawszy podłoże socjalne różnych systemów prawnych, stawia tezę, że zbiorowe umowy pracy są realizacją dwóch różnych ideologii; mianowicie we Włoszech zrodziły się one — z interwencjonizmu państwowego, we wszystkich innych krajach, których ustawodawstwa wzorują się na niemieckim prawie z r. 1918, — z liberalizmu grup, który nazywa autor również interwencjonizmem grup. W włoskim ustroju faszystowskim zbiorowe umowy pracy są instrumentem wpływania na życie gospodarcze wszechwładnego państwa, w innych państwach — są środkiem opanowywania życia gospodarczego przez grupy zawodowe. Ten interwencjonizm grup zajmuje w stosunku do państw obronną pozycję

liberalizmu. Jest on „wyrazem walki czynnika gospodarczego z politycznym”, a więc „jest wyrazem tendencji liberalizmu, ale przeniesionego z jednostki na ich związki i ugrupowania zawodowe”. System t. zw. niemiecki ma zatem dwa oblicza: liberalne zwrócone ku państwu i antiliberalne zwrócone ku jednostce. System włoski jest jednolicie antiliberalny.

Rozbiór urządzeń prawa pozytywnego zbiorowych umów pracy ma nam unaocznic te podstawowe korzyści, z których wyrasta idea umów zbiorowych. I trzeba przyznać, że ta ilustracja udała się autorowi w dużej mierze. Analiza urządzeń pozytywnego prawa, przeprowadzona bez najmniejszego uszczerbku dla ścisłości prawniczej wykładni, odkryła nam ukrytą w normach prawnych treść ideologiczną, która odpowiada przeważnie tym tendencjom. Ale, jak to zwykle bywa przy takich syntetycznych konstrukcjach, nie mógł autor zamknąć w tych dwóch ideach całkowitej treści odnośnych prawodawstw. Schemat teoretyczny nie może bez reszty ująć żywych i skomplikowanych procesów społecznych i musi abstrahować od szczegółów; z tego powodu oczywiście nie można czynić autorowi zarzutu. Te odchylenia od schematu autora są zresztą nie liczne. W szczególności, ustawy krajów, należących do t. zw. systemu niemieckiego, nie są homogeniczne; są tam okazy, wskazujące na obce pierwiastki ideologiczne. I tak, grupy zawodowe, będące podmiotami zb. umów pracy, zdobywają wtedy narzędzie skutecznego wpływania na życie gospodarcze, gdy dopuszczalne jest ich upowszechnienie t. j. rozszerzenie skuteczności ich także na nieczłonków związków; otóż takie upowszechnienie następuje z reguły na mocy aktu władzy państwowej. Co więcej „skuteczność” zbiorowych umów pracy uwarunkowaną jest w wielu państwach od poprzedniej rejestracji wzgl. zgłoszenia we właściwym urzędzie państwowym. Wedle polskich projektów ustawy o umowach zbiorowych władzy państwowej służy nawet prawo odmówienia rejestracji. — Te odchylenia od koncepcji liberalizmu grup jeszcze nie obalają m. zd. tezy autora, ale zmusza do protestu rygorystyczne pojmowanie schematu przeciwieństw ideologicznych. Na str. 111, w związku z polskim projektem przyznania władzy państwowej prawa odmowy rejestracji zbior. umowy autor pisze: „Czyżby więc ostatnie projekty Ministerstwa chciały stworzyć syntezę obu typów umów zbiorowych? System wolności grup i system interwencji państwa? Byłaby to praca daremna. Część ostatnia pokaże nam, że między ideami, na jakich opierają się te typy unormowania, nie może być kompromisu”. Jak z tego widać, autor pragnie aktualny stan wzajemnego stosunku tych dwóch koncepcji hipostazować.

Z takim statycznym ujmowaniem pogodzić się nie można. Opisane wyżej odchylenia skłaniają raczej czytelnika do refleksji, że niema zasadniczego przeciwieństwa między obu typami unormowania; tylko w jednym przeważa w danym momencie interwencjonizm, w drugim — liberalizm grup. Przedewszystkiem podkreślić trzeba, że oba typy są wyrazem przewyciężenia liberalizmu indywidualistycznego i że obu typom wspólnym jest przymus państwowy. Dlatego kompromis czy synteza nawet nie jest niemożliwością! — Książkę swą zamyka autor pochwałą zasady samostanowienia grup, bo w ustroju opartym o tę zasadę panuje wolność. Solidaryzując się z tą afirmacją syndykalizmu trzeba dodać, że w ustroju tym gwarantka wolności indywidualnej może być nie kto inny, tylko nadrzędna wspólnota polityczna t. j. państwo.

Zdaje mi się, że teza o bezkompromisowym przeciwieństwie obu typów utrudniła autorowi rozwiązanie zadania, które sobie postawił w II części; zastanawia się tam nad naturą prawną zbiorowych umów pracy. Stwierdziwszy, że umowa zbiorowa pracy nie mieści się w figurze kontraktu prawa cywilnego, zalicza ją autor zupełnie słusznie do układu t. j. aktu heteronomicznego, który dochodzi do skutku przez zgodne oświadczenie woli dwu podmiotów. Zastrzeżenie tylko budzi zaklasyfikowanie układów razem z kontraktami do wspólnej, nadrzędnej kategorii: umowy. W ten sposób dokonywa się jakby degradacja układu, bo przez zrównanie układu z kontraktem nie uwypukła się dostatecznie ta cecha układu, którą autor nazywa heteronomją i która raczej powinna była stać się podstawą klasyfikacji. Jeśli zaś przyjąć klasyfikację autora, to może lepiej byłoby nazwać ową nadrzędną kategorię nie — umową, lecz aktem dwustronnym, bo umowa ma zakres dość ciasny i jest raczej tylko jedną „species” aktu dwustronnego.

Wyraźny wpływ koncepcji ideologicznej zaznaczył się w wyborze sprawdzianu przy rozstrzygnięciu pytania, czy umowy zbiorowe są układem prywatno-, czy publiczno-prawnym? Autor wybrał sprawdzian interesu i dochodzi do wniosku, że zbiór, umowa pracy jest we Włoszech układem publiczno - prawnym, w innych systemach — prywatno-prawnym. Otóż interes nie jest niestety sprawdzianem niezawodnym. Można przy jego pomocy wykazać, że zbiór, umowy typu niemieckiego służą także interesowi publicznemu. Odróżnić mianowicie trzeba dwie rzeczy: motywy zawarcia umowy, które są oczywiście po obu stronach różne i egoistyczne (interes partykularny, nie-publiczny) oraz rezultat porozumienia grup, zabezpieczenie pokoju społecznego (interes publiczny). Dla-

czegoż zatem o charakterze prawnym układu ma decydować interes partykularny, wzgl. interesy partykularne, działające jako motywacja psychiczna przy zawieraniu umowy zbiorowej, a nie interes publiczny, który wychodzi zwycięsko w końcowym wyniku ścierania się interesów partykularnych?

Jak wynika z powyższych uwag, są w książce tezy, które zmuszają do dyskusji. Ona jednak nie może żadną miarą zasłonić waleń naukowych książki. Autor przystąpił bowiem do dzieła w pełnym uzbrojeniu w środki naukowego badania. To też książka posiada dobry, logiczny układ; wywody autora cechuje ściśłość wykładni i przedewszystkiem, doskonałe opanowanie źródeł oraz literatury, szczególnie — włoskiej i niemieckiej, nie mówiąc o polskiej. Zasięg przestrzenny studjum — jeśli wolno tak powiedzieć — jest tak duży (autor uwzględnia oprócz Polski źródła prawa dziesięciu innych państw), że może rościć sobie prawo do nazwy studjum porównawczego. Na osobną wzmiankę zasługuje sumienne opracowanie źródeł prawa, obowiązującego w dzielnicy popruskiej, co wymagało znacznego wysiłku. *Doc. Dr. T. Bigo (Lwów)*

Supiński Wiktor, Dr.: Postępowanie administracyjne. Warszawa, 1912, str. 210.

Pożyteczna książka, zawierająca wykłady, wygłoszone przez autora na zaproszenie Dyrekcji Kursów Wyższej Rachunkowości dla buchalterów w Warszawie. Autor nie ogranicza się do przedstawienia i wyjaśnienia przepisów nowego polskiego prawa o postępowaniu administracyjnym, ale daje obszerny wstęp z zakresu teorii prawa i postępowania administracyjnego. Omawia zagadnienie publicznych praw i obowiązków, istotę aktu administracyjnego, prawomocność aktów administracyjnych, swobodne uznanie w administracji, źródła prawa administracyjnego. Książka świadczy o dużej znajomości literatury i dużym doświadczeniu administracyjnym autora. Język nie zawsze poprawny, gdzieniegdzie ruscyzmy. *A.P*

Szułdrzyński Jan: Ustawa o utworzeniu urzędów rozjemczych do spraw majątkowych posiadaczy gospodarstw wiejskich. Warszawa, 1933, str. 208.

Sumiennie opracowany zbiór przepisów prawnych dotyczących państwowej akcji oddłużeniowej na terenie rolniczym. W zbiorze tym zostały umieszczone nietylko najważniejsze, związane z akcją od-

dłużeniową, ale także rozporządzenia i zarządzenia Ministra Rolnictwa i Ministra Skarbu oraz różne wzory wniosków stron, ugody, orzeczenia etc.

Czynnikom zainteresowanym na terenie rolnictwa książka ta odda wielkie usługi. *A.P*

Wasiutyński Bohdan, prof.: Ustrój władz administracyjnych rządowych i samorządowych. Wydanie III, Poznań, Jachowski, 1933, str. 160.

Nieżgłębiona płodność naszego ustawodawstwa w wydawaniu nowych ustaw i ustawicznym zmienianiu często bez istotnej potrzeby dawnych, wprowadza chaos w ustawodawstwie i uniemożliwia zorjentowanie się w istnym labiryncie ustawowym przeciętnemu obywatelowi oraz utrudnia orjentację prawnikom zawodowym. Systematyczne zaś podręczniki lub monografie tracą po krótkim czasie swą rzeczyswą wartość praktyczną i często narażają autorów lub wydawców na straty materialne.

To też dobrze się stało, że Autor powyższej pracy nie zraził się przedstawionym stanem rzeczy i przystąpił do jej trzeciego wydania, które uzupełnił najnowszem ustawodawstwem, dotyczącem ustroju władz administracyjnych w Polsce.

Całość pracy odznacza się zwięzłością i jasnością wykładu, obejmuje ona wszystkie dziedziny ustrojowe instytucyj administracyjnych na obszarze całego Państwa łącznie z Województwem Śląskiem, a wszystkie twierdzenia poparte są źródłami obowiązujących przepisów prawnych.

Z tych powodów praca Autora staje się nieodzownym przewodnikiem nie tylko dla każdej jednostki, mającej jakikolwiek stosunek z władzami administracyjnymi, ale dla każdego studenta prawnika, urzędnika administracyjnego, sędziego i adwokata.

Prof. Dr. Jerzy Panejko (Wilno).

Zieleniewski Leon: Ustawodawstwo prasowe. Warszawa, 1933, str. 292, Hoesick.

Bardzo pożyteczna praca, zawierająca zbiór ustaw, rozporządzeń i okólników różnych Ministerstw w sprawach prasowych. Poza tem przy poszczególnych artykułach ustaw przytoczone są orzeczenia najwyższych instancyj sądowych (w formie tez).

Zważywszy pozostałą dotychczas w Polsce różnorodność ustawodawstwa prasowego, odmiennego w każdej dzielnicy, rozumiemy, jak wielka praca została włożona w powyższe dzieło.

A. P.

Herrnritt Rudolf, prof.: Das Verwaltungsverfahren. Systematische Darstellung auf Grund der neuen österreichischen und ausländischen Gesetzgebung. Wien, Springer, 1932, str. 257.

Praca prof. Herrnritta, którego nazwisko jest tak ściśle związane z rozwojem nauki prawa administracyjnego, zasługuje na szczególną uwagę z tego względu, że jest ona pierwszą próbą porównawczego przedstawienia postępowania administracyjnego różnych państw, mających zbliżone ustawodawstwo w tej dziedzinie. Słusznie podkreśla autor na wstępie, że kodyfikacja postępowania administracyjnego w państwach współczesnych posiada bardzo głębokie przyczyny. Z jednej strony postęp idei demokratycznych w ustroju i administracji państw środkowo-europejskich musiał spowodować tendencję w kierunku ukształtowania na wzór sądowy postępowania administracyjnego w interesie wzmocnienia ochrony praw stron; nadto odegrało tutaj rolę dążenie po wielkiej wojnie, aby przez możliwie praktyczne ukształtowanie działalności aparatu administracyjnego uczynić tę administrację prostszą i oszczędniejszą. Temu celowi odpowiadały ustawy o reformie administracji, wydane w republice austriackiej w r. 1925, które na polu postępowania administracyjnego uczyniły znaczny krok naprzód. Zgadza się pod tym względem z autorem, że świadectwem dobroci austriackiej ustawy o postępowaniu administracyjnym jest fakt, że znalazła ona szybko naśladowictwo w Czechosłowacji, Polsce i w Jugosławii. Wprawdzie ustawy tych innych państw we wielu szczegółach odbiegają od ustawy austriackiej (np. ja osobiście i szereg innych prawników polskich, nie tylko ze względów patriotyzmu państwowego, ale zupełnie obiektywnie uważamy polską «stawę za lepszą od ustawy austriackiej), ale w każdym razie nie ulega wątpliwości, że ustawa austriacka ma charakter macierzysty w stosunku do zasadniczych linii następnych ustaw wyżej wymienionych państw.

Prof. Herrnritt książkę swoją poświęca zasadniczo przedstawieniu postępowania administracyjnego austriackiego, uwzględniając w sposób porównawczy ustawy o postępowaniu administracyjnym polską, czechosłowacką i jugosłowiańską. Pierwszy rozdział poświęcony jest zasadom ogólnym postępowania administracyjnego, rodzajom i formom działalności administracji i historycznemu rozwojowi postępowania administracyjnego w Austrii. W drugim rozdziale autor omawia zakres mocy obowiązującej ustaw o postępowaniu administracyjnym. Druga część pracy poświęcona jest postępowaniu administracyjnemu ogólnemu, a w szczególności przedmiotom postępowania administracyjnego, właściwości władz

administracyjnych, sporom kompetencyjnym, podmiotom postępowania (władze tudzież interesowani i strony), doręczeniom, terminom i t. d., postępowaniu dowodowemu, decyzjom administracyjnym, kwestji mocy prawnej decyzji administracyjnych, środkiem prawnym (przedstawienie, sprzeciw, odwołanie), wznowieniu postępowania i przywróceniu do stanu poprzedniego, uchylaniu z urzędu, kosztom postępowania. Trzecia część książki poświęcona jest administracyjnemu prawu karnemu, a między innymi źródłom administracyjnego prawa karnego, istocie wykroczenia administracyjnego. Część czwarta poświęcona jest postępowaniu karno-administracyjnemu, a część piąta postępowaniu przymusowemu w administracji. Autor podaje obfitą literaturę i orzecznictwo.

Książka tak zasłużonego i znakomitego uczonego, jakim jest prof. Herrnritt, posiada prawdziwie przełomowe znaczenie przez to, że wskazuje ona drogę do dalszej pracy nad porównawczem postępowaniem administracyjnem tych państw, które mają ustawodawstwo podobne, t. j. Austrii, Polski, Jugosławji i Czechosłowacji. Oczywiście, jak wyżej zaznaczyliśmy i co autor sam podkreślił, już w samym tytule książki, tudzież w przedmowie, książka ta przede wszystkim poświęcona jest postępowaniu administracyjnemu austriackiemu, a inne ustawodawstwa, jak polskie, czechosłowackie, jugosłowiańskie, tudzież różnych państw niemieckich traktuje tylko ubocznie. Jednakowoż nawet przy tem tylko ubocznem porównawczem traktowaniu ustawodawstw państw innych książka ta stanowi prawdziwy drogowskaz dla dalszych monograficznych studiów w tym kierunku. Mało w której dziedzinie porównawcze traktowanie postanowień zbliżonych do siebie ustaw różnych państw ma tak wielkie znaczenie praktyczne, jak właśnie w dziedzinie postępowania administracyjnego i to przedewszystkiem ogólnego, ze względu na wspólne źródło zasadnicze — austriackie, z którego wyszły ustawy polska, czechosłowacka i jugosłowiańska. Cały szereg kwestyj występuje w sposób prawdziwie wypukły dopiero na tle porównania podobnych, ale odmiennych postanowień tych czterech różnych ustaw. To też książkę prof. Herrnritta polecić można wszystkim teoretykom i praktykom prawa administracyjnego, nie tylko dla celów gruntowego zapoznania się z austriackiem ustawodawstwem o postępowaniu administracyjnem, ale także, o ile chodzi o naukowe podstawy i praktyczne stosowanie ustawodawstwa o postępowaniu administracyjnem innych państw, mających systemy podobne, a w szczególności postępowania administracyjnego polskiego.

*P*_{rof.}

Dr Tadeusz

Hilarowicz

(Warszawa)

- Balzer O.: Uwagi o projekcie nowej ustawy o szkołach akademickich. Kraków, 1933, str. 18.
- Baumgart M. i Habel H.: Prawo o N. T. A. Warszawa, Biblioteka Prawnicza, 1933. 10 zł.
- Brodowski B.: Rejestry mieszkańców i meldunki w Polsce. Warszawa, 2 wydanie, Biblioteka sam., 1933, str. 314. 6,50 zł.
- Broydy H. i Junosza W.: Nowe prawo o stowarzyszeniach. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, str. 72. 2 zł.
- Cywichowski Z.: Polskie prawo państwowe. T. I. Warszawa, wyd. Sem-Prawa Pub. U. W., 1933, str. 313.
- Czapiński Wl.: Prawo o stowarzyszeniach z komentarzem. Warszawa, Biblioteka Prawnicza, 1933, str. 190. 3 zł.
- Czerny Z.: O nowy ustrój szkół akademickich. Lwów, 1933. 22 zł.
- Czeżowski T.: O stosunku nauki do państwa. Warszawa, Kasa im. Miąnowskiego, 1933. 1 zł.
- Czuma Ig.: Reforma Akademicka z 1933. Warszawa, Zrąb, 1933, str. 216.
- Diamond H.: Przemówienie w Sejmie R. P. 1919—1930. Warszawa, Księgarnia Robotnicza, 1932, str. 550. 10 zł.
- Ed. Ed.: Hitler (przetł. A. Magórski). Stanisławów, 1933, str. 162. 3 zł.
- Elmer A.: Żydowska myśl państwowa. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, str. 35. 2 zł.
- Feldman W.: Dzieje polskiej myśli politycznej 1861—1914, wyd. 2. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, str. 287. 10 zł.
- Gentile G.: Źródła i doktryna faszystu (tł. H. Mirecka). Warszawa, Hoesick, 1933, str. 61.
- Gietrych J.: O program polityki krajowej. Warszawa, Patria, 1932, str. 145. 4,50 zł.
- Godziejewski J.: Zbiór przepisów o stowarzyszeniach związkach zawodowych i zgromadzeniach i t. p. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1932, str. 184. 9 zł.
- Grzybowski R.: Kryzys prawa konstytucyjnego, wychowanie państwowe-Kraków, Szkoła Ekonomiczno-handlowa, 1932, str. 16.
- Hand R.: Polskie ustawy budowlane. Kraków, 1933, str. 323.
- Hausner R.: Przekroczenie granic odrębnych okręgów prawnych w nowego podziału administracyjnego. Warszawa, Gazeta Admin. i Policji Państw., 1933, str. 66.
- Hoppe J.: Obywatele — państwo. Warszawa, „Obóz Młodych”, 1933, str. 11-
- Jaroszyński M.: Problemy personalne w administracji publicznej. Warszawa, 1933, str. 218.
- Jastrzębski A.: Ustawa o państw, służbie cywilnej. Lublin, 1932, str. 129. 3 zł.
- Kaczkowski J.: Najwyższy Trybunał Administracyjny. Rozp. prez. R. R. z 27. X. 1932. Warszawa, Hoesick, 1933, str. 108. 3 zł.

- Kafliński J. i Nitrihitt A.: Ustawa o państwowej służbie cywilnej. Warszawa, Hoesick, 1932, str. 122. 3,20 zł.
- Klonowiecki W.: Zakład publiczny w prawie polskim. Lublin, Biblioteka kat. Uniw. Lubelskiego, 1933, str. 247. 6 zł.
- Kobyłański K. i Królikowski St.: Ważniejsze ustawy z zakresu prawa politycznego. Lwów, Bibliot. Słuch. Prawa, 1932, str. 308. 3,90 zł.
- Konkolniak Wł.: Podział administracyjny państwa na województwa, powiaty etc. Warszawa, Druk. Policyjna, 1933, str. 155.
- Konstytucja R. P. z 17. III. 1921 wraz z uzupełnieniami. Warszawa, 1933, str. 64. 0,60 zł.
- Korwin T.: Podstawy ustrojowe Związku Sowieckiego. Warszawa, Hoesick, 1933, str. 268.
- Kulczycki L.: W poszukiwaniu nowego ustroju społecznego. Warszawa, 1933, str. 403. 6 zł.
- Langród R.: Ustawa o funduszu pracy. Warszawa, Biblioteka prawnicza, 1933, str. 66.
- Langród J.: Regionalizm administracyjny w teorii i w życiu. Warszawa, Gebethner & Wolff, 1932, str. 61.
- Makowski W.: Rewizja umowy społecznej. Warszawa, Hoesick, 1933. str. 83.
- Makowski M.: Reklama polityczna a t. zw. wola społeczna. Warszawa, Themis Polska, 1932, str. 45. 1,20 zł.
- Małatyński A.: Niemcy pod znakiem Hitlera (od Wejmaru do Potsdamu). Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933. 2,80 zł.
- Malinowski Pobóg Wł.: Narodowa demokracja 1887—1918. Fakty i dokumenty. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, str. 384. 6 zł.
- Marchlewski L.: W sprawie nowej ustawy akademickiej. Kraków, 1933, str. 16.
- MękarSKI St.: Obowiązki i prawa obywatelskie. Warszawa, Hoesick, 1933, str. 39. 1,50 zł.
- Michalik R.: Mussolini — wódz faszystów. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, str. 64. 0,25 zł.
- Mycielski A.: O przestrzennych granicach państwa w świetle krytyki Kelsena. Kraków, Czas, 1932, str. 21.
- Nowosielski R.: Leninizm w oświeceniu Stalina. Poznań, 1933, str. 35.
- Paciorkowski St.: W sprawie nowej konstytucji. Zasługi i błędy Komisji Konstytucyjnej. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1932, str. 32. 2 zł.
- Połniaszek Fr.: O ustroju państw. Tarnopol, 1933, str. 95.
- Porański M.: Ustawa o stowarzyszeniach. Lwów, Gebethner i Wolff, 1933, str. 52. 1 zł.
- Pretiatkiewicz A.: Państwo współczesne, wyd. 6. Lwów, Atlas, 1933, str. 194.
- Prace Komisji Konstytucyjnej Sejmu I. II. Warszawa, Hoesick, 1933. 1 zł.

- Pruszkowski A.: Nowe prawo o stowarzyszeniach. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, str. 110. 2 zł.
- Richter M.: Ustawa o zgromadzeniach. Przemyśl, Księgarnia Naukowa, 1933, str. 37. 1 zł.
- Rothand N.: Ustawa o N. T. A. Warszawa, Księgarnia Prawnicza, 1933, str. 56. 1,80 zł.
- Rozporządzenie o N. T. A. z 1932 r. Lwów, Bodek, 1933, str. 71. 1,20 zł.
- Rybarski R.: Prawda o obecnych rządach. Warszawa, Stronnictwo Narodowe, 1932, str. 8.
- Stachniuk J.: Kolektywizm a naród. Poznań, Zw. P. M. D., 1933, str. 101. 4 zł.
- Starzyński St.: Luźne refleksje na temat ustrojów państwowych. Wilno, Zawadzki, 1932.
- Supiński W.: Postępowanie administracyjne. Warszawa, Polski Zw. Zaw. Buchalterów, 1933, str. 210.
- Surzycki St.: Walka o autonomję uniwersytecką. Warszawa, Dom Książki polskiej, 1933, str. 61. 1,50 zł.
- Suski J.: Rzeczpospolita Polska. Wykres organizacji władz i urzędów państwowych. Warszawa, Samorządowy Inst. wydaw., 1933.
- Unger L.: Skorowidz ustawodawstwa administracyjnego. Rohatyn, wyd. „Książ i Druków Gminnych”, 1933, str. 223.
- Urbanowicz St.: Nowe prawo o stowarzyszeniach. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1932, str. 24. 1,20 zł.
- Volpe G.: Rozwój historyczny faszystwu. (Tłum. II. Mirecka). Warszawa. Hoesick, 1933, 5 zł.
- Wachholz Szcz.: Stanowisko i rola urzędnika w społeczeństwie. Kraków, Szkoła Ekonomiczno-handlowa, 1932, str. 8.
- Wierzejski S.: Egzaminatorjum z administracji z odpowiedziami na podstawie egzaminów uniwersyteckich. Lwów, Bodek, 1933, str. 33. 2,50 zł.
- Wisłocki J.: Ustawa o szkołach akademickich. Warszawa, Koło Prawników U. W., 1933, str. 54.
- Wisłocki J.: Akademicki statut ramowy i akademicka ordynacja wyborcza. Warszawa, Zrzeszenie Kół Naukowych, 1933, str. 40.
- Wisłocki J.: Prawo głosowania kobiet. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1932, str. 34. 0,50 zł.
- Wrzosek A.: Walka o utrzymanie samorządu szkół akademickich w Polsce. Poznań, Jachowski, 1933, str. 40. 1,40 zł.
- Zieleniewski L.: Regulamin Senatu na tle regulaminów oraz praktyki Izby Ustawodawczych w Polsce i innych państwach. Warszawa, Haesick, 1933. str. 205. 6 zł.

Czasopisma: *Sigma*: Z komisji dla usprawnienia administracji publicznej (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 9—10, 11—12, 1932 i Nr. 1, 2, 3—4, 5—6, 1933). — *Gamma*: Nowelizacja pragmatyki służbowej (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 9—10, 1932). — *Gemharzewski L.*: Nowe konstytucje (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 9—10, 1932 i Nr. 5—6, 1933). — *S. O. S.*: Nowe przepisy dyscyplinarne (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 11—12, 1932 i Nr. 1—2, 1933). — *Czapiński Wł.*: Indywidualizm a uniwersalizm w administracji publicznej (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 11—12, 1932). — *J. G. P.*: Z dziedziny postępowania administracyjnego (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 11—12, 1932 i 1—2, 1933). — *St. K.*: Tworzenie ustaw (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 3—4, 1933). — *Omikron*: Z dziejów organizacji urzędniczych (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 5—6, 1933). — *Longchamps A.*: Niezawisłość urzędnika administracyjnego (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 7—8, 1933). — *Mękarski St.*: Na drodze do nowej konstytucji (Droga, Nr. 10, 1933). — *Jaroszyński M.*: Stanowisko prawne pracowników publicznych (Gazeta Administracji i policji Państwowej, Nr. 22, 23, 1932). — *Raczyński St.*: Organizacja kontroli administracji publicznej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 22, 1932). — *Jaroszyński M.*: Zawodowość administracji publicznej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 23, 1932). — *Jaroszyński M.*: Urzędnicy polityczni i kierownicy (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 24, 1932). — *Czapiński Wł.*: Prawo o stowarzyszeniach (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 24, 1932 i Nr. 1, 2, 3, 1933). — *Jaroszyński M.*: Obsadzanie stanowisk w administracji publicznej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 2, 1933). — *Jaroszyński M.*: Podział urzędników na kategorie (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 4, 1933). — *Hausner R.*: Przekroczenie granic odrębnych okręgów prawnych w proj. nowego podziału administracyjnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1933). — *Grzymała-Pokrzywnicki J.*: Postępowanie administracyjne w świetle orzecznictwa N-T. A. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 6, 1933). — *Bazciiński M.*: Podział czynności w starostwach (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1933). — *Hausner R.*: Tezy do ustawy o podziale państwa polskiego dla celów administracyjnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1933). — *Czerwiński St.*: Na marginesie rozp. P. R. z 25. IX. 1932 o wykonywaniu praktyki lekarskiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1933). — *Langrod J. S.*: O istotę sądownictwa administracyjnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 7, 1933). — *Eile H.*: Pierwsze polskie Ministerstwo Wojny (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 7, 1933). — *Szymkiewicz G.*: Plany zabudowania i ich sporządzenie (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 10, 1933). — *Dołżycki W.*: Zakres aprobaty w starostwach (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 11, 1933). — *Pogonowski J.*: Postępowanie administracyjne w Jagosławji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 11, 1933). — *Willmann W.*: Bezprawne przeloty granicy a zagadnienie policji lotniczej (Gazeta

Administracji i Policji Państwowej, Nr. 11, 1933). — Długocki Wł.: W sprawie instrukcji dla inspekcji wojewódzkiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 12, 1933). — Stosyk St.: Działalność inspekcji wojewódzkiej w świetle cyfr (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 12, 1933)). — Nowakowski W.: Sposób publikowania ob. przepisów (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 13, 1933). — Namysłowski W.: Struktura prawna organów państwowych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 13, 1933). — Namysłowski Wł.: Na marginesie projektu ust. o aktach stanu cywilnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 15, 1933). — Unger L.: Inspekcja działań zespolonych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 15, 1933). — Hausner R.: Zastosowanie rozp. Pr. R. P. o postępowaniu administracyjnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 16, 1933). — Kościółek J.: Inspekcja powiatowa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 16, 1933). — Dołżycki W.: Ogłaszanie obow. przepisów (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 16, 1933). — Hausner R.: Załatwianie spraw (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 17, 1933). — Wotke A.: Wyłączenie rzecznika dyscyplinarnego w postępowaniu dyscyplinarnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 17, 1933). — Hausner R.: Ochrona prawna w postępowaniu administracyjnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 18, 1933). — Rudolf Z.: Zadania techniczno-sanitarne w administracji publicznej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 18, 1933). — Lohman St.: Inspekcja działów budżetowo-gospodarczych w urzędach wojewódzkich i starostwach i jej wyniki oszczędnościowe (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 19, 1933). — Namysłowski W.: Denaturalizacja i expatriacja w Rzeszy Niemieckiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 20, 1933). — Stosyk St.: Rozwój organizacji ministerjalnej w M. Spr. Wewn. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 21, 1933). — Hausner R.: Właściwość (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 21, 1933). — Tomasini M.: Niebezpieczny przepis nowego dekretu o N. T. A. (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 52, 1932). — Fenichel Z.: Obywatelstwo osób prawnych według prawa polskiego (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 36, 37, 38, 1933). — Supiński W.: Praworządne postępowanie administracji (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 37, 38, 39, 1933). — Makowski J.: O normach pozakonstytucyjnych (Głos Prawa, Nr. 11, 1932). — Stnicki Z.: Rola Pr. R. P. przy ogłaszaniu ustaw (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1933). — Gumiński J.: Konstytucja republiki hiszpańskiej (Głos Sądownictwa, Nr. 5, 1933). — Sitnicki Z.: Podział państwa na województwa (Głos Sądownictwa, Nr. 9, 1933). — X.: Na marginesie projektu Konstytucji (Nasza Przyszłość, t. XXVI, 1932). — Czarniecki J.: Przyczynek do projektu Konstytucji (Nasza Przyszłość, t. XXVII, 1932). — Hilarowicz T.: Myśli zachowawcze a sprawy urzędnicze (Nasza Przyszłość, t. XXVIII, 1933). — Gembarzewski L.: Dziedziczny czy wybieralny „rozum stanu” (Nasza Przyszłość, t. XXXII, 1933). — Jędrzejewicz J.: O nowy ustrój szkół

akademickich (Nowe Państwo, t. II, z. 3 (7), 1932). — Miller A.: Konstytucja hiszpańska (Nowe Państwo, t. II, z. 7, 1932). — Gąsiorowski M.: Ustrój konstytucyjny St. Zj. (Nowe Państwo, t. II, zes. 4 (8), 1932). — Miedziński B., Makowski W., Bogdani R., Fichna St., Mękarski St. i Waśniewska Eu.: Prace Komisji Konstytucyjnej (Nowe Państwo, t. II) z. 4 (8), 1932. — Car St., Czuma Ig. i Szawleski M.: Prace Komisji Konstytucyjnej Sejmu (Nowe Państwo, t. III, z. 1 (9), 1933). — Czapiński Wl.: Kontrola administracji a mocne państwo (Palestra, Nr. 11, 1932). — Urbanowski St.: 10-lecie N. T. A. i nowelizacja jego ustroju (Palestra, Nr. 11, 1932). — Główniczewski J.: Nowe prawo o stowarzyszeniach (Palestra, Nr. 12, 1932). — Nieznański Z.: Projekt Konstytucji (Prawo, Nr. 1—2, 1933). — Gerlach v. H.: Rzesza Niemiecka przed wyborami (Przegląd Polityczny, t. XVII, z. 4, 1932). — Sitnicki Z.: Zagadnienie Izby wyższej w konstytucji polskiej (Przegląd Prawa i Administracji, Nr. IV, 1932). — Brückner A.: Samorząd uniwersytetów niemieckich (Przegląd Współczesny, Nr. 128, 1932). — Wojciechowski L.: Senat — poskromiciel (Przemiany, Nr. 2, 1933). — Obserwator: Na marginesie nowego prawa o stowarzyszeniach (Przewodnik Społeczny, Nr. 1, 2, 1933). — Oleksy W.: Nowe prawo o stowarzyszeniach (Przewodnik Społeczny, Nr. 12, 1932 i Nr. 2, 1933). — Oleksy W.: Przepisy prawne w sprawie widowisk publicznych (Przewodnik Społeczny, Nr. 4, 1933). — Starzyński St.: Luźne refleksje na temat ustrojów państwowych (Rocznik prawniczy wileński, r. VI, 1933). — Zawadzki J.: Województwo stołeczne czy woj. grodzkie w m. st. Warszawie (Samorząd Miejski, Nr. 14—15, 1933).

- Ajlani M.: La constitution de Syrie. Paris, Presses Modernes, 1932, str. 304
- Akzin, Ancel, Basdevant: La nationalité dans la science sociale et , dans le droit contemporain. Paris, Sirey, 1933, str. 347. 45 fr.
- Andreadès: La juridiction administrative en Grèce. Paris, Sirey, 1932, str. 563.
- Ascoli C.: La constitution espagnole de 1931. Paris, Ed. et pub. contemp. 1932, str. 200. 30 fr.
- Barthélémy J. et Duez P.: Traité de droit constitutionnel, 2 éd. Dalloz, 1933, str. 95. 80 fr.
- Barthélémy J.: Précis de droit constitutionnel, 2 éd. Paris, Dalloz, 1933, str. 421. 25 fr.
- Batilliat: Origine et développement des institutions politiques en Lithuanie. Paris, Bresle, 1932, str. 264.
- Batelli M.: Les institutions de démocratie directe en droit suisse et comparé moderne. Paris, Sirey, 1932, str. 319. 40 fr.
- Berl E.: La politique et les partis. Paris, Rieder, 1932, str. 233. 15 fr.
- Belin J.: La notion d'utilité publique en droit administratif français. Paris, Giard, 1933. 40 fr.

- Berner A.: Le tribunal administratif d'Alsace et de Lorraine. Paris, Sirey, 1933, str. 164. 32 fr.
- Bérard L.: La notion d'intérêt dans le recours pour excès de pouvoir. Paris, London, 1932, str. 173.
- Blois L.: Dix ans au Parlement (1922—1932). La défense des intérêts français. Paris, Libr. de la „Rev. française”, 1932, str. 167. 12 fr.
- Boissier et Mirkine-Guétzewitch: Annuaire interparlementaire. Paris, Giard, 1933. 20 fr.
- Boutros R.: Les éléments de la constitution anglaise. Lyon, Bosc, 1933, str. 288.
- Brazzola F.: La cité du Vatican est-elle un Etat? Paris, Giard, 1932. 35 fr.
- Cassagnac P.: Faites une constitution ou faites un chef. Paris, Giard, 1933, 15 fr.
- Cattier J. G.: Du libéralisme intégral au libéralisme national. Bruxelles, Imp. et publicité du Marais, 1933, str. 32.
- Chaniotis C. L.: Le conseil d'Etat en Grèce de 1830—1930. Paris, Sirey, 1930, str. 323.
- Charlier R. E.: L'anarchisme-communisme, sa lutte contre le marxisme et contre l'Etat et le droit. Rennes, Riou-Reazé, 1930, str. 226.
- Clemenceau: Neuf conférences sur la démocratie. Paris, Larousse, 1932, 15 fr.
- Corteano A.: L'évolution de l'état. Paris, Payot, 1933, str. 240. 20 fr.
- Coville A.: Jean Petit. La question du tyrannicide au commencement du 15 s. Paris, Pisard, 1932, str. 615.
- Dareste F., Delpéch J. et Laferrière J.: Les constitutions modernes 4 ed. IV. Paris, Sirey, 1933, str. 870. 100 fr.
- Debelmas P.: Les pratiques administratives comme sources de droit. Toulouse, Audran, 1932, str. 219.
- Delbez L.: Du territoire dans ses rapports avec l'Etat. Paris, Dardel, 1932.
- Delbez L.: De l'excès de pouvoir comme source de responsabilité. Paris, Giard, 1933, str. 54. 5 fr.
- Deslandres M.: Histoire constitutionnelle de la France (de 1789—1870), 2 V. Paris, Giard, 1933, 190 fr.
- Diveky A.: La constitution du royaume de Jerusalem et les institutions hongroises et polonaises. Warszawa, 7 Kongres Międzynar. Historyków, 1933.
- Duffort L.: L'autre Pologne. Paris, Revue mondiale, 1932, str. 422.
- Et-Shorbagi A.: La responsabilité politique des ministres devant les Sénats et les Chambres Hautes. Paris, Giard, 1932, str. 164. 20 fr.
- Fla mand G.: Les idées politiques et sociales de Fénélon. Paris, 1932, str. 81.
- Fieiner Fr.: Les principes généraux du droit administratif allemand (trad. de Ch. Eisenmann). Paris, Delagrave, 1933, str. 280. 50 fr.
- Foignet R.: Manuel élémentaire de droit administratif. Paris, Rousseau, 1932. 27 fr.

- Foujallaz A.: Energie et volonté. Un chef: Mussolini. Paris, Revue Mondiale, 1933, str. 223.
- Gabolde M.: Commentaire de la loi du 7. VI. 1933 sur les garanties de la liberté individuelle. Paris, Pédone, 1933, str. 89. 15 fr.
- Galland H.: Le contrôle judiciaire de la constitutionalité des lois aux Etats-Unis. Paris, Giard, 1932. 40 fr.
- Gascoin E.: Réforme de l'Etat. Paris, Bossard, 1932, str. 255. 15 fr.
- Geffroy G.: Clemenceau, sa vie, son oeuvre. Paris, Larousse, 1932, str. 30.
- Gerville-Réache: Le régime devant l'intérêt général. Paris, Bossard, 1932, str. 286. 15 fr.
- Gouet Y.: La question constitutionnelle des prétendus décrets-lois. Paris, Giard, 1932. 35 fr.
- Gouttenoire R.: Le silence de l'administration. Montpellier, Oizolas, 1932, str. 191.
- Grein J. R.: Ordre et désordre. Scènes de l'Allemagne contemporaine. Paris, Tallandier, 1932, str. 187. 18 fr.
- Hauriou M.: Précis de droit administratif et de droit public. Paris, Giard, 1933, 65 fr.
- Hauriou M.: Petit précis élémentaire de droit administratif. Paris, Giard, 1933. 25 fr.
- Hauriou M.: Petit précis élémentaire de droit constitutionnel. Paris, Giard, 1933. 25 fr.
- Hlond A.: Les principes chrétiens de l'Etat. Liège, Pensée catholique, 1932, str. 32.
- Jaeger Fr.: Le problème de la souveraineté dans la doctrine de H. Kelsen. Paris, Boccard, 1932, str. 171. 18 fr.
- Jacques H.: Allemagne, société a responsabilité limitée. Paris, Revue Mondiale, 1932, str. 189. 12 fr.
- Jaquin P.: L'effort yougoslave. Paris, Alcan, 1932, str. 180. 15 fr.
- Jèze G.: Cours de droit public. Paris, Giard, 1933. 60 fr.
- Lambert J.: Les origines du contrôle de constitutionnalité des lois d'état par la judicature fédérale aux Etats-Unis. Paris, Giard, 1933. 6 fr.
- Lanson G.: Montesquieu. Paris, Alcan, 1932, str. 208.
- Laski H.: Grammaire de la politique. Paris, Delagrave, 1933, str. 360. 50 fr.
- Le Dantec: L'initiative populaire, le référendum et le plébiscite dans le Reich et les pays allemands. Paris, Rivière, 1933, str. 420. 40 fr.
- Leroux R.: La théorie du despotisme éclairé chez K. Th. Dalberg. Paris, Belles Lettres, 1932, str. 55. 10 fr.
- Luang Pracherd: La constitution siamoise de 1932. Paris, Leviton, 1933, str. 221.
- Loutrich D.: La constitution du royaume de Yougoslavie. Paris, Bossuet, 1933, str. 288. 40 fr.

- Moreau Reibel J.: J. Bodin et le droit public comparé dans ses rapports avec la philosophie de l'histoire. Paris, Vrin, 1933, str. 278.
- Morer P.: La crise morale du parlementarisme, un remède: la non — réeligibilité temporaire des députés. Montpellier, 1932, str. 152.
- Mouny R. E.: Etude comparée des conseils de prefecture en France et en Algérie. Paris, 1932, str. 136.
- Mussolini B.: Le fascisme, doctrine et institutions. Paris, Denoël et Steele, 1933, str. 256. 15 fr.
- Nitti Fr.: La démocratie. Paris, Giard, 1933, str. 20. 75 fr.
- Odet D.: Les garanties de la liberté individuelle. Paris, Sirey, 1933. 8 fr.
- Ordinaire M.: Le vice constitutionnel et la révision. Paris, Alcan, 1932. 57 fr.
- Onisor Titus: Les décrets — lois et le droit de circonstance au cours de la guerre mondiale. Paris, Pr. modernes, 1933, str. 246.
- Peytavi de Faugères G.: Mussolini. Paris, Caravelle, 1932, str. 133. 10 fr.
- Pezet A.: Idéalisme et sens des réalités. Paris, Spes, 1932, str. 227. 12 fr.
- Popesco M.: La responsabilité pénale des ministres devant la Haute Cour de Justice en France. Bordeaux, Cadoret, 1933, str. 87.
- Posada A.: La constitution de la République espagnole du décembre 1931. Paris, Giard, 1932, str. 26. 3 fr.
- Posada A.: La nouvelle constitution espagnol. Paris, Sirey, 1932, str. 296.
- Pribitchévitch S.: La dictature du roi Alexandre; contribution à l'étude de la démocratie. Paris, Ed. et pub. contemp., 1932, str. 384. 30 fr.
- Puyo B.: Dix ans de fascisme. Une étude objective. Paris, Pichon & Co, 1932, str. 159. 7 fr.
- Rigaux M.: Au laboratoire des essais russes. Comment on „alchimise" un peuple. Paris, spes, 1932, str. 101. 4,50 fr.
- Rolland L.: Précis de droit administratif. Paris, Dalloz, 1933, str. 530. 25 fr.
- Roger G.: Hitler, l'homme qui vient. Paris, Spes, 1932, str. 191. 9 fr.
- Sabea M.: La réorganisation du Conseil d'Etat en Syrie. Paris, Leroux, 1932, str. 80.
- Salvaire J.: Autorité et liberté. Montpellier, „La Charité", 1932, str. 109.
- Saudzer L.: La structure fédérative du Reich. Paris, Press, modernes, 1932, str. 112.
- Scheid O.: Les mémoires de Hitler et le programme national-socialiste. Paris, Perrin, 1933. 12 fr.
- Sieburg Fr.: Défense du nationalisme allemand. Paris, Grasset, 1933, str. 300. 15 fr.
- Siemiński J.: La prochaine constitution. Paris, Gebethner & Wolff, 1933. 4 fr.
- Spectorsky E.: Evolution de l'idée de l'autorité dans la philosophie de l'état. Paris, Sirey, 1933, str. 161.
- Stainof P.: Le fonctionnaire. Paris, Delagrave, 1933. 28 fr.

- Thibaudet A.: Les idées politiques de la France. Paris, Stock & Co, 1932, str. 265. 15 fr.
- Toulemont A.: Le suffrage familial ou suffrage universel intégral. Le vote des femmes. Paris, Sirey, 1932. 25 fr.
- Trotobas L.: La responsabilité de l'état en droit interne. Paris, Giard, 1932.
- Trotzki L.: La révolution permanente. Paris, Rieder, 1932, str. 355. 20 fr.
- Yao T. C.: Le gouvernement central et les gouvernements locaux en Chine. Paris, Giard, 1933. 30 fr.
- Vernadsky G.: La charte constitutionnelle de l'empire Russe de l'an 1820, (traduit p. S. Oldenbourg). Paris, Sirey, 1933. 30 fr.
- Veysset E.: De la nécessité des partis organisés en régime parlementaire. Paris, Sirey, 1933, str. 147. 20 fr.
- Voinesco D.: La théorie des actes de gouvernement en droit public roumain. Paris, Ed. Internationale, 1932, str. 148.
- Wells H. G.: La faillite de la démocratie. Paris, Giard, 1933. 12 fr.
- Wilman-Grabowska H.: L'idée de l'état dans l'Inde ancienne. Varsovie, Société polonaise d'histoire, 1933, str. 16.
- Whitton J.: La doctrine de Monroe. Paris, Giard, 1933. 25 fr.
- Adamovich L.: Grundriss d. österr. Staatsrechts, 2 Aufl. Wien, Staatsdruckerei, 1932, str. 640. 15,70 M.
- Arnos H. E.: Staatssouveränität u. Minderheitenrecht. Bonn, Röhrscheid, 1932, str. 148.
- Aner H.: Der unitaristisch-föderalistische Gegensatz in d. Weimarer Reichsverfassung u. dessen Bedeutung f. das gegenwärtige deutsche Staatsleben. Bad Klosterlausnitz, Aner, 1933, str. 154.
- Arter Fr. K.: Die Sozialdemokratie u. d. Weg z. Verfassungswandel im Weltkrieg. Jena, Neuenhahn, 1932, str. 34.
- Auerbach Fr. L.: Die parlamentarische Beschlussfähigkeit. Wertheim a. M., Bechstein, 1933, str. 56.
- Balbo L.: Der Marsch auf Rom (übers. v. L. Sels-Geviba). Leipzig, Kittler. 1933, str. 239. 3,60 M.
- Bannes J.: Hitlers Kampf u. Piatons Staat. Berlin, de Gruyter, 1933, str. 21. 0,60 M.
- Berg L.: Marasmus d. Parteienpolitik. Der Zukunftsstaat ohne Parteien. Karlsbad, Bayer, 1932, str. 196. 12 K. cz.
- Beseler D.: Der Kaiser im englischen Urteil. Stuttgart, Cotta, 1932, str. 115. 3 M.
- Binswanger P.: Die deutsche Klassik u. d. Staatsgedanke. Berlin, Volksverb, d. Bücherfreunde, 1933, str. 237.
- Boehmer G.: Der deutsche Staatsgedanke u. die Ideen v. 1914. Halle, Niemeyer, 1933, str. 44. 1,20 M.

- Bösser Fr.: Ideen für eine deutsch-rechtliche präsidialsoziale Politik. Hannover, Hegemeister, 1932.
- Bouhler Ph.: Adolf Hitler. Das Werden einer Volksbewegung. Lübeck, Coleman, 1932, str. 45. 0,60 M.
- Brünaier U.: Justus Moser. Berlin, Junker & Dönhaupt, 1933, str. 110. 4,80 M.
- Buchner M.: Auf dem Wege nach Weimar u. v. Weimar nach Potsdam. München, „Gelbe Hefte“. 1933, str. 125. 0,90 M.
- Buschenhagen H.: Die unmittelbare Volksgesetzgebung, ihr Werdegang, ihre gegenwärtigen Einrichtungen, in d. Schweiz, im Deutschen Reich u. Oesterreich. Wien, Springer, 1932, str. 47.
- Class H.: Wider den Strom vom Werden u. Wachsen d. Nation. Leipzig, Koehler, 1932, str. 421. 6,40 M.
- Combrinok B.: Wahldelikte. Würzburg, Triltsch, 1932, str. 45.
- Condrau J.: Das parlamentarische Zweikammersystem unter bes. Berücks. d. Schweizerischen Bundesstaates. Freiburg, 1932, str. 143.
- Czech-Jochberg E.: Die Politiker der Republik von Ebert bis Schleicher. Leipzig, Koehler, 1933, str. 220. 2,85 M.
- Dahmen H.: Die Wiederbegegnung katholischer Welthaltung u. deutscher Staatsidee. Düsseldorf, Schwamm, 1933, str. 66. 1,20 M.
- Dennewitz B.: Die institutionelle Garantie. Zum Problem d. Existenzfrage d. dt. Berufsbeamtentums. Berlin, Stilke, 1932, str. 57. 2 M.
- Dennewitz B.: Das nationale Deutschland ein Rechtsstaat. Berlin, Vahlen 1933, str. 34. 1 M.
- Dettelbach H.: Genialisierung der Macht. München, Müller, 1933, str. 237. 5 M.
- Domizlaff H.: Propagandamittel d. Staatsidee. Altona-Bahrenfeld, Domizlaff, 1932, str. 105.
- Dreher E.: Geschäftsregierung u. Reichsverfassung. Dresden, Risse-Verl., 1932, str. 86. 3 M.
- Droysen J.: Politische Schriften. München, Oldenbourg, 1933, str. 332. **18,80 M.**
- Drucker P.: Fr. J. Stahl. Konservative Staatslehre u. geschichtl. Entwicklung. Tübingen, Mohr, 1933, str. 32. 1,50 M.
- Düssel C.: Beruf ständische Verfassungspolitik. Berlin, „Zeitkritik“, 1933, str. 58. 2,25 M.
- Dyrssen C.: Die Botschaft des Ostens. Fascismus. Nationalsozialismus u. Preussentum. Breslau, Korn, 1932, str. 186. 2,58 M.
- Ebers G.: Autorität u. Freiheit. Köln, Müller, 1932, str. 40. 1,20 M.
- Eckart: Hitler u. die Deutsche Aufgabe. Der Bruderkampf zwischen Präsidialregierung u. N. S. D. A. P. als antiparlamentar. Volksbewegung. Berlin—Wilmsdorf, Erneuerungs-Verlag, 1932, str. 47. 1 M.

- Emmerich H.: Der parlamentarische Vertrauensgrundsatz in der Staatspraxis v. Reich u. Landern. Zeulenroda, Sporn, 1932, str. 135.
- Esche H.: Die Auflösung d. Volksvertretung im Deutschen Reich u. in seinen Ländern. Gemhausen, Kalbfleisch, str. 162. 193 l.
- Fechner H.: Die politische Theorien des Abtes Bernhard v. Clairvaux in seinen Briefen. Bonn, Röhrscheid, 1933, str. 102. 2,50 M.
- Foerster E.: Unsinn und Sinn d. „Christlichen Staates“. Giessen, Töpelmann, 1932, str. 48. 1,70 M.
- Forsthoff E.: Der totale Staat. Hamburg, Hanseat. Verl. Anst., 1933, str. 348. 1,50 M.
- Frank W.: Nationalismus u. Demokratie im Frankreich d. dritten Republik 1871—1918. Hamburg, Hanseat. Verl. Anst., 1933, str. 652. 12,50 M.
- Freyer H.: Herrschaft u. Planung. Zwei Grundbegriffe d. polit. Ethik. Hamburg, Hanseat. Verl. Anst., 1933, str. 39. 1,20 M.
- Frisch H.: Lehrbuch d. oesterreichischen Verfassungsrechtes. Wien, Springer, 1932, str. 224. 10,80 M.
- Freund M.: G. Sorel. Der revolutionäre Konservatismus. Frankfurt a. M., Klostermann, 1932, str. 366. 12,50 M.
- Gasser A.: Die Schweiz als Bundesstaat. St. Gallen, Zollikofer, 1933, str. 28. 2 szw. fr.
- Gerber H.: Freiheit u. Bindung d. Staatsgewalt. Tübingen, Mohr, 1932, str. 43. 1,50 M.
- Gerhart W.: Um des Reiches Zukunft. Nationale Wiedergeburt oder politische Reaktion. Freiburg, Herder, 1932, str. 211. 4,30 M.
- Gerstel J.: Die Antithese Sozialismus-Marxismus als Basis d. Ideenwelt der N. S. D. A. P. Heidelberg, Jockers, 1931, str. 67.
- Glühmann G.: Die Organisation u. Funktionsverteilung d. sächsischen Staatsministerien. Dresden, Risse, 1932, str. 56.
- Glunger W.: Die Erfüllung d. Staatsgedankens. Grundzüge einer Gestaltlehre d. Staates. München, Voglrieder, 1933, str. 43. 2,70 M.
- Goedeckmeyer A.: Kant u. d. Staatsgedanke. Königsberg & Unzer, 1932, str. 23. 0,60 M.
- Goldberg O.: Die politischen Beamten im deutschen Rechte. Dresden, Heinrich, 1932, str. 62.
- Graichen H.: Das Wahlrecht in der repräsentativen Demokratie unter bes. Berücks. der Wahlreformfrage. Greifswald, Bamberg, 1932, str. 120. 4,50 M.
- Gronau K.: Der Staat d. Zukunft v. Platon bis Dante. Braunschweig, Westermann, 1933, str. 304. 4,80 M.
- Grundmann H.: Volk u. Volksvertretung. Wertheim a. M., Bechstein, 1932, str. 64.
- Günther O.: Christlichsoziale programmatische Gedanken. Wien, Kuppitsch, 1932. 2 M.

- Haas A.: Der Gleichheitsbegriff im Wahlrecht. Kulmbach, Schuhmann, 1932, str. 47.
- Haeffner W.: Leitfaden des deutschen u. württembergischen Verwaltungsrechts. Stuttgart, Kohlmann, 1933, str. 299. 12 M.
- Hamel W.: Das Wesen des Staatsgebietes. Berlin, Liebmann, 1933, str. 341 13 M.
- Hartmann - Rothstock G.: Volk ohne Ich. Die dt. Willenskrise. Berlin, Wendermann, 1932, str. 36. 0,40 M.
- Hartmann H.: Die Parteifähigkeit d. politischen Parteien u. Fraktionen in Verfassungsstreitigkeiten v. d. Staatsgerichtshof. Berlin, Buck, 1933, s. 64.
- Haubold W.: Reichswirtschaftsrat u. Reichsreform. Berlin, Heymann, 1933, str. 31.
- Hausen H.: Das Präsidialkabinett. Erlangen, Palm & Enke, 1933, str. 75. 3 M.
- Heiden K.: Geschichte des Nationalsozialismus. Die Karriere einer Idee. Berlin, Rowohlt, 1932, str. 296. 4,80 M.
- Held K.: Der Widerstand gegen die Staatsgewalt. Breslau—Neukirch, Kurtze, 1933, str. 134. 5 M.
- Herzfahrdt H.: Der Aufbau d. neuen Staates. Vorträge z. Verfassungsreform. Berlin, Verl. f. Zeitkritik, 1932, str. 46. 1,80 M.
- Heyer F.: Die heutige britische Verwaltung. Jena, Fischer, 1932, str. 124. 6 M.
- Hieronymus W.: Die Stellung d. geschäftsführenden Regierung im Reich u. in Preussen. Bad Ems, Sommer, 1932, str. 47.
- Hitler A.: Mein Kampf. Aufl. 29. München, Eher, 1933, str. 781. 7,50 M.
- Holstein G. u. Larenz K.: Staatsphilosophie. München, Oldenbourg, 1933, str. 188. 8 M.
- Horneffer R.: Die Entstehung d. Staates, Tübingen, Mohr, 1933, str. 254.
- Hülse R.: Die Verfassungsstreitigkeiten innerhalb eines Landes nach Art. 19 RV. Ihr Begriff u. ihre Parteien. Berlin, Grunewald, Rothschild, 1932, str. 102. 5 M.
- Huber E.: Das ist Nationalsozialismus, Organisation u. Weltanschauung d. NSDAP. Stuttgart, Union, 1933, str. 177. 3 M.
- Husain M.: Die indische Verfassungsreform v. Jahre 1919 unter bes. Berücks. d. gesetzgebenden Körperschaften. Heidelberg, Adler, 1932, str. 121. 3,20 M.
- Jaspers R.: Max Weber. Deutsches Wesen im polit. Denken, im Forschen u. Philosophieren. Oldenbourg, Stalling, 1932, str. 77. 1 M.
- Jenny IL: Das Bundesstaats-element im Sowjetrussischen Staatsrecht. Zürich, Leemann, 1933, str. 117.
- Kaisenberg G.: Gleichschaltung d. Länder mit dem Reich. Berlin, Heymann, 1933. 0,60 M.
- Koch E.: Die NSDAP. Idee, Führer u. Partei. Leipzig, Kittler, 1933, str. 94. 2 M.

- Königsberger E.: Titel u. Orden in der demokratischen Republik. Breslau, Marcus, 1932, str. 111. 6 M.
- Kohl G.: Die Organisationsgewalt in Württemberg. Stuttgart, Enke, 1933, str. 136. 6,40 M.
- Lampe J.: Revolution der Macht. Berlin, Zeitkritik, 1932.
- Larenz K.: Die Rechts- u. Staatsphilosophie d. deutschen Idealismus u. ihre Gegenwartsbedeutung. München, Oldenbourg, 1933, str. 98.
- Laun R.: Der Wandel d. Ideen, Staat u. Volk als Äusserung d. Weltgewissens. Barcelona, Inst. Patxot, 1933, str. 463.
- Leibholz G.: Die Auflösung d. liberalen Demokratie in Deutschland u. d. autoritäre Staatsbild. München, Duncker & Humblot, 1933, str. 97. 2,80 M.
- Leimgruber v.: Das Personal d. öffentl. Verwaltungen u. Betriebe in d. Schweiz. Zürich, Orell Füssli, 1933, str. 156. 5 fr.
- Leimgruber O.: Die Organisation d. öffentlichen Verwaltung in der Schweiz. Bruxelles, Avenir, 1932.
- Lehmann E.: Der Übergang z. deutschen „Einheitsstaat“. Engelsdorf—Leipzig, Vogel, 1932, str. 82.
- Leistner J.: Grenzen d. Verfassungsgesetzgebung. Nürnberg, Hilz, 1932, str. 66.
- Lenin N.: Der Kampf um die bolschewistische Partei 1900—1904. Wien, Verl. f. Literatur u. Politik, 1932, str. 563. 2,80 M.
- Lennhoff E.: Politische Geheimbünde im Völkergeschehen. Berlin, Zsolnay, 1932, str. 557. 3,75 M.
- Lenz G.: Politisches Staatsrecht. Hamburg, Christians, 1933, str. 29. 2 M.
- Linhardt R.: Verfassungsreform u. katholisches Gewissen. München, Pfeiffer, 1933, str. 40. 0,90 M.
- Lorenz J.: Korporativer Aufbau. Olten, Walter, 1932, str. 48. 1 szw. fr.
- Mac Donald P.: Die staatsrechtliche Stellung d. Reichsrats u. d. Reichsverfassung v. 11. VIII. 1919 unter Berücks. d. Reformbestrebungen. Görlitz, Görlitzer Nachdr., 1932, str. 117.
- Mahraun A.: Der grosse Plan. Der Weg aus dem Chaos v. Staat u. Wirtschaft. Berlin, Jungdeutscher Verl., 1932, str. 79. 1,50 M.
- Marten P.: Die Interpellation im Reichstag. Hoffmann, 1932, str. 82. 2,80 M.
- Meifert W.: Der Begriff d. Rechtsstaats im der neueren Staatsrechtslehre. Danzig, Müller, 1932, str. 87.
- Meinecke Fr.: Staat u. Persönlichkeit, Studien. Berlin, Mittler, 1932, str. 238. 6,50 M.
- Mettler C.: Die polnische Demokratie. Łódź, Dt. Kultur u. Wirtschaftsband in Polen, 1933, str. 93. 0,50 M.
- Meyer E.: Souveränität u. Diktatur d. Sowjets, zugl. eine Unters. über d. Problem d. Grund-Freiheitsrechte. Düsseldorf, Nolte, 1933, str. 71.

- Miltenberg W.: Schleicher — Hitler? — Cromwell. Der Rhythmus in d. Geschichte. Leipzig, Lindner, 1932, str. 114. 1,80 M.
- Muckermann H.: Volkstum, Staat u. Nation. Essen, Fredebeul & Koenen, 1933, str. 113. 2,50 M.
- Müllereisert Fr.: Die Dynamik d. revolutionären Staatsrechts, des Völkerrechts u. d. Gewohnheitsrechts. München, Duncker & Humblot, 1933, str. 70. 2,40 M.
- Mulke J.: Die parlamentarische Disziplin in Deutschland u. d. Rechtsschutz gegen ihre Akte. Borna—Leipzig, Noske, 1932, str. 49.
- Nicolai H.: Grundlagen d. kommenden Verfassung. Berlin, Hobbing, 1933, str. 87. 2,80 M.
- Paterna W.: Neuerungen z. Reichs Verfassung. Berlin, Gruyter, 1933, str. 78. 1,80 M.
- Pfister K.: Die Rettung des parlamentarischen Systems. Tübingen, Mohr, 1932, str. 44. 1,50 M.
- Philipp H.: Die politischen u. rechtlichen Vorstellungen einer Wahlrechtsreform in Deutschland. Berlin, Heymann, 1933, str. 66. 4 M.
- Pipper U.: Das Reichsgebiet nach d. Weimarer Reichsverfassung v. 1. VIII. 1919. Marburg, Euker, 1932, str. 43.
- Poock W.: Die Stellung u. Natur d. britischen Dominions u. d. Britischen Reiches vom Staats- u. völkerrechtlichen Standpunkt aus betrachtet. Marburg, Becker, 1932, str. 53.
- Posadowsky-Wehner A.: Volk u. Regierung im neuen Reich. Berlin, Schröder, 1932, str. 238. 6 M.
- Quabbe G.: Das letzte Reich. Wandel u. Wesen d. Utopie. Leipzig, Meiner, 1933, str. 124. 3,80 M.
- Rabe E.: Die wohlverworbene Rechte d. Beamten. Ohlau in Schi. Eschenhagen, 1932, str. 102.
- Remmele H.: Die Sowjetunion. Bd. 2. Altona, Hoym, 1933, str. 316. 2,85 M.
- Reibnitz K.: Im Dreieck Schleicher, Hitler, Hindenburg. Männer d. dt. Schicksals. Dresden, Reissner, 1932, str. 229. 4 M.
- Reinhard W.: 1918—1919. Die Wehen d. Republik. Berlin, Bischoff, 1932, str. 133. 2,50 M.
- Reuss K.: Die Identität eines Staates nach d. Staatsumwälzung. Baruth Mark, Särchen, 1933, str. 50.
- Reventlow E.: Nationaler Sozialismus im neuen Deutschland. Berlin, „Zeitgeschichte“, 1932, str. 111. 2,40 M.
- Ritterbusch K.: Der Verfassungs-Kompromiss v. Weimar, das Experiment d. Präsidialregierung u. die nationalsozialistische Staatsidee. Wittenberg, 1932, str. 52. 0,75 M.
- Rosten C.: Das ABC d. Nationalsozialismus. Berlin, Schmidt, 1933, str. 226. 6,80 M.

- Rumpf M.: Politische u. soziologische Staatslehre. Tübingen, Mohr, 1933, str. 39. 1,50 M.
- Rust W.: Grundrechte u. Grundpflicht der Staaten, Zug, Kündig, 1933, s. 123.
- Sellschopp H.: Die Grenzen d. Diktatur auf Grund d. Weimarer Reichsverfassung. Lippstadt i. W., Thiele, 1932, str. 75.
- Schaetzen M.: Das Verfassungsrecht Lettlands mit einem Rückblick auf dessen Staatswerdegang. Biga, „Riti“, 1932, str. 212.
- Schecher L.: Deutsches Aussen-Staatsrecht. Berlin, Juncker & Humblot, 1933, str. 139. 5,50 M.
- Schenkel E.: Individualität u. Gemeinschaft. Der demokratische Gedanke bei I. G. Fichte. Zürich, Rascher, 1933, str. 335. 7,50 M.
- Schiffer E.: Die neue Verfassung d. Deutschen Reiches. Berlin, Hobbing, 1932, str. 53. 1,80 M.
- Schlegel W.: Sinn u. Gestaltung d. grossen deutschen Revolution. Leipzig, Heling, 1933, str. 173. 3,90 M.
- Schmahl E.: Der Aufstieg d. nationalen Idee. Stuttgart, Union, 1933, str. 221. 3,80 M.
- Schmidt P.: Hitlers Kampf um die Macht. Berlin, Stilke, 1933, str. 191. 3,50 M.
- Schmitt C.: Legalität u. Legitimität. München, Duncker & Humblot, 1932, str. 98. 3,60 M.
- Schober R.: Die Rechts- u. Staatsphilosophie Iherings in ihrem geschichtlichen Zusammenhang. Berlin, Markert, 1933, str. 45.
- Schönemann Fr.: Die Vereinigten Staaten von Amerika. Bd. 1, 2. — 1. von d. Kolonie zum Weltreich. 2. Die amerik. Demokratie von heute. Stuttgart, Verl. Anst., 1932, str. 338 i 556. 21,60 M.
- Schotte W.: Der neue Staat. Berlin, Neufeld & Henius, 1922, str. 165. 3,50 M.
- Schreiber G.: Regierung ohne Volk. Köln, Kölner Görreshaus, 1932, str. 143. 1,50 M.
- Schrempf C.: Diktatur d. Tatsachen. Berlin, Fischer, 1932, str. 199. 3,50 M.
- Schröder W.: Die verfassungsmässige Garantie d. Institution d. Berufsbeamtentums. Berlin, Dt. Beamten-Warte, 1932, str. 143. 2,50 M.
- Schrönghammer-Heimdal Fr.: Das kommende Reich. 2 Aufl. Niederaltich, Niederbayern, Dreiberg Verl., 1933, 1933, str. 203. 3,20 M.
- Schrupp E.: Deutsche Staats-Verwaltungs- u. Disziplinargerichtsbarkeit. Leipzig, Noske, 1932, str. 114. 4 M.
- Schulz H. Fr.: Die Rechtstellung d. Reichsminister im Staatsdienst. Lippstadt i. Westf., Thiele, 1932, str. 76.
- Schwarzenberger G.: Die Verfassung d. spanischen Republik. Königsgberg, Gräfe & Unzer, 1933, str. 85. 2,70 M.
- Seelhoff P.: Das Volk ohne Politik. Psychologie, Wille u. Ethos der Deutschen. Stuttgart, Union, 1933, str. 243. 3,80 M.

- Sokołowski P.: Politik u. Rechtsphilosophie. Der Staat. Halle, Niemeyer, 1932, str. 721.
- Spengler O.: Politische Schriften. München, Beck, 1933, str. 337. 3,60 M.
- Stäglich H.: Darstellung d. Staatstheorie d. Coluccio Salutati u. d. N. Machiavelli. Leipzig, Stäglich, 1933. 1,80 M.
- Strasser G.: Die Staatsidee d. Nationalsozialismus. München, Eher, 1932.
- Strasser G.: Kampf u. Deutschland. München, Ehrer, 1932, str. 390. 5,50 M.
- Stratmann G.: Demokratie, Diktatur u. Gewerkschaften. Berlin, Haenel, 1932, str. 48. 0,65 M.
- Struck W.: Montesquieu als Politiker. Berlin, Ehering, 1933, str. 334. 12,80 M.
- Stumpfe O.: Wiederaufbau u. Wiedergeburt d. Nation. Breslau, Christof - ferus Verl., 1933, str. 65. 0,90 M.
- Tempel W.: Der Aufbau d. Staatsgewalt im faschistischen Italien. Zwönitz, Ott, 1932, str. 129. 3,50 M.
- Thilo U.: Die militärrechtliche Sonderstellung Bayerns unter d. Weimarer Verfassung. Berlin, Ehering, 1933, str. 62, 2,70 M.
- Tobler R.: Vom Ständestaat d. Gegenwart. Zürich, Rascher, 1932, str. 16. 0,30 M.
- Trotzki L.: Geschichte d. russischen Revolution. Oktoberrevolution. Berlin. Fischer, 1932, str. 735. 12,50 M.
- Vietinghoff gen. Schell L.: Vom Wesen u. Aufbau d. Völkischen Staates. Berlin, Alldeutscher Verb., 1933, str. 158. 2,50 M.
- Voeglin E.: Rasse u. Staat. Tübingen, Mohr, 1933, str. 227, 8,70 M.
- Waldecker L.: Kurzgefasster Grundriss d. allgemeinen Staatslehre. Berlin—Grunewald. Rothschild, 1932, str. 106. 3 M.
- Weidner O.: Der Grundsatz d. Gewaltenteilung u. d. Weimarer Verfassung. Breslau, Marcus, 1932, str. 196. 10 M.
- Westarp K.: Am Grabe d. Partei Herrschaft, Bilanz d. dt. Parlamentarismus v. 1918—1932. Berlin, Stilke, 1932, str. 132. 1,50 M.
- Wilhelm Th.: Die Idee d. Berufsbeamtentums. Tübingen, Mohr, 1933, str. 64. 2,80 M.
- Wohlgemuth H.: Das Wesen d. Politischen in d. heutigen deutschen neo-romantischen Staatslehre. Emmendingen, 1933, str. 235.
- Wolff H.: Die neue Regierungsform d. Deutschen Reiches. Tübingen, Mohr, 1933, str. 44. 1,50 M.
- Wolff H.: Organschaft u. juristische Person. I. Juristische Person u. Staatsperson. Berlin, Heymann, 1933, str. 516. 26 M.
- Wulle R.: Die Grundlagen d. deutschen Staates. Berlin, Unsere Waffen, 1932, str. 36.
- Zimmermann H.: Staat, Recht u. Wirtschaft bei Justus Moser. Jena, Fischer, 1933, str. 123. 5 M.

- Adams M.: The modern state. N. Y., Century, 1933, str. 320. 2 \$.
- Adams J. T.: Jeffersonian principles and Hamiltonian principles. Boston, Little & Brown, 1933, str. 390. 1,50\$.
- Adams J. T.: The march of democracy, Vol. 2. N. Y., Scribner, 1933.
- Armstrong H. G.: Grey Wolf: Mustapha Kemal. An intimate study of a dictator. London, Barker, 1932, str. 352. 9 s.
- Beals C.: Porfirio Diaz, dictator of Mexico, Lippincott, 1932, str. 463. 5 \$.
- Brogan D. W.: Government of the people; a study in the American political system. N. Y., Harper, 1933, str. 415. 4 \$.
- Brooks R. C.: Political parties and electoral problems, 3 ed. N. Y., Harper, 1933, str. 666. 3,50 \$.
- Chen Chih-Mai: Parliamentary opinion of delegated legislation (England). N. Y., Columbia, Nn. Pr., 1933, str. 149. 2,25 %
- Chilcott W.: Political salvation. London, Benn, 1932, str. 159. 5 8.
- Cecil of Chelwood: The machinery of Government. London, Oxford Un. Pr., 1933. 1 s. 6 d.
- Cole G. H.: Theories and forms of political organization. London, Gollancz, 1932, str. 160. 1 s. 6 d.
- Dexter W. F.: H. Hoover and American individualism, a modern interpretation of a national ideal. N. Y. Macmillan, 1932, str. 265. 2 \$.
- Emden C. S.: The people and the constitution. London, Oxford Un. Pr., 1933, str. 348. 15 s.
- Engelbrecht H. C.: J. G. Fichte; a study of his political writings with special reference to his nationalism. N. Y., Columbia Un. Press., 1933, str. 221. 3,50 \$.
- Erikson E. and Rowe N.: American constitutional history. N. Y., Norton, 1933, str. 538.
- Finer H.: The theory and practice of modern government, v. 2. London, Methuen, 1932, str. 740 i 1556.
- Gettel R. G.: Political science. Boston, Ginn, 1933, str. 496. 2,80 \$.
- Greaves H. R. G.: The Spanish constitution. London, Hogarth, 1933, str. 47. 1 s. 6 d.
- Green J.: Mr. Baldwin. A study in post-war conservatism. London, Low, 1933, str. 283. 10 s. 6 d.
- Greer S.: A bibliography of public administration, T. I. N. Y., Inst. of Public Adm., 1933, str. 101. 1,50 \$.
- Karve O. G.: Federations. A study in comparative politics. London, Oxford Un. Pr., 1933. 4 s. 6 d.
- Keith A. B.: The constitutional law of the British Dominions. London, Macmillan, 1933, str. 548. 18 s.
- Kemp T.: Adolf Hitler and the Nazis. N. Y., Cook, 1933, str. 32. 0,25 \$.

- Kohn H.: Nationalism in the Soviet Union. London, Routledge, 1933, str. 176.
7 s. 6 d.
- Kosok P.: Modern Germany; a study of conflicting loyalties. Chicago, Un. Press, 1933, str. 396. 3 \$.
- Kraus H.: The crisis of German democracy; the spirit of the constitution of Weimar (transl. by M. Wolff). London, Oxford Un. Pr., 1933, str. 241. 11 s. 6 d.
- Laski H. J.: Democracy in crisis, Chapel Hill. N. C, Univ. Press., 1933, str. 267. 1,50 \$.
- Laughleis A.: The Foundations of American constitutionalism. N. Y., Un. Press, 1932, str. 184. 3 \$
- Lever T.: Profit and loss; Some aspects of modern politics. London, Butterworth, 1933, str. 256. 6 s.
- Lindley E. K.: Franklin D. Roosevelt; a career in progressive democracy. N. Y., Blue Ribbon Books, 1931, str. 379. 1 \$.
- Mackown P.: Certain important-policies of W. Wilson. Puidadelphia, Univ. of. Pa, 1932, str. 117.
- Magruder A. A. a. Claire G.: The constitution. N. Y., Mac-Graw-Hill, 1933, str. 407. 2,50 \$.
- Mathews J. M.: The American constitutional system. N. Y., Mac-Graw-Hill, 1932, str. 468. 4 \$.
- Mc Kee H. S.: Degenerate democracy. N. Y., Crowell, 1933, str. 155.
- Mc Laughlin A. C.: The foundation of American constitutionalism. N. Y., Un. Press, 1933.
- Mencken H. L.: Making a president; a footnote to the saga of democracy. N. Y, Knopf, 1932, str. 100. 1,50 \$.
- Mogi S.: Otto v. Gierke. His political teaching and jurisprudence. London, King, 1932, str. 291. 15 s.
- Mosley O.: Fascism in Britain. London, British Union of fascists, 1933,
11 s. 2 d.
- Mosley O.: The Greater Britain. London, B. U. F. Publ. Co, 1932, 2 s. 6 d.
- Mowat R. B.: Select treaties and documents to illustrate the development of the modern Europas States system 1815—1916. London, Oxford Un. Press., 1932, str. 211. 2 .s6 d.
- Mowrer E. A.: Germany puts the clock back. N. Y., Morrion, 1932, str. 325. 2,50 \$,
- Niebuhr R.: Moral and immoral society; a study int ethics and politics. London, Scribner, 1933, str. 310. 10 s. 6 d.
- Palande M. R.: Indian administration and the British Constitution. London, Oxford Univ. Press., 1932.

- Pankhurst S.: The suffragette movement. Chicago, Un. Press., 1933.
- Perkins D.: The Monroe doctrine, 1826—1867. Baltimore, Hopkins Press. 1933, str. 592.
- Pitamic L.: A treatise on the state. Baltimore, Furst, 1933, str. 311. 2 \$.
- Plutyński A.: The german paradox. A study of German political and economic life. London, Wishart, 1933, str. 231. 6 s.
- Ragland C. G.: Cases on constitutional law. Chicago, Commerce, Clearing House, 1932.
- Roosevelt Fr. D.: Government — not politics. N. Y., Covici & Friede, 1932, str. 107.
- Ruthnaswamy M.: The making of the state. London, Williams & N., 1933, str. 503. 21 s.
- Rysakoff A.: The national policy of the Soviet Union. London, Lawrence, 1933, str. 72. 2 s. 6 d.
- Shaw G. B.: The future of political science in America. N. Y., Dodd, Mead, 1933, str. 48. 0,75 \$.
- Shilito E.: Nationalism. Man's other religion. London, S. C. M., 1933, str. 142. 2 s. 6 d.
- Sellon H.: Whither England? The letters of a conservative. London, Davies, 1932, str. 314. 7 s. 6 d.
- Tanney J. P.: Sovereignty. Washington, Byrne, 1933, str. 159. 1 \$.
- Young J. S.: Unfied American government. N. Y., Mac-Graw-Hill, 1933, str. 737. 1,75 \$.
- Young J. T.: The new American government a. its work, 3 éd. N. Y., Macmillan, 1933, str. 1044.
- Villard O.: The German phoenix. The story of the Republik. N. Y., Smith & Haas, 1933, str. 358. 2,50 M.
- Wade E. C. a. Phillips G. G.: Constitutional law. London, Longmans, 1933, str. 500. 21 s.
- Wallace W. K.: Our obsolete constitution. IV. Y., Day, 1932» str. 226. 2 \$.
- Wells H. G.: After democracy. London, Watts, 1932, str. 255. 7 s. 6 d.
- White L. D.: Trends in public administration. N. Y., Mac-Graw-Hill, 1933, str. 375. 4 \$.
- White L. D.: Futher contributions to the prestige value of public employment. Chicago, Un. Pr., 1932, str. 105. 1,50 \$.
- Woodburn J. A. a. Moran Th. Fr.: The citizen and the republic problems in American democracy. N. Y., Longmans, 1933, str. 605. 1,64 \$.
- Astraldi R.: Le norme regolamentari del Parlamento italiano. Roma, Camera dei Deputati, 1932, str. 251.
- Cardone D. A.: Il diritto e lo stato secondo la nuova Filosofia della vita, Citta di Castello, II solco, 1932, str. 338.

- Castiglia T. A.: Stato e diritto in Hans Kelsen. Sassari, Gallizzi, 1932, str. 195.
- Chimenti P.: Diritto costituzionale fascista. Torino, 1933, str. 456.
- Cioffi A.: Istituzioni di diritto corporativo. Milano, Hoepli, 1933, str. 492.
- Falchi A.: Storia della dottrine politiche. Padova, Cedam, 1933, str. 513.
- Giampietro D.: Il principio di sovranità dello stato fascista. Napoli, A. Chiurazzi & F., 1933, str. 83.
- Jaccarino C. M.: Studi sulla motivazione atti amministrativi. Roma, Foro Italiano, 1933, str. 264.
- Levi A.: Attività lecita individuate ed attività discrezionale amministrativa. Padova, Cedam, 1932.
- Mascini G.: Proponibilità dell'azione contro la pubblica amministrazione. Roma, Ferri, 1933, str. 106.
- Michels R.: Studi sulla democrazia e sull'autorità. Firenze, La nuova Italia, 1933, str. 115.
- Mussolini B.: La dottrina del fascismo con una storia del movimento fascista, G. Volpe. Milano, 1933.
- Nitti Fr.: La democrazia. 2 v. Paris, Ed. contemp., 1932, 1933, str. 530 i 655.
- Origone A.: Sulle leggi costituzionali. Roma, 1933, str. 123.
- Orlando V. E.: Immunità parlamentari ed organi sovrani. Tivoli, Mantero, 1933, str. 37.
- Panunzio S.: Popolo, nazione stato. Firenze, La nuova Italia, 1933, str. 122.
- Perrone-Capano G.: Della retro-attività degli atti amministrativi. Modena, 1933, str. 79.
- Poggi A.: Il concetto del diritto e dello stato nella filosofia giuridica italiana contemporanea. Padova, Cedam, 1933, str. 204.
- Reste R.: Il silenzio nell'esercizio della funzione amministrativa. Roma, Foro amministrativo, 1932, str. 188.
- Triggiani Fr. S.: Saggio sulla distribuzione dei poteri con speciale riguardo al diritto costituzionale italiano. Bitonto, 1932, str. 177.
- Cosentini Fr.: Constitución tipika para Mexico y la America latina. Mexico, 1932, str. 152.
- Del Valie L.: Derecho político, Zaragoza. Athenaeum, 1933, str. 486. 35 Pes.
- Legazy Lacomba L.: Kelsen Estudio critico de la teoria pura del derecho y del Estado del la Escuela de Viena. Barcelona, Bosch, 1933, str. 371. 21 Pes.
- Pomarański St.: Pilzudski. Vida y obra, Madrid, Ed Sindicato Exportador de libr. espan. 1932, str. 48. 1,50 Pes.
- Posada A.: La idea pura del Estado. Madrid, Suarez, 1933, str. 57. 2,50 Pes.

3. *Prawo międzynarodowe publiczne.*

Bronowski Witold: Konflikt chińsko-japoński w świetle nowych wydarzeń. Warszawa 1933, str. 32.

Jest to studjum z zakresu polityki zagranicznej, w którym autor przedstawił zatarg chińsko-japoński w świetle prawa międzynarodowego, uwzględniając zarazem wyniki Komisji Studjów, która pod przewodnictwem Lytton'a badała na miejscu ów spór oraz przedłożyła Radzie Ligi Narodów raport, znany nam powszechnie pod nazwą „Raportu Lytton'a”, na którego podstawie Nadzwyczajne Zgromadzenie L. N. powzięło 24. II. 1933 decyzję w myśl zaleceń Komisji Studjów przeciw głosowi Japonji, która to decyzja była powodem wystąpienia Japonji z Ligi Narodów.

Można nie bez pełnej słuszności twierdzić, że ów długotrwały spór chińsko-japoński, brak zdecydowanego stanowiska w tym konflikcie Ligi Narodów, kunktatorstwo w powzięciu decyzji, nieznamość terenu i stosunków, w jakich spór ten powstał i rozwijał się, wszystko to przyczyniło się walnie do osłabienia prestige Ligi Narodów.

Autor zagadnieniem tym zajął się już w roku 1932, wydając pracę pod tytułem „Konflikt zbrojny Chin i Japonji”. Omawiana przez nas praca powyższa jest rozwinięciem dalszym zapatrywania autora na ten konflikt, w bardzo dużym stopniu potwierdzającym uprzednio wysunięte tezy.

„Huk dział mandżurskich — pisał autor — rozlega się głuchem echem w salach obrad Ligi Narodów i kuluarach Konferencji Rozbrojeniowej w Genewie. Z jawnym niepokojem słuchają go na Kremlu, gdzie — pod wpływem wydarzeń daleko-wschodnich — następuje zmiana metod i celów polityki zagranicznej Sowieców (podkreślenie nasze). W Stanach Zjednoczonych jest on powodem najgłębszej troski rządu... Główne ognisko gry sił i interesów polityki światowej przenosi się nad Pacyfik. Jest to fakt ogromnego znaczenia.”

Opisuje autor rozwój historyczny stosunków, które doprowadziły wreszcie do powstania w początkach marca 1932 r. państwa „Mandżu-Ko” ze stolicą w Czang-Czunie, którą przemianowano na Hsinking. Japonja uznała to państwo *de iure*, Rosja nawiązuje z nim stosunki.

Oдноśnie rozszczeń rządu nankińskiego co do zwierzchnictwa państwowego Chin nad Mandżurją bardzo słusznie podkreślił autor, że „prawa zasadnicze chińskie tern się odznaczają, że większość

ich przepisów pozostaje martwą literą. Dotyczy to przede wszystkim postanowień o władzy i terytorjum, a w pierwszej linii odnosi się do Mandżurji".

Bezsprzecznie iż w powołaniu do życia „suwerennego” nowego, państwa decydującą rolę odegrała Japonja, oraz, że należy się w niedalekiej przyszłości spodziewać dalszych procesów rozpadań się dawnego imperjum Chin.

Japonja przez uznanie de iure państwa Mandżu-Ko naruszyła również specjalne zobowiązania, wynikające z traktatu 9-ciu państw (Waszyngton, 6. II. 1922) oraz pogwałciła przepisy art. 10-go Paktu Ligi Narodów, a ten artykuł jest istotnie kręgosłupem Paktu i stanowi kamień węgielny całego systemu Ligi Narodów. W związku z rozważaniami, czy istnieje integralność terytorjalna Chin dał autor odpowiedź negatywną; jeżeli zatem integralność terytorjalna Chin jest fikcją, „nie może być obowiązku szanowania i utrzymywania — fikcji”.

Raport Komisji Lytton'a w sposób jasny i stanowczy stwierdził, niezwykłą anarchję, jaka panuje w Chinach. „Przewroty polityczne, wojny domowe, zaburzenia na tle ekonomicznem i społecznem, a w konsekwencji słabość rządu centralnego — oto cechy charakterystyczne Chin po rewolucji z 1911 roku. Ten stan rzeczy dotyka w sposób wyraźny wszystkie narody, mające styczność z Chinami. Dopóki zatem nie zostanie znalezione nań lekarstwo, Chiny nie przestaną być groźbą dla pokoju światowego” (Raport de la Commission d'Etude (Lytton) et Annexes). Komisja Studiów stwierdziła w sposób niedwuznaczny „swoisty charakter stosunków prawno-państwowych Mandżurji i wyjątkowy zakres uprawnień Japonji, niemający żadnej analogji w innych krajach i w innych częściach świata”. Bojkot antyjapoński ze strony chińskiej jest jednym z ważnych elementów konfliktu. Konflikt między stronami nie ma sobie podobnej sytuacji w innych częściach świata, a zatem dalszy wniosek, którego Komisja Studiów nie wyciągnęła, do takiego zagadnienia należy stosować inne metody załatwienia, niż do konfliktów powstałych np. w Europie; Komisja mimo wszystko zaleciła przywrócić suwerenność Chin nad Mandżurją.

„Powołanie do życia Mandżu-Ko, pisze autor, jest faktem decydującym w dziejach kwestji mandżurskiej. Nowe państwo ma dzisiaj wszelkie cechy trwałości i żadna postronna decyzja nie usunie go z karty Azji. Dążenia polityki japońskiej nie zmieniają swego łożyska. Państwo mandżurskie ma zatem być zapewniony.

Raport Lyttona'a stanowi natomiast aż nadto jaskrawy przykład niewspółmierności ducha Genewy z istotnym charakterem spraw Dalekiego Wschodu. Zalecenia bowiem Komisji, opar-

te na szczególnego rodzaju nominalizmie pojęć, jaki cechuje w czasach ostatnich całą działalność Ligi Narodów, są niemożliwe do zrealizowania. Mogą one być zgodnej z nastrojami opinii publicznej w Europie, która tak mało wie o sprawach Azji, ale nie wpłyną, w żadnym stopniu, na dalsze losy wydarzeń... Liga jest instytucją polityczną, musi zatem przezornie, z koniecznym realizmem, ujmować stronę polityczną zagadnień... Im bardziej Liga Narodów zacieśni swoją działalność do granic Europy, tem więcej znajdzie w samej sobie racji istnienia i źródeł siły. Zdaje się nawet, że jest to dziś dla niej jedyna droga rozwoju."

Przytoczyliśmy powyższe zapatrywania autora na Ligę Narodów, który jednak zastrzega się, że nie jest pesymistą odnośnie Ligi Narodów, a widzi jedynie poważne luki i braki w obecnym „systemie genewskim”.

Wysnuwa autor dalej wniosek, że „punkt ciężkości konfliktu zbrojnego Chin i Japonji przenosi się — coraz wyraźniej — na stosunki japońsko-sowieckie”. W partji gry daleko-wschodniej przy biernym udziale Chin, — uczestniczą Japonja, Rosja i Stany Zjednoczone A. P. Aktywność polityki zagranicznej Rosji Sowieckiej znajduje w tych okolicznościach najdosadniejsze wytłumaczenie.

Dr. Wojciech Polek (Warszawa).

D e m b i ń s k i Henryk, dr.: *Autonomja celna w najnowszym rozwoju prawa narodów.* Kraków, Księgarnia Powszechna, 1933, str. 200.

Autor podjął się ciekawego i niełatwego zadania przedstawić mało naogół w literaturze zarówno prawniczej jak i ekonomicznej uwzględnianego związku pomiędzy prawem międzynarodowym a regulowaniem międzypaństwowej wymiany towarowej. Wykonanie tego zadania ograniczył autor w tych kierunkach: pod względem czasu poprzestał na rozpatrzeniu okresu powojennego, wśród różnorodnych metod reglamentowania handlu zagranicznego uwzględnił prawie wyłącznie ochronę celną oraz wśród sposobów łagodzenia tej ochrony główną uwagę poświęcił akcji zbiorowej, czyli akcji Ligi Narodów i większych powojennych konferencyj ekonomicznych.

W związku z takim ujęciem zagadnienia pozostaje chronologiczny naogół układ materiału. Część pierwsza pracy zawiera analizę pojęcia suwerenności państwowej (w której wyniku autor staje na gruncie błędnej naszym zdaniem koncepcji monizmu prawnego),

określenie pojęcia autonomji celnej oraz pewne dane o cechach i typowych postaciach traktatów handlowych. W części drugiej przedstawia autor genezę gospodarczych postanowień Paiktu Ligi Narodów oraz działalność gospodarczą Ligi do roku 1924, czyli do czasu wejścia w życie konwencji z dn. 3 listopada 1923 r. w przedmiocie uproszczenia formalności celnych, „uważanej za pierwszy rozdział kodeksu gospodarczego Ligi Narodów” (str. 60). Część trzecia dotyczy okresu 1925—1930 r., którego punkt centralny stanowi Konferencja Ekonomiczna roku 1927; autor przedstawia wyczerpująco i szczegółowo przygotowania do jej zwołania, przebieg Konferencji, powzięte na niej uchwały i nieudane naogół próby wprowadzenia ich w życie. Część czwarta zawiera historję prób wytworzenia solidarności ekonomicznej już w węższych granicach, bo tylko pomiędzy państwami europejskimi, z lat 1931 i 1932. Wchodzą tu w grę plany Federacji Europejskiej, próba zawarcia austro - niemieckiej unji celnej oraz plany stworzenia systemu preferencyj celnych dla produktów rolniczo - hodowlanych państw naddunajskich. Ponieważ i natem polu osiągnięcie szerszego porozumienia okazało się rzeczą niemożliwą, w konkluzjach pracy autor słusznie — jak dziś już wiemy — stwierdza, że „po tylu ujemnych doświadczeniach trudno przypuszczać, aby przyszła konferencja londyńska mogła się stać punktem zwrotnym w rozwoju, który od końca wojny przybrały międzynarodowe stosunki handlowe” (str. 195).

Pracę jako całość cechuje pewna nierównomierność w potraktowaniu poszczególnych zagadnień. W czasach obecnych, gdy podstawowemi środkami regulowania obrotów handlowych z zagranicą coraz bardziej się stają kontyngentowanie importu, popieranie obrotu kompensacyjnego oraz gospodarka dewizowa, zwrócenie głównej uwagi na politykę celną jest ujęciem sprawy nieco jednostronnem. Tym jednak nowym metodom poświęca autor zaledwie luźne uwagi (str. 175—177). Zbyt pobieżnie potraktowany również został system preferencyj imperjalnych, stworzony w wyniku konferencji w Ottawie (str. 180—181). Z drugiej strony bez większego uszczerbku dla całości pracy możnaby było opuścić teoretyczne rozważania o suwerenności państw (str. 3—12) lub o charakterze prawnym Ligi Narodów (str. 36—43), jako bezpośrednio niezwiązane z tematem pracy. Uwagi te jednak dotyczą nietylko meritum pracy, ile poprawności zarysowania granic jej tematu. W obranych przez autora granicach temat został opracowany systematycznie i wyczerpująco.

Doc. Dr. Michał Król (Wilno)*

Makowski Julian, prof.: Artykuł 19 Paktu Ligi Narodów. Warszawa, „Polityka Narodów”, zes. V. 1933, str. 15—41.

Dr. Julian Makowski, profesor Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie, Wyższej Szkoły Handlowej oraz Naczelnik Wydziału Traktatowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, doskonały znawca prawa międzynarodowego, ogłosił w zeszycie 5-tym 1933, w miesięczniku „Polityka Narodów” (str. 15 do 41) artykuł pod powyższym tytułem; to studjum prawne składa się z czterech części, a mianowicie: ze wstępu, historii powstania artykułu 19, interpretacji systematycznej tegoż, oraz analizy jego tekstu..

We „wstępie” prof. J. Makowski podaje definicje traktatu. „Prawo międzynarodowe uważa traktat jako uzgodnienie woli stron umawiających się, które, stwierdzając istniejący w danej chwili układ stosunków politycznych, ujmują go w formę stosunku prawnego”. Traktat zatem tak długo obowiązuje, „dopóki ten układ stosunków nie uległ zasadniczej zmianie”, a zatem domyślny warunek każdego traktatu, zasady „*conventio omnis intelligitur rebus sic stantibus*”; podaje dalej autor, że zasadę *pacta sunt servanda* uznał jeden z najznakomitszych współczesnych teoretyków prawa międzynarodowego, Alfred Verdross, za najwyższą normę konstytucyjną prawa Narodów, „za ową prawną normę, z której powstał i rozwinął się cały system norm międzynarodowych” (str. 15). Tę samą zasadę uświęca Pakt Ligi Narodów „we wstępie” ustęp 4-ty. Nie znaczy to jednak, ażeby traktaty były wieczne, postanowienia traktatowe mogą ulegać zmianom, ale tylko wtedy, jeżeli „stały się niewykonalne” (*devenus inaplicables*).

W „historji powstania” artykułu 19 Paktu Ligi Narodów omawia autor wszystkie te zmiany, jakim ulegał zarówno pod względem literalnym jak i systematycznym ten artykuł, a zatem projekt płk. House'a, projekt Hurst-Millera, projekt Wilsona, zwany pierwszym projektem paryskim, potem drugi projekt paryski, projekt brytyjski, projekt lorda E. Percy, Cecil-Millera, trzeci projekt paryski, projekt komisji z dnia 14. II. 1919, wreszcie ostateczny projekt Komisji Redakcyjnej z dnia 5. IV. 1919, w którym odnośny figuruje jako obecny artykuł 19-ty. Ostateczne przyjęcie tekstu Paktu nastąpiło w dniu 28. IV. 1919, a podpisanie 28. VI. 1919 r.

Należy podkreślić z naciskiem, że autor omówił historję powstania tego artykułu w sposób zwięzły i szczegółowy, a dotyczy to przedewszystkiem zmian, jakie wprowadził Wilson do projektu brytyjskiego.

W rozdziale trzecim, „interpretacja systematyczna”, dochodzi autor do wniosku „że art. 19 nie może być stosowany do postano-

wień wersalskich, dopóki nie doznały one zasadniczych zmian". „Pakt Ligi stanowi zamkniętą w sobie całość, której części składowe zależą jedne od drugich i warunkują się wzajemnie. Należy więc przy interpretacji art. 19 brać pod uwagę wszystkie części Paktu, nie wyłączając Wstępu, przyczem obowiązuje nas domniemanie konieczne, że nie mogło leżeć w intencjach autorów Paktu, aby którekolwiek z jego postanowień przeczyło innemu”...

Naczelną zasadą oraz podstawową Paktu Ligi Narodów jest „niewzruszalność umów”... „Możności rewizji traktatów poza procedurą art. 19 nie wolno wyinterpretowywać”... „W systemie prawnym Paktu poszanowanie traktatów jest regułą, a ich rewizja wyjątkiem”.

Po przeprowadzeniu w rozdziale czwartym bardzo szczegółowej analizy tekstu art. 19, stwierdza autor, że, przy traktatach wielostronnych (traktat wersalski) „zgoda na ponowne zbadanie postanowień traktatowych musi być wyrażona przez wszystkie państwa podpisujące traktat, a nie tylko przez bezpośrednio zainteresowane”. Konieczną jest jednomyślność, zachodzi tylko pytanie czy ta jednomyślność decyzji Zgromadzenia ma być „absolutna”, t. j. czy głosy państw zainteresowanych bierze się przy obliczaniu tej jednomyślności w rachubę, czy nie. Autor opowiada się za alternatywą pierwszą.

Warto podkreślić, że Niemcy, które prowadzą niezwykle usilną propagandę za rewizją traktatów, zdawały sobie dobrze sprawę z tego, że nie mogą liczyć na art. 19 Paktu, jeśli chodzi o postanowienia terytorjalne Traktatu Wersalskiego, dlatego też pomimo gróźb nie zgłosiły na Zgromadzenie Ligi Narodów wniosku o przeprowadzenie rewizji Traktatów „które się stały niewykonalne”. Trzecia Rzesza Niemiecka zdaje się poszukiwać innego sposobu przeprowadzania rewizji postanowień traktatowych.

Powyższe studjum prawne o art. 19 Paktu Ligi Narodów zasługuje na szczególną uwagę z pomiędzy wszystkich prac, które się na ten temat ukazały, tak w literaturze polskiej prawa międzynarodowego, jak i w literaturze zagranicznej. Zagadnienie to jest stale świeże, jak długo Pakt Ligi Narodów a z nim Traktat Wersalski stanowią podstawę obecnego układu stosunków międzynarodowych. Bezpieczeństwo pokoju — wszyscy to odczuwają — jest jednak zagrożone i słusnie można powtórzyć za kanclerzem austriackim Dolfussem cytatem z dramatu Schillera „Wilhelm Tell”: Es kann der beste nicht im Frieden leben, wenn es den bösen Nachbar nicht gefällt”.

Dr. Wojciech Polek (Warszawa).

Symonowicz Konstanty: Węzeł gordyjski na Dalekim Wschodzie. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1933.

W studjum powyższem omawia autor konflikt japońsko-chiński na Dalekim Wschodzie i przyrównuje go do powstania i rozwoju kwestji bałkańskiej. Wówczas przy łożu „chorego człowieka” — Turcji — stałe zasiadało konsylyjum dyplomatów, dyskutujących nietyle o środkach zaradczych, ile o spadku po chorym. Tu również mamy „chorego człowieka” Chiny, „mamy kolonje chińskie, Mandzurję, Mongolję, Tybet i może Turkiestan, dążące do niepodległości oraz do zaokrąglenia swoich posiadłości tytułem „spadku”. Występuje i opiekunka, — Japonja, — groźniejsza i bardziej stanowcza od Rosji w sprawie bałkańskiej, gdyż mniej skrępowana ze względu na odległość i odmienną konjunkturę polityczną; jest i konsylyjum, jeszcze liczniejsze, gdyż składające się, poza państwami zainteresowanemi bezpośrednio, z całej Ligi Narodów. Brak monarchji Austro - Węgierskiej uzupełniają Stany Zjednoczone, reszta zaś czynników decydujących pozostaje bez zmiany. Analogja byłaby zupełna, gdyby nie inne czasy, gdyby nie nowe formy współżycia międzynarodowego, wyrosłe na gruncie powojennym, które nadają zagadnieniu obecnemu charakter nieco odmienny od bałkańskiego”.

Historyczny rozwój akcji przeprowadził autor w sposób dość szczegółowy i jasny aż do momentu ukazania się 1 marca 1931 odezwy do „ludności mandżurskiej”, proklamującej powstanie niepodległego państwa mandżurskiego (Man-dżou-go) pod władzą b. ostatniego cesarza dynastji Chin, młodego księcia Pu-I, w charakterze naczelnika państwa. Oczekiwano wystąpienia Rosji Sowieckiej w obronie swoich zagrożonych praw, spodziewano się interwencji Stanów Zjednoczonych, oraz Ligi Narodów, której tak Chiny jak i Japonja przedłożyły obszerne wyjaśnienia dotyczące konfliktu.

Ani Rosja ani Ameryka nie założyły kategorię protestu, zaś Liga Narodów wysłała na miejsce specjalną komisję, z lordem Lyttonem na czele, celem zbadania stosunków na miejscu i stwierdzenia, „o ile interesy japońskie w Mandzurji rzeczywiście wymagały aż tak wielkiej akcji zbrojnej do swojej obrony i o ile powstanie nowego państwa było wynikiem życzeń jego ludności”. Komisja ustaliła, „że interesy japońskie nie wymagały okupacji całego kraju i że państwo mandżurskie jest wytworem sztucznym i o tyle zdolnym do życia, o ile bronić go będzie Japonja”. Komisja Lyttona wysunęła jako środek zaradczy „utworzenie nad Mandzurją, jako autonomiczną kolonją chińską, protektoratu mię-

dzynarodowego, który zapewniłby zarówno Japonji jak i innym państwu zainteresowanym, całkowitą gwarancję ich interesów i stanu posiadania w tym kraju.

Raport komisji Lyttona — jak wiemy — wywołał ogromne oburzenie w Japonji, a niezadowolili również rządu nankińskiego. Liga Narodów długi okres czasu zwlekała z decyzją, aż wreszcie na plenum Ligi, „mając do wyboru albo ostateczną kompromitację wysokiej instytucji międzynarodowej, albo uratowanie jej prestiżu drogą wypowiedzenia dawno wszystkim znanej prawdy, wybrało drugą alternatywę i przyjęła raport Lyttona”.

Sprawiedliwości międzynarodowej stało się zadość, ale Japonja zgłosiła wystąpienie z Ligi Narodów.

Ten konflikt japońsko-chiński na Dalekim Wschodzie nadwyrężył mocno powagę Ligi Narodów; od tej chwili okazało się, że Liga Narodów nie posiada tej siły i tego znaczenia, jakiego się po tej instytucji międzynarodowej spodziewano.

Na zakończenie autor podkreśla, że kwestja mandzurska pozostaje nadal „węzłem gordyjskim, zaciągniętym na sznurze Bigforda”.

Możnaby autorowi postawić zarzut, że niezbyt dokładnie rozpatrzył to zagadnienie konfliktu japońsko - chińskiego na terenie genewskim, usprawiedliwienie znaleźć można w tern, że autorowi chodziło o przedstawienie stanu faktycznego i stosunków politycznych na Dalekim Wschodzie w świetle polityki japońskiej i sowieckiej.

Praca jednak ze względu na sposób ujęcia jest bardzo ciekawa.

Dr. Wojciech Polek (Warszawa).

Makowski J.: La nature juridique des mandats B et C. Paris, „Revue Générale de Droit Int. Public” (odb.), 1933, str. 17.

Pakt Ligi [Narodów w art. 22-im, jednym z najmniej dokładnych. wprowadza zarząd mandatowy dawnych kolonij niemieckich i krajów potureckich, sprawowany przez państwa w imieniu Ligi Narodów. „Mandaty” te sam artykuł dzieli na trzy kategorie: do pierwszej należy zarząd krajów potureckich, bardziej cywilizowanych i posiadających pewien samorząd (A), do drugiej i trzeciej — zarząd terytorjów o zupełnie pierwotnej cywilizacji, gdzie o żadnym samorządzie mowy być nie może (B i C). Teoretyczna konstrukcja tych zjawisk prawnych należy do najtrudniejszych, to też literatura tego przedmiotu jest już bardzo wielka, ale do ustalenia poglądów daleko. Zagadnieniem tem zajmował się nawet Instytut Prawa Międzynarodowego na sesji w Cambridge (1931 r., ob.

„Ruch” zesz. 3 z r. 1932), ale obrał drogę zgodną z ideologią kół grupujących się dokoła Ligi Narodów, przyjmując, że zbiorowości ludzkie pod zarządem mandatowym (B i C także!) są podmiotami prawa międzynarodowego, a państwa — mandatarjusze pełnią swe funkcje w zupełnej zależności od Ligi Narodów. Uchwały Instytutu stoją w sprzeczności z faktami i to osłabia ich powagę. Realizmem odznacza się natomiast rozprawka p. J. Makowskiego, poświęcona wyłącznie mandatowi B i C. Tezą autora jest, że terytoria objęte mandatami B i C należą poprostu do państw — mandatarjuszy,, znajdują się pod ich zwierzchnictwem. To jest teza, na którą można się zgodzić, choć nie można się zgodzić na pogląd autora na prawo podboju; według tego poglądu państwa sprzymierzone (wszystkie) nabyły zwierzchnictwo terytorjów niemieckich z chwilą nietyle ich zbrojnego zajęcia, ile uzyskania pewności, że sprzymierzeni wojnę wygrają. Nawet nie w chwili uprawomocnienia się traktatu pokoju (10 stycznia 1920 r.),, ale w chwili zawarcia rozejmu ((11 listopada 1918 r.) te terytoria już znajdowały się oddawna pod zwierzchnictwem sprzymierzonych; gdy zaś Rada Najwyższa sprzymierzonych decyzyją swą z 7 maja 1919 r. rozdzieliła rzeczony terytoria między Główne Mocarstwa Sprzymierzone, zwierzchnictwo nad każdym z osobna terytorjum przeszło na obdarzone niem państwo. W związku z tem p. M. twierdzi, że art. 119 Traktatu Wersalskiego, którym Niemcy zrzekają się wszelkich praw do tych ziem na rzecz Głównych Mocarstw Sprzymierzonych, ma znaczenie jedynie deklaracji, gdyż Niemcy nie mogły się zrzekać tego, co do nich już nie należało.

Takie pojmowanie „prawa podboju”, uzasadnione tam, gdzie państwo podbite przestało istnieć, nie da się jednak utrzymać w innych wypadkach, i sędzę, że dla konstrukcji Autora nie jest też wcale potrzebne.

Drugą tezą rozprawy jest,, że zarząd mandatowy rozciąga się tylko na l u d n o ś ć, nie zaś na terytorjum, które należy do zarządzających niemi państw „en toute propriété et souveraineté”, że użyjemy dawnej formułki. To rozszczepienie terytorjum i ludności; kraju znowu wystawione jest na uzasadnioną krytykę, boć przecie trudno przywiązywać zbytnią wagę do terminologii art. 22. A czy jest koniecznie potrzebne dla uzasadnienia głównej tezy Autora? Ułatwiałoby ją niewątpliwie, gdyby nie nastęczało tylu wątpliwości. Bliski natomiast rzeczywistości jest Autor tam, gdzie wskazuje, że „mandat” jest właściwie zamaskowaną aneksją. Ma też słuszność, sprowadzając do właściwej miary rolę Ligi Narodów w tej dziedzinie, i podkreślając charakter umowny mandatu ze wszystkimi konsekwencjami, jakie stąd wypływają.

Praw zwierzchniczych państwa „mandatarjusza” do zarządzanego terytorjum można bronić i będzie się wtedy bliższym rzeczywistości, niż stając na stanowisku Instytutu Prawa Międzynarodowego z r. 1931. Można by natomiast dyskutować na temat, czy jest to zwierzchnictwo każdego mandatarjusza nad terytorjum mandatomem, czy niepodzielne zwierzchnictwo Głównych Mocarstw Sprzymierzonych nad wszystkiemu terytorjami mandatomami. Osobiście skłaniam się do tego ostatniego rozstrzygnięcia. Wprawdzie ostatecznie chodzi tu o *n u d u m i u s*, ale dla prawnika ta rzecz ma znaczenie, które nawet w pewnych wypadkach może się stać praktycznie aktualne.. *Prof. B Winiarski (Poznań).*

Makowski J.: *Le caractere étatique de la Ville Libre de Dantzig.* Varsovie, 1933, str. 57.

Prof. Makowski oddawna i gruntownie zajmuje się zagadnieniem stosunku *W. M. Gdańska do Polski*, konsekwentnie broniąc *W* nauce poglądu, o którym niżej; żałować wypada, że nasze Ministerstwo Spraw Zagranicznych nie wykazywało tyle konsekwencji w swej polityce gdańskiej, a jeżeli było w czem konsekwentne, to w prowadzeniu od lat trzynastu polityki zygzaków. Mogłoby się wydawać, że dla praktycznej polityki względem Gdańska zagadnienie teoretycznej konstrukcji stosunku *W. Miasta do Polski* jest bez znaczenia; doświadczenie wykazuje, niestety, że u nas tak nie jest, i dlatego wysiłki Autora tem wyżej cenić należy.

Gdy się ma dane faktyczne, t. j. wszelkie akty prawne, w których wyraża się stosunek *W. Miasta do Rzplitej*, konstrukcja teoretyczna tego stosunku zależy od poglądów na istotę państwa, udzielnoci, prawa międzynarodowego, jego podmiotów i zachodzących między niemi stosunków. Stąd rozbieżności, które powiększają się przez to, że zbyt często na tę lub inną konstrukcję wpływają bardzo konkretne względy polityczne. Gdańskiem zajmowano się sporo w literaturze specjalnej, ale i autorowie podręczników i traktatów ogólnych nie mogli tego zjawiska pominąć, a nawet Liga Narodów i Trybunał Międzynarodowy w Hadze przy różnych okazjach wypowiadały sądy w tym przedmiocie. Możliwość wyboru są ograniczone: albo się uważa, że *W. Miasto* jest państwem i wtedy powstaje pytanie, czy jest udzielnem, czy też t. zw. półudzielnem, zależnem; albo się uważa, że Gdańsk wogóle nie jest państwem.

P. Makowski, który uważnie śledzi całą literaturę prawną o Gdańsku, zrobił ciekawe zestawienie. Na 65 autorów, którzy się wypowiedzieli w tej sprawie, tylko 9 (12%) uważa Gdańsk za pań-

stwo udzielne, jednak wśród tych dziewięciu jest.... sześciu gdańszczan. Najliczniejsza grupa, bo 39 (63,5%) uważa go za państwo półudzielne, dla 14 autorów (21%) *W.* Miasto nie jest wcale państwem, trzech zrezygnowało z prób zakwalifikowania go do którejś ze znanych kategorii zjawisk prawnych.

Poglądy te nie są jednakiej wartości. Zdanie, że Gdańsk jest państwem udzielnym stoi w tak jaskrawej sprzeczności z faktami prawnymi, że upierać się przy niem można tylko przy grubem naciąganiu rzeczywistości. Wybór więc jest w istocie niewielki. Na podstawie analizy można dojść do przekonania, że *W.* Miasto jest państwem półudzielnym pod protektoratem Polski, przyczem zależność Gdańska od Rzplitej jest o wiele silniejsza, niż przy zwykłym stosunku protektoratu; dlatego uzasadnione jest pytanie, czy Gdańsk jest jeszcze państwem, czy też już niem nie jest; takie zjawiska „graniczne” nie są rzadkością.

P. Makowski, krótko uzasadniwszy, dlaczego nie może widzieć w Gdańsku państwo, choćby „półudzielnego”, główną część swej pracy poświęcił rozprawieniu się z argumentacją zwolenników państwowego charakteru *W.* Miasta, zwłaszcza z tezami gdańskiem!. Ta część krytyczna jest doskonale zbudowana. Mówiąc nawiasem, dowiadujemy się tu wielu ciekawych szczegółów, jak np. nieprawdopodobna wprost historia tekstu konwencji polsko-gdańskiej z roku 1920, co do którego po dziś dzień właściwie wątpliwości nie zostały rozproszone.

Nie zawsze możnaby się godzić na argumentację i na poglądy teoretyczne Autora. Gdy odmawia charakteru państwowego Rzplitej Krakowskiej (1815—1846) albo dzisiejszym niezależnym i równouprawnionym członkom Imperjum Brytyjskiego — możnaby podjąć dyskusję. Natomiast w ocenie charakteru prawnego Gdańska (terytorjum autonomiczne pod zwierzchnictwem Polski) argumenty są bardzo poważne i chociaż osobiście stałem na stanowisku protektoratu Polski, coraz więcej skłaniam się ku poglądom prof. Makowskiego. W każdym razie nie może być mowy o jakimkolwiek protektoracie Ligi Narodów, której powierzone jedynie kontrolę nad utrzymaniem umów, określających stosunek Gdańska do Polski, a nadto zgodzić się w każdym razie trzeba na wnioski końcowe Autora: niema unji celnej, tylko inkorporacja miasta do obszaru polskiego; Wisła jest rzeką narodową; Gdańsk nie może należeć do Ligi Narodów; prawa na wodach przybrzeżnych są podzielone między Polskę i *W.* Miasto.

Rozprawa, cenna dla polskiego czytelnika, może oddać wielkie usługi, gdy się dostanie do rąk prawników cudzoziemskich.

Prof. B. Winiarski (Poznań).

Memorandum des Associations Polonaises au sujet de la propagande revisioniste. Varsovie, Edition de l'Institut Polonais de Collaboration avec l'Etranger, 1933, str. 14.

Broszura zawiera treściwe odparcie niemieckiej propagandy rewizjonistycznej, której celem najbliższym, lecz bynajmniej nie jedynym, jest zagarnięcie spowrotem polskiego Pomorza. Przytoczone w niej motywy są ogólnie znane i uznane, stały się truizmami dla nas, Polaków. Dlatego możemy się tylko dziwić, że sugestyjnie niemieckie znajdują jeszcze zwolenników w Europie, gotowych udzielić im swojego poparcia. Jeżeli zwolennicy ci sądzą, że przez częściowe zaspokojenie rewindykacyj niemieckich zdołają zaspokoić zaborcze apetyty tego narodu i że w ten sposób zabezpieczą pokój powszechny, to wykazują nieprawdopodobną, karygodną wprost niezajomość psychiki niemieckiej. Przeciwnie, propaganda rewizjonistyczna — jak słusznie stwierdza przy końcu broszura — przygotowuje tylko grunt do nowych konfliktów światowych.

Broszura zawiera 3 mapki. Na jednej z nich przyłączono całą Szwajcarię do Niemiec, uprzedziwszy w ten sposób zamiary niemieckie; na stronie zaś 6-ej ulokowano nieistniejącą zatokę „Kurlandzką” (golfe de Courlande), zamiast „Kurońskiej”.

Memoriał wydano w imieniu 84 najrozmaitszych zrzeszeń i organizacji polskich. R. *Kierski* (Poznań).

La Question du Désarmement. Praca zbiorowa pod redakcją Ryszarda Schmidta i Adolfa Grabowskiego. Berlin, Springer, 1933, str. 268.

Z okazji Konferencji rozbrojeniowej propaganda niemiecka czyni wszelkie możliwe wysiłki, żeby przekonać świat, że Niemcy są całkowicie rozbrojone, że są zagrożone przez swych sąsiadów, zwłaszcza przez Francję i Polskę: że wobec tego muszą otrzymać równe prawo do zbrojenia się.

Jedną z takich prób wmówienia w zagranicę słuszności tez niemieckich jest właśnie omawiana książka. Odrazu powiedzmy próba niefortunna, bo po jej przeczytaniu pozostaje w umyśle czytelnika wrażenie, a nawet przekonanie wręcz odwrotne zamierzonemu, t. j. że autorowie dowiedli, iż Niemcy zbroją się intensywnie.

Praca zawiera dwadzieścia monografij różnych autorów, dyplomatów, wojskowych, prawników i ekonomistów.

Punktem wyjścia dla tych wywodów jest lekkomyślna deklaracja mocarstw z 11 grudnia 1932, przyznająca w zasadzie Niemcom równouprawnienie w dziedzinie militarnej.

Otwiera serję baron v. Neurath, obecny Minister Spraw Zagranicznych. Wykłada on tezę prawną niemiecką, że Traktat Wersalski miał właściwie na widoku powszechne rozbrojenie narodów, które uzależnił od uprzedniego rozbrojenia się Niemiec. Niemcy ten swój obowiązek rzekomo wykonały i teraz czekają, żeby inne państwa zrobiły to samo; jeżeli to nie nastąpi, to będą się uważały za zwolnione z ciężącego na nich obowiązku i zaczną się dozbrajać.

Następnie zabiera głos b. Min. Spr. Zagr. J. Curtius i precyzuje ściślej pod względem prawniczym tezę niemiecką. Podług niego teza ta opiera się na następujących tekstach: a) punkt 4-ty z 14 punktów Wilsona, który wszedł do umowy o zawieszeniu broni i stanowi źródło interpretacyjne dla Tr. Wers.; b) Traktat Wersalski, a mian. wstęp do części V-ej; c) Protokół końcowy układów lokarneńskich; d) art. 8 Paktu L. N., mówiący o równości praw i rozbrojeniu bezwarunkowym, nie uzależnionem, wbrew tezie francuskiej, od bezpieczeństwa i kończy groźbą: Niemcy nie mogą znieść upośledzenia w zakresie zbrojeń, oskarżenia o' wywołanie wojny i nierównego traktowania; jeżeli ich słuszne żądanie równouprawnienia nie zostanie urzeczywistnione, to będą się uważały za zwolnione z obowiązków nałożonych Tr. Wers.; wtedy byt Ligi Narodów będzie zagrożony, Niemcy odzyskają swobodę 'ruchów i nie wiadomo jakim torem potoczą się wypadki.

Taką samą groźbę znajdujemy w artykule S. Jäckh'a. Podług niego wybuch nowej wojny światowej jest pewny, o ile narody nie rozbroją się. Dowodzi on, że pojęcie „sécurité" jest pojęciem niebezpiecznym, dwuznacznym i względnym; przeciwstawia konieczności logicznej (nécessité logique) konieczność biologiczną. Ciekawa w ustach Niemca jest jego uwaga, że układy lokarneńskie Niemiec z Polską i Czechosłowacją mają takie same znaczenie, jak układy z Francją i Belgją i że gwarantują status quo istniejący na wschodzie przeciwko próbom zmodyfikowania go przemocą.

Z innego punktu widzenia uzasadnia A. Grabowski prawo Niemiec do równości. Uważa on, że prawo to wynika z faktu należenia ich do Ligi Narodów; przyczem dodaje, że Niemcy, z powodu swego położenia geograficznego, nie mogą zadowolić się takim stanem uzbrojenia, jak inne narody, ale muszą żądać więcej. Proponuje on wreszcie, żeby L. N. powierzyła Niemcom rolę stróża porządku w Europie środkowej i wschodniej.

Bardzo ciekawy artykuł fachowy o rozwoju organizacji wojсковej zamieścił K. v. Oertzen. Wywody jego, zestawione z tezami Horst v. Metzcha, v. Carlowitza i v. Obst-

feldera, są, wbrew woli autora, dowodem tajnych zbrojeń niemieckich. Przeświadczenie to wzmacnia doskonały artykuł S. Kabischia o nowoczesnych sposobach prowadzenia wojny. Dowodzi on przekonująco, że siły frontowe będą bardzo szybko zniszczone, i że wszystko zależy od rezerw wyćwiczonych. A ponieważ wiemy, że najrozmaitsze organizacje paramilitarne w Niemczech liczą, łącznie z organizacjami młodzieży, kilka milionów ludzi, wynika stąd wniosek prosty, że Niemcy są gotowe do szybkiej mobilizacji, zwłaszcza wobec możliwości przystosowania swego przemysłu w ciągu kilku dni do potrzeb wojennych. Podkreśla on, że pierwszym warunkiem powodzenia są potężne fortyfikacje, służące zarówno do wypadu, jak do oparcia przy obronie.

Wilh. Schaeer i Karol Schwendeman referują przebieg Konferencji Rozbrojeniowej. Hr. Max Montgelas dowodzi niemożliwości praktycznej armji międzynarodowej, wreszcie R. Sadów mówi o rozbrojeniu morskiem. Na końcu znajdujemy mowy Nadolnego wraz z projektem niemieckim konwencji rozbrojeniowej, orędzie Prezydenta Hoovera z 22. VI. 1932 oraz Rezolucję Komisji Głównej z 23. VII. 1932.

Cala książka jest jednym wielkim aktem samooskarżenia się Niemiec. Autorowie i wydawcy oddali mimowoli wielką usługę sąsiadom Niemiec, wykładając dokładnie, czego się mają spodziewać po zakończeniu dozbrajania się Niemiec, które jest obecnie w pełnym biegu.

*P*rof. *Juljan Makowski* (Warszawa).

Rudinsky Joseph: La revision du Traité de Trianon. L'Article 19 du Pacte de la Société des Nations. Paris, Giard, 1933, str. 267.

Praca p. Rudińskiego składa się z dwóch części różniących się od siebie zarówno treścią, jak i wartością naukową. Część pierwsza, dogmatyczna, zawiera teorię rewizji traktatów międzynarodowych ze szczególni uwzględnieniem Art. 19 Paktu L. N. Część druga, polemiczna i propagandowa, zwalcza dążenia rewizjonistyczne węgierskie.

Część druga, pisana z dużym zacięciem i namiętnością, nie posiada zbyt wielkiej wartości naukowej; natomiast część pierwsza zasługuje nu uwagę jako dobry komentarz tak aktualnego obecnie artykułu 19 Paktu.

Autor rozpoczyna swą pracę uwagami natury ogólnej nad istotą traktatów międzynarodowych i dochodzi do wniosku, że ich podstawą jest zasada *pacta sunt servanda*. Przechodząc do kwestji re-

wizji traktatów, rozpatruje ją pod dwojakim kątem widzenia: w ramach powszechnego prawa międzynarodowego oraz w ramach Paktu L. N.

W związku z punktem pierwszym autor dopuszcza rewizję w dwóch tylko wypadkach: za wyraźną zgodą stron albo per desuetudinem; odrzuca natomiast zdecydowanie klauzulę rebus sic stantibus, która nie jest normą prawną lecz jedynie momentem politycznym. Niemożliwość polityczna nie może wpłynąć na ważność traktatu.

Przechodząc do kwestji rewizji traktatów w ramach Paktu L. N., autor poświęca dużo miejsca zagadnieniu interpretacji Paktu, która może być podług niego autentyczna, dokonana przez jednomyślną uchwałę jego twórców, urzędowa — przez organy Ligi, wreszcie sądowa — przez St. Trybunał Spraw. Międzyn.

Analizę Art. 19 rozpoczyna przedstawieniem historycznym tworzenia się jego tekstu, szczególnie uwzględniając sprawę rewizji granic, która znalazła się na porządku dziennym jeszcze przed obradami w odnośnej Komisji.

Analiza prawna Art. 19 nie wnosi nowych momentów, poza znanymi z prac innych autorów, stanowi jednak dobrze ułożoną syntetycznie całość.

W konkluzji autor dochodzi do wniosku słusznego, że z faktu, iż jakieś państwo oponuje i przeciwstawia się danemu traktatowi, nie wolno wyciągać wniosku o niezastosowalności tego traktatu i żądać na tej podstawie jego zmiany na korzyść państwa utrudniającego jego wykonanie, nemo enim audiatur turpitudinem suam allegans. Jest to słuszne w zastosowaniu do wszystkich traktatów

Dr. Julian Makowski (Warszawa).

P e s k a Zdeněk, prof.: *Nârodní menšiny a Ceskoslovensko. Bratislava, Nakładem právnické fakulty university Komenského 1932, str. 233.*

Problemat mniejszościowy ma już swoją historję po wojnie. Na państwa środkowej i wschodniej Europy nałożono w tej lub innej formie zobowiązania mniejszościowe; gwarancję nad nimi przekazano Radzie Ligi Narodów, której jednym z najgłówniejszych zadań stało się rozpatrywanie na każdej sesji skarg i żalów mniejszości; w życiu wewnętrznym każdego z t. zw. „państw mniejszościowych” ochrona praw mniejszości zajęła również niepoślednie miejsce. Nadszedł czas, kiedy można już pokusić się o zebranie i uporządkowanie całego różnorodnego i rozproszonego dotych-

czas materiału, odnoszącego się do stanu prawnego mniejszości, i o podanie tego materiału do wiadomości publicznej w formie usystematyzowanej już całości.

Wymieniona w nagłówku książka jest próbą takiego właśnie systematycznego opracowania zagadnienia mniejszościowego. Autor przyznaje w przedmowie, że wobec niezmiernie skomplikowanego charakteru tego zagadnienia, tematu bynajmniej nie wyczerpał: dał tylko ogólny, sumaryczny obraz kwestji mniejszościowej oraz wyjaśnił sposób, w jaki została ona rozwiązana w Czechosłowacji. Ale to, co dał, jest opracowane źródłowo i tworzy pewną, systematyczną już całość, stanowiącą bardzo poważny dorobek w czeskiej literaturze prawniczej.

Książka składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza traktuje o mniejszościach w prawie międzynarodowym i dzieli się na 3 rozdziały: 1. powstanie międzynarodowych zobowiązań mniejszościowych, 2. zarys prawa międzynarodowego o ochronie mniejszości narodowych i 3. ochrona mniejszości i polityka czechosłowacka w Lidze Narodów.

Autor słusznie podkreśla decydujący wpływ międzynarodowe go żydostwa na wprowadzenie w życie postanowień o mniejszościach. Żyjąc w rozproszeniu po świecie i nie posiadając własnego terytorjum narodowego, żydzi nie mogli liczyć na utworzenie własnego państwa narodowego. Całą przeto uwagę skierowali na zapewnienie sobie w tych państwach, gdzie znajdowały się największe ich skupienia, nietylko możliwości swobodnego rozwoju narodowego i równouprawnienia z miejscową ludnością, ale nadto daleko idących przywilejów, uwarunkowanych właściwościami religji żydowskiej. Żydom chodziło o urządzenie się wśród narodów, skazanych na współżycie z nimi, tak, iżby nie odczuwali braku własnego państwa.

Autor opisuje zabiegi i intrygi międzynarodowego żydostwa najpierw podczas wojny, a następnie koncentryczny jego atak podczas konferencji pokojowej na Wilsona i Lloyd George'a, by zechcieli spełnić żądania żydowskie. W rezultacie wszystkim państwem środkowej i wschodniej Europy — od Finlandji na północy począwszy, a kończąc na Grecji i Turcji — narzucono zobowiązania o ochronie mniejszości.

Następuje dalej szczegółowy rozbiór materialnego prawa mniejszościowego (oddzielnych traktatów, przepisów w traktatach pokoju o ochronie mniejszości, deklaracyj państw przed wstąpieniem ich do Ligi Narodów, wreszcie dwustronnych umów mniejszościowych pomiędzy poszczególnymi państwami) oraz postanowień procesowych, których wykładnikiem jest art. 12 traktatu

między głównymi mocarstwami a Polską (nienaruszalność zobowiązań mniejszościowych, interwencja Rady Ligi Narodów i jej procedura, Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej). Pierwsza część kończy się omówieniem stanowiska Czechosłowacji względem mniejszości narodowych na terenie Ligi Narodów.

Część druga książki poświęcona jest realizacji prawnej postawień o ochronie mniejszości w republice Czechosłowackiej. Dzieli się na 6 rozdziałów: 1. przepisy ogólne, 2. spis ludności, 3. ustawodawstwo językowe, 4. instytucje kulturalne, 5. obywatelstwo państwowe, 6. Ruś Podkarpacka. Najobszerniej potraktowane są w nich: kwestja językowa oraz kwestja nabycia obywatelstwa czechosłowackiego. Ostatni rozdział zawiera mało znane u nas szczegóły, dotyczące przyłączenia do Czechosłowacji Rusi Podkarpackiej oraz tymczasowej organizacji tego kraju.

W zakończeniu autor wypowiada opinię, że o ile w międzynarodowym prawie mniejszościowym do większych zmian prawdopodobnie nie dojdzie, o tyle w czechosłowackim ustawodawstwie wewnętrznym stale są aktualnymi pewne zmiany i uzupełnienia. Autor wymienia jako najpilniejsze: autonomję kulturalną mniejszości; nadanie im osobowości prawnej; przyznanie większych praw językowi niemieckiemu, którym mówi najlichnieszka z mniejszości; liberalniejsze stosowanie prawa o nabywaniu obywatelstwa czechosłowackiego; wreszcie — definitywne uregulowanie sprawy Rusi Podkarpackiej.

Zdaniem autora, trwałość państwa czechosłowackiego daleko lepiej będzie zabezpieczona wówczas, kiedy tacy np. Niemcy w Czechosłowacji będą widzieli w Pradze swoją stolicę i środowisko swojej kultury, aniżeli wtedy, kiedy najrozmaitsze małostkowe nakazy i zakazy nie pozwolą Niemcom na takie uczuciowe ustosunkowanie się ich do swej nowej ojczyzny. Czy jednak autor nie ulega złudzeniom, oceniając w taki sposób swoich współobywateli Niemców — tego tutaj roztrząsać nie zamierzamy. *K. Kierski (Poznań).*

Sobieski Wacław, prof.: *Der Kampf um die Ostsee von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart.* Toruń, Schriften des Baltischen Instituts, 1933, str. 268.

Jest to tłumaczenie, a częściowo przeróbka wydanej przed pięciu laty w języku polskim książki tegoż autora p. t. *Walka o Pomorze.* Zasługą Instytutu Bałtyckiego w Toruniu jest to, że dla celów propagandowych zaczął wydawać tłumaczenia na języki obce niektórych swoich i nieswoich wydawnictw (polska książka prof. Sobieskiego o Pomorzu nie była wydawnictwem Instytutu).

Tym sposobem książka trafia do obcych czytelników i odnosi skutek, jakiegoby nie odniosła książka, wydrukowana tylko po polsku.

Książka prof. Sobieskiego zawiera dzieje Pomorza od czasów najdawniejszych, przedhistorycznych, aż do chwili obecnej. Wyłożył je autor w formie oryginalnej — niezmiernie żywej i plastycznej. Czyta się to, jak jakąś powieść zajmującą, i z najwyższym zainteresowaniem śledzi się bieg wypadków dziejowych, które przesuwają się przed naszymi oczami, jak obrazy na ekranie współczesnego filmu.

Nie umniejsza to bynajmniej wartości naukowej dzieła, zawierającego bogaty materiał historyczny o Pomorzu. Liczne przypiski i odsyłacze świadczą, że autor nietylko przestudjował prawie całą odnośną literaturę, ale sięgnął nawet do źródeł. Jedno i drugie podał w wykazie, umieszczonym na końcu książki.

Dzieło swe autor podzielił na pięć ksiąg, które zatytułował w sposób następujący: I. Kto za nami, a kto przeciw nam? II. Walka z Krzyżakami. III. Walka z Hohenzollernami i Szwedami. IV. Pod władztwem Hohenzollernów. V. Po wojnie światowej. Po tej wojnie Pomorze polskie, będące od wieków terenem zmagania się dwóch światów — słowiańskiego i germańskiego — wróciło znowu do swego prawego dziedzica — do Polski. Wróciło, niestety, tylko częściowo, mocno okrojone. „W miejscu, gdzie Piaśnica wpada do morza — pisze w zakończeniu swej książki prof. Sobieski — wznosi się cios, z szarego granitu, na którym widnieje napis:

Deutschland — Polska

28 Juin 1919.

Szary kamień graniczny mówi o wierności Kaszubów. Ich wytrwałości Polska zawdzięcza, że dziś sięga do samego wybrzeża morskiego”.

A tam, gdzie za czasów pruskich istniała tylko niewielka wioska rybacka — tam wznosi się obecnie wspaniały port Gdyński, który jest niespornym już dowodem, jak bardzo Polsce potrzebny był własny, niczem nie skrzepowany dostęp do morza. Posiadanie tego dostępu jest dla Polski kwestją życia lub śmierci — kwestją utrzymania swego bytu, jako państwa niepodległego. To jest myśl przewodnia całej książki.

Kierski

(Poznań) *

Smith H. A.: The economic uses of international rivers. London 1931.

Dwaj autorowie prawie jednocześnie wystąpili z pracami o międzynarodowym uregulowaniu korzystania rzek dla celów innych niż żegluga: profesor Uniwersytetu Londyńskiego, p. H. A.

Smith, naprzód w rozprawie, która się ukazała w *British Yearbook of International Law* (1929), a potem w wymienionej tu książce, oraz prawnik holenderski, p. M. A. W. Quint w książce, która niestety, była dla mnie niedostępna (*Internationaal Rivierenrecht*, 1930), ale którą krytyka przyjęła bardzo życzliwie, i w artykule p. t. *Nouvelles tendances dans le droit fluvial international* (*Revue de Droit Int. et de Leg. Comp.*, 1931). Oto wyraźne już oznaki przemiany odbywającej się w międzynarodowym prawie rzeczonym.

Postanowienia traktatu paryskiego z r. 1814 i Aktu Końcowego Kongresu Wiedeńskiego (1815) w sprawie międzynarodowej żeglugi rzecznej przypadły na czas rozpoczynającego się wielkiego rozwoju gospodarczego Europy i niewidzianego dotychczas rozkwitu handlowego. Rzeki żeglowne traktowane były odtąd i przez cały wiek XIX wyłącznie jako drogi wodne dla handlu; prawo rzeczne międzynarodowe dziś jeszcze jest wciąż wyłącznie niemal prawem żeglugi rzecznej; teoria poszła jednostronnie w tymże kierunku; dość wymienić wielki, po wojnie już wydany traktat P. Fauchille'a, który interesowi żeglugi podporządkował wszystkie inne, choćby najważniejsze, najbardziej żywotne interesy państw nadrzecznych. „Dla nas, mówi w jednym miejscu (II, 452) wolność żeglugi na rzekach międzynarodowych jest prawem wszystkich ludów”. A jednak ttawało się coraz bardziej oczywistem, że państwa nienadrzeczne, narzucając nadrzecznym z całą bezwzględnością interesy swej żeglugi i swego handlu z pominięciem różnorodnych a doniosłych interesów gospodarzy tych rzek, oddalały się coraz bardziej od życia. A tymczasem postępy techniki pracowały przeciwko nim: dzięki rozwojowi innych dróg i środków komunikacji drogi wodne straciły na znaczeniu, natomiast utworzyły się perspektywy wyzyskania rzek dla celów innych, niż żegluga. Odbiło się to już na stanowisku konferencji pokojowej: art. 337 Traktatu Wersalskiego postanowił, że gdyby któreś państwo nadrzeczne przedsięwzięło roboty mogące niekorzystnie odbić się na żeglowności rzeki, Trybunał Międzynarodowy na wniosek któregoś z państw nadrzecznych lub reprezentowanych w komisji rzecznej, może nakazać wstrzymanie lub zniesienie robót. To jest nowość w prawie międzynarodowym, ale jest i inna: Trybunał w decyzji swej winien wziąć pod uwagę interesy nawodnienia, wytwarzania energii hydraulicznej, rybołówstwa i inne, którym może być przyznane pierwszeństwo przed interesami żeglugi. Na konferencji bar-

cełońskiej uznawano podobnie, że interesy żeglugi nie są bynajmniej jedyne, a nawet, że inne interesy państwa nadrzecznego mogą wymagać ograniczenia żeglugi. Instytut Prawa Międzynarodowego na sesji madryckiej (1911) opracował szereg tez, których zadaniem jest regulować w dziedzinie wytwarzania energii wodnej stosunki państw sąsiadujących nad tą samą rzeką międzynarodową. Fauchille zajmuje się również konkretnymi wypadkami w tym zakresie, które nastęrczyły stosunki międzynarodowe. To samo, tylko systematycznie, wyczerpująco, na podstawie materiałów urzędowych z pierwszej ręki przedstawia p. H. A. Smith. Omawia on dyskusje, trudności i zatargi, które powstawały między sąsiadującymi państwami w związku z budową tam, odprowadzaniem wody do kanałów żeglownych czy irygacyjnych, zanieczyszczaniem wód rzecznych i t. d. Moza i Rio Grande, Dunaj i Nil, Jonabach i Missouri — czternaście *casus*'ów przesuwają się przed czytelnikiem w zwięzłym przedstawieniu. Przeszło trzecią część niewielkiej, ale cennej książki (220 stron) zajmują dołączone przez autora postanowienia umów i wyroki sądów w tych sprawach; bowiem często chodzi tu o spory nie międzynarodowe, ale międzystanowe (St. Zj. Australja), albo międzykantonowe. Nie ujmuje to wartości książki. Wniosek ogólny, który się nasuwa po jej przeczytaniu jest ten, że jak to sformułował p. Quint, „trzeba będzie odąd coraz więcej traktować każdą rzekę, jako odrębną indywidualność tak prawną, jak ekonomiczną”, czyli, że ogólno-światowe uregulowanie spraw rzecznych straci na uroku; powtóre zaś, że różne interesy państw nadrzecznych w większej niż dotychczas mierze będą brane pod uwagę nawet gdy chodzi o wielkie rzeki międzynarodowe. Państwa nadrzeczne mogą stać się znowu panami swych rzek... pod warunkiem, że potrafią zgodnie ułożyć swoje sąsiedzkie stosunki.

Prof. B. Winiarski (Poznań).

Reid Helen Dwight: *International Servitudes in law and practice.* Chicago, Macmillan, 1932, str. 254.

Autorka, Assistant Professor of Political Science and History, na Uniwersytecie w Buffalo, ogłosiła cenną książkę o służebnościach w prawie międzynarodowym; przedmową opatrzył ją znany internacjonalista, James Brown Scott. Piękna ta książka cenna jest przede wszystkim przez to, że autorka z ramienia Fundacji Carnegiego przeszukała liczne archiwa ministerstw spraw zagra-

nicznych i biblioteki europejskie, korzystała z pomocy wielu wybitnych prawników, profesorów i radców prawnych rządów, i daje wiele materiału źródłowego. Jest to wielka zaleta wielu prac amerykańskich; Europa na podobny luksus w zbieraniu materiałów, na takie bogactwo wszechstronnej dokumentacji rzadko zdobyć się może. Sama natomiast koncepcja „służebności międzynarodowej” pozostaje nadal conajmniej sporną.

Mimo wielu zapożyczali z prawa rzymskiego, nie znają jej dawni pisarze prawa narodów aż do Vattela włącznie; dopiero od G. F. v. Martensa zjawia się ona w nauce niemieckiej, przeniesiona z zupełnie innej płaszczyzny: stosunków sąsiedzkich między państwami Rzeszy Niemieckiej. Rozpowszechnia się szybko, ale równie prędko znajduje stanowczych przeciwników, zarówno w nauce niemieckiej, jak i gdzieindziej. Z pośród monografij, poświęconych temu zagadnieniu wymienić trzeba sumienną pracę I. Clausa: *Die Lehre von den Staatsdienstbarkeiten* (1894), P. Labrousse'a: *Des servitudes en droit international public* (1911) i wykład b. delegata rządu niemieckiego do rokowań z Polską, a potem prezesa Sądu Naj. w Gdańsku, p. G. Crusena, w *Akaderaji Haskiej* (1928); wszystkie trzy przychylnie samej koncepcji. Niestety, wśród jej zwolenników wielkie zamieszanie panuje co do tego, jakie obciążenia należy traktować jako serwituty. Czasami chodzi o wykonywanie praw zwierzchni czych na obcem terytorjum: nawet jurysdykcję konsularną na podstawie kapitulacyj uważa się za służebność międzynarodową; czasami chodzi o dziedzinę własności publicznej, czasami o stosunki rządzone przez prawo cywilne; czasami służebność może być ustanowiona tylko na rzecz państwa sąsiedniego, czasami na rzecz kilku lat wielu a nawet wszystkich państw; czasami na rzecz obywateli obcego państwa, na rzecz rodzin albo osób: Bluntschli np. twierdzi, że służebność międzynarodowa może być ustanowiona „zu Gunsten einer unter völkerrechtlichen Schutze stehenden Körperschaft oder Familie”. Według Crusena może ona, wzorem prawa niemieckiego, polegać *in faciendo*! Niektórzy autorowie mają trudności z przeprowadzeniem różnicy między służebnością międzynarodową a zwykłym stosunkiem obligatoryjnym, dlatego? wymagają, aby była ustanowiona przez umowę wielostronną i t. d. Zalicza się do tej kategorii i monopol pocztowy książąt Thurn i Taxis w obrębie dawnej Rzeszy, i ochronę mniejszości i mnóstwo innych rzeczy.

P. H. D. Keid pragnie ograniczyć pojęcie służebności, żeby mniej było wystawione na krytykę, i twierdzi, że służebność międzynarodowa istnieje tylko tam, gdzie wykazuje podobieństwo do służebności gruntowych, rzymskich, że jednak nie można być zbyt wymagającym i żądać zbyt dokładnej analogji. Ależ trzeba, aby stosunek prawa międzynarodowego, który się chce nazwać służebnością, był podobny w istotnych cechach do służebności gruntowej. Rozpatrywana ze stanowiska gruntu panującego, służebność jest to *ius in re aliéna*: czy ten stosunek jest możliwy między państwami? Tam jest podmiot, jest przedmiot: grunt, jest stosunek podmiotu do przedmiotu: własność. Terytorjum nie jest zewnętrznym przedmiotem w stosunku do państwa, tylko istotną częścią składową państwa, elementem osobowości prawnej państwa, jego funkcją nie da się porównać z funkcją nieruchomości w stosunku do właściciela. Fr. Liszt powiedział: Jedno z dwojga: albo to jest ograniczenie własności (*dominium*) i wtedy prawo międzynarodowe nie znajduje zastosowania; albo ograniczenie zwierzchnictwa (*imperium*), a wtedy koncepcja służebności jest niemożliwa.

Istotą służebności gruntowej jest to, że jeden grunt służy drugiemu; eksploatacja, a przynajmniej eksploatacja normalna tego drugiego nie jest możliwa bez wykorzystania, przynajmniej w pewnym kierunku, pierwszego: jest to *causa perpétua* stosunku służebności. W prawie międzynarodowym służebność jest dla wszystkich; np. Polska podpisała barcelońską konwencję tranzytową, więc obciążona jest służebnością na rzecz pięćdziesięciu państw wszystkich części świata, które konwencję podpisały.

Autorka, idąc za G. Turnerem, wymaga, aby prawo, które ma być zakwalifikowane jako służebność, służyło państwu (ale jak się okazuje, i jego obywatelom: nie chodzi tu o wykonywanie praw zwierzchniczych na obcym terytorjum); aby było prawem terytorjalnym, aby było wieczyste. Co do określenia „terytorjalne” albo „realne” panuje największy zamęt i Autorka nie tłumaczy jasno, dlaczego nie są terytorjalnymi różne prawa, przez innych kwalifikowane, jako terytorjalne. Najważniejsze jest jednak wymaganie charakteru prawa wieczystego, więc takiego, któreby można było przeciwstawić każdemu zwierzchnikowi danego terytorjum. Tu dochodzimy do zagadnienia t. zw. sukcesji państw. Służebność, raz ustanowiona, miałaby być niezależna od traktatu, który ją stworzył, miałaby istnieć, choćby znikły już państwo panujące i państwo służebne; miałaby z samego prawa przechodzić na inne pań

stwa, na miejscu tamtych powstałe: otóż praktyka przemawia stanowczo przeciwko takiej możliwości. A jeśli tak, to co za cel ma przenoszenie do naszej dziedziny prywatno-prawnej instytucji służebności? I jakąż to wzmocniona ochrona prawna odróżniać każe tę rzekomą służebność od zobowiązania? Ma słuszność prof. Mac Nair kiedy stwierdza (w *British Year Book of Int. Law*), że chęć zastosowania terminologii i pojęć rzymskiego prawa służebności w dziedzinie międzynarodowej może sprawić więcej złego, niż dobrego.

Służebność tłumaczona jest jako rozszczepienie własności. Autorka niezbyt przekonująco mówi, że w prawie międzynarodowym nie jest rozszczepieniem suwerenności; może nie chce „przerażać państw zazdrosnych o swą udzielnosc”. Tak czy inaczej zalicza do służebności międzynarodowych: koncesje gospodarcze (np. na budowę kolei), prawo zasilania kanałów z rzeki granicznej; przyznane obywatelom obcego państwa prawo paszenia bydła, wyrębu lasu, wydobywania węgla po drugiej stronie granicy; prawo rybołówstwa (np. na północnym Atlantyku — a jednak Sąd Rozjemczy w Hadze w r. 1910 wyraźnie potępił tę koncepcję w sprawie Nowej Fundlandji); prawo tranzytu lądem, powietrzem i wodami terytorjalnymi (Autorka uważa, że konwencja lotnicza paryska nie tworzy służebności, bo można ją wypowiedzieć; ależ konwencję tranzytową barcelońską również można wypowiedzieć!); prawo przeprowadzania linii kolejowych lub telegraficznych przez obce terytorjum; prawo żeglugi rzecznej i żelugi przez wody terytorjalne, cieśniny i kanały (w wypadku kanału panamskiego mamy chyba dwie służebności: jedną, obowiązującą Panamę na rzecz Stanów Zjedn., i drugą, obciążającą Stany Zj. na rzecz wszystkich państw?); prawa wojskowe: drogi wojskowej, załogi, stacji węglowej, obowiązek demilitaryzacji i t. p. Poprostu świat jest pełen służebności międzynarodowych.

Książka, jak powiedziałem, jest pociągająca wielkimi zaletami, cenna ze względu na obfity i pierwszorzędny materiał, w niej zebrany, a jednak nie przekonująca; raczej przeciwnie: może wzbudzić wątpliwości wśród zwolenników służebności prawa międzynarodowego. Nie jest to winą autorki, lecz rzeczy samej, której ani prawdziwy talent, ani wiedza i pracowitość nie są zdolne ugruntować na niezachwianych podstawach.

Prof. B. Winiarski (Poznań).

B. Dział ekonomiczny

I.

TEORIA EKONOMIKI, DZIEŁA ZBIOROWE I PODRĘCZNIKI, HISTORIA DOKTRYN EKONOMICZNYCH, TEORIA WARTOŚCI I CEN, TEORIA PRODUKCJI I ROZDZIAŁU DOCHODU, TEORIA PIENIĄDZA I KREDYTU, TEORIA KRYZYSÓW I KONJUNKTUR GOSPODARCZYCH.

Schimmel Jerzy: Miejska renta gruntowa. Studium ekonomiczno-urbanistyczne. Poznań, „Poznańskie Prace Ekonomiczne” pod redakcją prof. Dr. E. Taylora, 1933, str. 170.

Miejska renta gruntowa, czynnik tworzący właściwą podstawę urbanistyki nowoczesnej, nie znalazła dotąd wszechstronnego opracowania i była przez ekonomistów często traktowana jako zagadnienie dalszego rzędu. Klasycy i szkoły ich poprzedzające niemal nic nie powiedzieli o rencie tej, chociaż szeroko omawiali rentę rolną. Przyczyną tego było małe jeszcze wówczas znaczenie renty miejskiej, która dopiero w 19 i 20 wieku wskutek niebываłego wzrostu większych miast doznała ogromnego znaczenia.

Autor omawiając poglądy najważniejszych pisarzy tej dziedziny wykazuje wyraźną dwoistość teorii renty: teorię monopolu i teorię różniczkową. Funkcją renty w gospodarstwie wolno-konkurencyjnym jest przede wszystkim utrzymywanie równowagi w podaży i popycie na parcele budowlane a poza tym oddziałuje ona dodatkowo na „utrzymanie równowagi stanu liczebnej ludności miejskiej do możliwości zarobkowych”. Wobec pełnienia tak ważnych funkcji społeczno-gospodarczych autor na dalszy plan stawia inną jej rolę polegającą na dawaniu dochodu z własności, otrzymywanego wskutek faktu posiadania.

Drugą część cennej i wielostronnej swej pracy autor poświęca zagadnieniom praktycznym. Omawia szczegółowo wpływ intensywności zabudowy na renty, centralizację i decentralizację miast, prawo zabudowy, podatek z placów niezabudowanych i od przyrostu wartości a wreszcie zwalczanie renty miejskiej, wskazując szczególnie w ostatnim rozdziale na małą zazwyczaj skuteczność a częstą szkodliwość środków, „zacierających do odebrania właścicielom ich „niezapracowanego dochodu”.

Dr. Lucjan Rosiński (Poznań).

Życie gospodarcze a ekonomika społeczna. Księga zbiorowa pod redakcją Leopolda Caro, Biblioteka Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego tom II. Lwów, Tow. Ekonomiczne, 1933, str. 531.

Książka ta powstała jako wynik zaproszenia rozesyłanego przez Polskie Towarzystwo Ekonomiczne we Lwowie do szeregu ekonomistów polskich, zarówno teoretyków jak praktyków, o wypowiedzenie się na dowolnie obrany aktualny temat gospodarczy. Celem miało być otrzymanie przekroju opinii ekonomistów wszystkich kierunków o współczesnych zagadnieniach gospodarczych. W zaproszeniu tern stwierdzono zupełnie słusznie, że „brak wymiany myśli między ekonomistami polskimi, brak zainteresowania wzajemnego pracami przez nich ogłaszanymi, o ile pochodzą od przedstawicieli odmiennych przekonań”. Równie słuszny jest pogląd Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego we Lwowie, że odosobnienie to ekonomistów polskich może być przełamane tylko przez współpracę, w której każdy swobodnie oświetla zagadnienia ze swego punktu widzenia. Takiej współpracy ma służyć niniejsza książka. Cel swój osiągnęła jednak tylko częściowo, gdyż wśród współpracowników zabrakło szeregu najwybitniejszych przedstawicieli myśli ekonomicznej w Polsce. Nie jest to jednak winą wydawców.

Książka zawiera prace 32 autorów, a mianowicie: K. Bertonięgo, L. W. Bigeleisena, M. Bilka, L. Caro, Z. Daszyńskiej-Golińskiej, H. Gliwica, H. Grubera, J. H. Gurskiego, E. Hauswalda, Cz. Kłarnera, T. Kłapkowskiego, H. Kołodziejskiego, F. Koniecznego, H. Korowicza, H. Krahelskiej, K. Krzeczковского, J. Kurnatowskiego, E. Kwiatkowskiego, Z. Ludkiewicza, S. M. Manteuffla, K. Paygerta, J. Piwowarczyka, W. Romanowa, A. Rosego, J. Schimmla, T. Sławińskiego, J. Sondla, J. Steckiego, W. Stesłowicza, Cz. Strzeszewskiego, F. Tomanka, J. Zieleniewskiego. Rzecz jasna, że o zbiorze tak wielkiej liczby prac trudno pisać recenzję. Wszak trzeba by omówić każdą pracę z osobna. Naogół zarówno tematy jak i wartość prac jest bardzo różnorodna i trudno je wszystkie omówić. Do najbardziej interesujących należą, zdaniem mojem, choć sąd ten z konieczności rzeczy musi być subiektywny, prace Henryka Kołodziejskiego: Automatyzm czy planowa gospodarka, która nas wprowadza w najistotniejsze ze współczesnych zagadnień gospodarczych. Praca Hipolita Gliwica o zmianie orjentacji przemysłu polskiego po wojnie oraz praca Adama Rosego o istocie polskiego przesilenia rolniczego.

Myśl skupienia w jednym wydawnictwie zbiorowem prac ekonomistów polskich najróżniejszych kierunków należy uznać za bardzo szczęśliwą. Jednakowoż w przyszłych tego rodzaju imprezach należałoby znacznie zwięzić zakres omawianych zagadnień. Książka zyskałaby wówczas na jednolitości i przedstawiałaby rzeczywiście opinie ekonomistów różnych kierunków na pewien ściśle określony temat i dałaby pewien przekrój polskiej myśli ekonomicznej. Omawiana książka, wbrew intencjom wydawców, przekroju tego nie daje, gdyż tematy prac są zbyt różnorodne w wyniku czego, zamiast opinii ekonomistów różnych kierunków na ten sam temat, mamy nieporównywalne ze sobą opracowania najróżnorodniejszych tematów.

Oskar Lange (Kraków).

Kalecki M.: Próba teorii konjunktury. Warszawa, Instytut Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, 1933, str. 55.

Manteuffel M.: Kapitalizm, socjalizm i katolicka doktryna społeczno-ekonomiczna na tle katastrofy świata. Warszawa 1933, str. 164.

Cornelissen Ch.: Traité général de science économique. T. 2. Paris, Giard, 1933. 2. Théorie du salaire et du travail salarié. Str. 719.

Gemähling P.: Les grands économistes. Paris, Recueil Sirey, 1933, str. 372.

Rist Ch.: Essais sur quelques problèmes économiques et monétaires. Paris, Recueil Sirey, 1933, str. XVI + 501.

Mortara G.: Prospettive economiche 1933. Milano, Univ. Bocconi, 1933* str. 631.

Papi G.: Lezioni di economia politica. Vol. 1. 2. Padova, Milani, 1933. 1. str. 433. 2. str. 435.

Del Vecchio G.: Lezioni di economia applicata. P. 1. 2. Padova, Milani, 1933. 1. Dinamica economica, str. XI + 415. 2. Politica economica, str. VIII + 537.

Cannan E.: Economic scares. London, King, 1933, str. 135.

Director A.: The economics of technocracy. London, Camb. Univ. Pr., 1933.

Einzig P.: The world economic crisis, 1929—1932. New York, Macmillan, 1933, str. 192.

Hodysen J. G.: Stabilisation of money. New York, H. Wilson, 1933, str. 238.

Ioder D.: Labor economics and labor problems. New York, Mac Graw-Hill, 1933, str. 640.

Jevons H. Stanley: Economic equality in the cooperative commonwealth. London, Methuen, 1933, str. 377.

- Kuznets S.: Seasonal variations in industry and trade. New York, Nat. Bureau of Econom. Research, 1933, str. 455.
- Mac Cracken H. L.: Value theory and business cycles. New York, Faleo Pr., 1933, str. 283.
- Pigou A. C' The theory of unemployment. London, Macmillan, 1933, s. 345.
- Beiträge zur Geldtheorie. Von Marco Fanno, Marius W. Holtrop (i in.). Hrsg. von Friedrich A. Hayek. Wien, Springer, 1933, str. IX + 511.
- Budge S.: Lehre vom Geld. Bd. 1. Theorie des Geldes. Jena, Fischer, 1933, str. IV + 456.
- Cassel Gustav: Die Krise im Weltgeldsystem. Berlin, Buchholz & Weisswange, 1933, str. 123.
- Mackenroth G.: Theoretische Grundlagen der Preisbildungsforschung und Preispolitik. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933, str. VIII + 251.
- Mises L.: Grundprobleme der Nationalökonomie. Jena, Fischer, 1933, str. XVI + 216.
- Müller W.: Das Problem der Grundrente in der neuen Literatur der Sozialökonomie. Leipzig, Noske, 1933, Nr. XII |- 104.
- Der Stand und die nächste Zukunft der Konjunkturforschung. Festschrift für Arthur Spielhoff. Beiträge von Aftalion, Akerman, Altschul (i in.). Vorw. von Joseph Schumpeter. Schriftführender Hrsg.: Gustav Clausing. München, Duncker & Humblot, 1933, str. 320.

IL

HISTORJA GOSPODARCZA.

- Nielsen Axel: Dänische Wirtschaftsgeschichte, unter Mitarbeit von Dr. E. Arup, O. H. Larsen, Dr. A. Olsen. (Handbuch der Wirtschaftsgeschichte herausgegeben von Dr. G. Brodnitz). Jena 1933, str. 600.

Gospodarcze dzieje Danji są o wiele mniej znane szerszym kręgom historyków europejskich, aniżeli dzieje wielu innych krajów, a to z powodu małego rozprzestrzenienia znajomości języka duńskiego, w którym pisane są prawie wszystkie monografie z tego zakresu. Bardziej dostępne prace historyków niemieckich, zajmujących się przeszłością Szlezwigu i Holsztynu jedynie w bardzo niedostateczny sposób oświetlają dzieje gospodarcze Danji; poza tym historycy nie duńscy zajmowali się jedynie stanowiskiem Danji w handlu międzynarodowym, tak, że ten dział przeszłości gospodarczej tego kraju był stosunkowo najlepiej znany. Dzięki wymienionej w nagłówku pracy bogaty dorobek duńskich historyków gospodarczych został uprzystępniony.

Omawiana praca jest wogóle pierwszą próbą przedstawienia całości kształtu gospodarczych dziejów Danji. Jest to praca zbiorowa. Śreniowiecze opracował prof. Uniwersytetu w Kopenhadze Dr. Erik Arup. Ze względu na to, że najdawniejsze dzieje Danji zostały uwzględnione przez Köttschkego w jego znanym dziele wydanem w tej samej serii (*Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters*), rozdział opracowany przez Arupa uwzględnia jedynie czasokres od XIII wieku do r. 1536. Epokę nazwaną merkantylistyczną, obejmującą czasokres od 1536 do końca XVIII wieku, oraz t. zw. czasy przejściowe obejmujące w zasadzie pierwsze lata czterdzięci XIX wieku, w której to epoce uwzględniono również kwestję włościąską i reformy rolne z drugiej połowy XVIII wieku, opracował głównie Doc. Dr. Albert Olsen, jedynie stosunki rolne opracowane są przez profesora Wyższej Szkoły Weterynaryjnej i Rolniczej w Kopenhadze O. H. Larsena. Wreszcie czasy najnowsze od 1840 r. opracował profesor Uniwersytetu w Kopenhadze Dr. Axel Nielsen, który jednocześnie był redaktorem całego wydawnictwa.

Przez cały czas dziejów rolnictwo odgrywało w tym kraju szczególnie doniosłe znaczenie, co jest zupełnie zrozumiałe wobec faktu, że w Danji niema żadnych skarbów mineralnych i innych podstaw do szczególnie silnego rozwoju przemysłu. Z punktu widzenia historii agrarnej należy Danja do grupy krajów gospodarki pańszczyzniano-folwarcznej i silnie rozwiniętego poddaństwa włościąń. Istniało tu tedy nie tylko przytwierdzenie włościąń do ziemi, które najwcześniej powstało i najbardziej się rozwinęło w Zelandji oraz na wyspach na południe od niej położonych, ale już w połowie XVII wieku znane są wypadki sprzedaży poddanych. Jednocześnie prawny stosunek włościąń do ziemi na tyle się pogorszył, że wielki właściciel ziemski miał faktycznie bardzo dużą swobodę przy usuwaniu włościąń z ich gospodarstw i włączaniu tych gruntów do folwarków. Jest rzeczą ciekawą, że ten rozwój poddaństwa odbywał się na tle stosunkowo słabego rozrostu terytorjalnego gospodarstwa folwarcznego. W końcu wieku XVII w obrębie ziemi uprawnej folwarki zajmowały zaledwie 8% obszaru.

O reformach rolnych zaczęto myśleć później niż w Polsce, gdyż dopiero w drugiej połowie XVIII wieku; do roku 1755 zagadnienie reformy stosunków włościąńskich uznawane było przez rząd za niecenzuralne i publiczna dyskusja na ten temat wogóle nie była dopuszczana. Opozycja przeciwko usiłowaniom reformatorskim była w Danji znacznie silniejsza niż w Polsce. Odrzucenie projektu kodyfikacji Zamojskiego uważane jest za plamę na naszej przeszło-

ici. Danja ma zdecydowanie ciemniejsze plamy tego rodzaju. Swoje usiłowania reformatorskie zapłacił Reverdil w 1767 r. banicją, a Struense (oczywiście poza innymi powodami) w 1772 nawet głową.

Dzięki swojemu położeniu geograficznemu odegrała Danja, jak wiadomo, szczególnie doniosłą rolę w handlu bałtyckim. Są to rzeczy znane niezależnie od badań uczonych duńskich, jednakże badania te, zużytkowane w omawianej książce, uzupełniają je i pogłębiają. Szczególnie cenne są rozdziały poświęcone miastom, przemysłowi i skarbowości, gdyż dla czytelników nie władających językiem duńskim są one często jedynym źródłem informacji.

Konstrukcja pracy jest przejrzysta, jednakże gdyby poszczególne paragrafy, obejmujące przeważnie po kilkadziesiąt stron, podzielone były na osobno zatytułowane ustępy, korzystanie z omawianego dzieła byłoby jeszcze bardziej ułatwione. Brak tego zastępuje coprawda alfabetyczny indeks umieszczony na końcu książki. Polska nie jest podana w tym indeksie ani razu, choć w samym tekście jest wspomniana; raz jeden podany jest Gdańsk. O idącym przez Sund zbożu niejednokrotnie i dość obszernie jest mowa; że chodziło tu o zboże polskie, pozostawione jest domyślności czytelnika, jak również i to, czy fakt ten należy zawdzięczać autorom czy też redakcji wydawnictwa.

Prof. J. Rutkowski (Poznań).

Deschamps P. et Besson M.: Les colonies et la vie française pendant huit siècles. Paris, Firmin—Didot, 1933, str. 242.

Dupont-Ferrier G.: Etudes sur les institutions financières de la France à la fin du moyen âge. Paris, Libr. de Paris, 1932, 8tr. 454.

Harsin P.: Crédit public et banque d'état en France du 16 au 18 siècle. Paris, Droz, 1933, str. 221.

Cjrrard Albert: Le commerce français à Seville et Cadix au temps des Habsbourgs. Contribution à l'étude du commerce étranger en Espagne aux 16. et 18. siècles. Paris, de Boccard, 1933, str. XXIV + 607.

Girard Albert: La rivalité commercial et maritime entre Seville et Cadix jusqu'à la fin du 18. siècle. Paris, de Boccard, 1932, str. XIV + 123.

Eells H.: Europe since 1500. New York, Holt, 1933, str. 632.

Grant A. J., and Temperley H.: Europe in the nineteenth and twentieth centuries, 1789—1932. Maps. 4. and enl. ed. London, Longmans, 1933, str. 676.

Gray L. C. and E. K. Thompson: History of agriculture in the southern United States to 1860. Vol. 1. 2. Washington, Carnegie Inst., 1933, str. 1114.

- Frank T.: An economic survey of ancient Rome. Baltimore, Johns Hopkins Pr., 1933, str. 445.
- Nussbaum F. L.: A history of the economic institutions of modern Europe, an introduction to Der moderne Kapitalismus of Werner Sombart. New York, Crofts, 1933, str. 464.
- Power E. and Postan M.: Studies in English trade in the fifteenth century. New York, Macmillan, 1933, str. 455.
- Adams J. T.: Der Aufstieg Amerikas vom Land der Indianer zum Weltreich. Dt. Ausg. von Hans Tietze. Wien, Seidel, 1933, str. XIII + 482.
- Dänische Wirtschaftsgeschichte. Hrsg. von Axel Nielsen. Jena, Fischer, 1933, str. 600.
- Knoll A.: Der Zins in der Scholastik. Innsbruck, Tyrolia, 1933, str. 211.
- Koppe W.: Lübeck—Stockholmer Handelsgeschichte im 14. Jahrhundert. Neumünster, Wachholz, 1933, str. 299.
- Lederer E.: Der Geldhandel des Mittelalters in Ungarn (1000—1458). Budapest, Ranschburg, 1932, str. 272.
- Mickwitz G.: Geld und Wirtschaft im römischen Reich des 4. Jh. n. Chr. Helsingfors, Akad. Buchh., 1932, str. XV + 232.
- Rörig F.: Mittelalterliche Weltwirtschaft. Blüte und Ende einer Weltwirtschaftsperiode. Vortr. Jena, Fischer, 1933, str. 48.
- Stirk S. D.: Die Aristokratie und die industrielle Entwicklung in England vom 16. bis zum 18. Jh. Breslau, Priebatsch, 1933, str. 109.
- Tacuber W.: Geld und Kredit im Mittelalter. Berlin, Heymann, 1933, str. XIII + 361.

III.

POLITYKA EKONOMICZNA I MONOGRAFJE O STOSUNKACH
GOSPODARCZYCH.1. *Dzieła ogólne.*

- Kołodziejski Henryk, dr.: Wnioski z kryzysu. Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego, 1932, str. 38.
- Kołodziejski Henryk, dr.: Automatyzm czy planowa gospodarka. Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego, 1933, str. 23.

Mamy tu dwa odczyty wygłoszone przez autora na zebraniu Towarzystwa Kooepatystów w Warszawie i uzupełnione (pierwszy z odczytów) w druku. Niewielkie rozmiarami broszurki; są poważnym wkładem w naszej literaturze ekonomicznej, choć sam autor skromnie trud «swój ocenia: „w zupełności zdają sobie sprawę z wad

i braków szkicu; pomimo to drukuję mój odczyt w nadziei, że zarówno przewodnie jego idee jak i poruszone w nim sprawy pobudzą do zabrania głosu bardziej kompetentnych ode mnie". Na kilkudziesięciu kartkach, stylem telegraficznym, choć bez uszczerbku dla przejrzystości wykładu, dano głęboką pracę, wartą gruntownego przestudowania jako rezultat wszechstronnej znajomości przedmiotu i wielkiego odczytania autora. Dodajmy, że Kołodziejski posiada wybitny dar popularyzatorski (czyż zresztą jasność i zwięzłość wykładu nie jest — w płaszczyźnie zdolności literackich człowieka — właśnie „funkcją” bardzo gruntownego przetrawienia zagadnienia i zasymilowania go w całość kształtowanego zasobu wiedzy?) i problemy należące do najtrudniejszych w zakresie teorii i faktycznego stanu współczesnego kapitalizmu przedstawia w formie tak fascynująco zajmującej, że książki jego czyta się — podobnie jak to ma miejsce z pracami wybitnych uczonych angielskich — jak najciekawszą powieść.

Prace Henryka Kołodziejskiego są ciekawe i z tego jeszcze względu, że autor należy do nielicznej obecnie w Polsce — grupy tych ekonomistów, którzy są przedstawicielami klasowo-robotniczego nastawienia ekonomiczno-politycznego, a grupują się wokół Instytutu Gospodarstwa Społecznego w Warszawie z Ludwikiem Krzywickim na czele. Na specjalne podkreślenie, zdaniem moim, zasługuje tu fakt, że ekonomiści powyższej grupy patrzą na współczesny kryzys, tak straszliwy, w ich oczach, w swych przejawach, jako na moment przyśpieszający powstanie nowego ustroju społecznego, ustroju socjalistycznej gospodarki planowej na miejsce automatyzmu gospodarczego dzisiejszego ustroju kapitalistycznego. Tak wypowiedział się, na przykład, ostatnio Tadeusz Szturm de Sztrem w książce: „Bezrobocie w Europie dzisiejszej. Przyczynę do teorii kryzysu" (recenzję tej pracy patrz w „Ruchu", rok 1932, str. 636), tak samo twierdzi w książkach swych i Kołodziejski. „Wydaje mi się, że wyciągnięte przez nas wnioski z kryzysu w zupełności odpowiadają obiektywnym tendencjom rozwojowym.... Poprzez i pomimo wszystko idziemy do uspołecznienia losu, czynu i duszy jednostki, idziemy do jej syntezy ze zbiorowością, co umożliwi społeczną gospodarkę. Kryzys obecny i jego przyczyny, ujawnione przezeń paradoksy i, jak w soczewce, skupione w nim tendencje rozwojowe, plastyczność odmieniającej się społeczno-gospodarczej rzeczywistości i możliwość dzięki temu wywarcia przez uświadomione i zorganizowane masy wpływu na przebieg dziejowy — wszystko to — niewątpliwie przyśpieszyć musi ten pochód."

Jakież są, zdaniem autora, te obiektywne tendencje rozwojowe kapitalistycznego ustroju gospodarczego?

W gospodarce współczesnej istnieje stała tendencja do zaburzenia równowagi, a to przez zbyt mały, stosunkowo, rozwój tej części dochodu społecznego, którą przeznaczają się na konsumpcję. Tendencja ta jest wynikiem specyficznych kapitalistycznych praw, rządzących rozdziałem dochodu społecznego, a w których skutku wzrost dochodu najszerzych warstw społecznych, robotników i włościan, nie nadąża za ogólnym wzrostem produkcji. Istotnym źródłem periodycznych kryzysów koniunkturalnych w ustroju kapitalistycznym jest właśnie ten brak równowagi pomiędzy konsumpcją mas a akumulacją kapitału.

Wraz z rozwojem ustroju kapitalistycznego stosunek pomiędzy konsumowaną a akumulowaną częścią dochodu społecznego coraz bardziej oddala się od linii dynamicznej równowagi gospodarczej na rzecz akumulacji; proces ten stanowi charakterystyczną tendencję rozwojową kapitalistycznego ustroju, a powoduje w swych konsekwencjach powstanie kryzysu strukturalnego tego ustroju.

Kryzys obecnie przez nas przeżywany jest wynikiem wspólnego i wzajemnie się wzmacniającego działania zarówno tych momentów, które powodują periodyczne kryzysy koniunkturalne, jak i tych, których następstwem są strukturalne zmiany we współczesnym ustroju gospodarczym. Kryzys współczesny — podkreślimy swoisty a ciekawy pogląd autora — jest strukturalno-koniunkturalny; stąd pochodzi jego głębokość, powszechność i długotrwałość. Autor przeciwstawia się zdecydowanie usiłowaniom przesunięcia środka ciężkości zagadnienia: „przyczyny współczesnego kryzysu” na zaburzenia monetarno-kredytowej natury, które to zaburzenia wystąpiły, zdaniem autora, jako zjawisko pochodne, pogłębiające i rozszerzające już istniejący kryzys.

Najistotniejszym, właściwym źródłem kryzysu jest kapitalistyczny podział dochodu społecznego, którą to tezę autor popiera — między innymi argumentami — bardzo obszerną ilustracją cyfrową, wielce umiejętnie dobraną.

Wnioski z kryzysu wypływają konsekwentnie z analizy jego, uskutecnionej przez autora. Na miejsce prywatno-kapitalistycznego i prywatno-monopolistycznego chaosu gospodarki współczesnej powinna być wprowadzona, wyłącznie społeczny interes mająca na widoku, planowość zarówno w produkcji, jak w dystrybucji i zużytkowaniu kapitału — na miejsce kapitalistycznego automatyzmu gospodarczego społeczna gospodarka planowa.

Podkreśliłam w powyższym zdaniu słowa społeczna, bowiem autor stara się wykazać — w sposób, znowuż, bardzo przekonywający — że jakkolwiek jest wprawdzie możliwa i kapitalistyczna gospodarka planowa, to jednak kapitalizm planowy nie jest w stanie usunąć rozbieżność, „która między innymi uniemożliwia działanie automatyzmu, rozbieżność między zdolnościami produkcyjnymi a konsumcyjnymi”; kapitalizm zorganizowany zawodzi tu tak samo, a może jeszcze więcej, niż wolny. Wyższość społecznej gospodarki planowej nad gospodarczym automatyzmem, jej zdolność ku rozwiązaniu sprzeczności, rozsadzających współczesny ustrój gospodarczo-społeczny, jej nieodzowność i nieuniknioność w pochodzie dziejowym ludzkości, stara się autor wykazać w rozdziale, tchnącym zarówno głębokim przeświadczeniem uczonego jak i gorącą wiarą społecznika.

Zaznaczmy tu jeszcze myśl jedną autora, tak charakterystyczną dla niego jako ekonomisty kierunku marksistowskiego. „Automatyzm zamiera śmiercią naturalną: automatycznie zanikają warunki jego istnienia. W pewnym okresie rozwoju był on żywotnym i w pewnym stopniu sprawnym regulatorem życia. Dziś nim być przestaje. Zamiera jako ofiara wzrastającej sprzeczności pomiędzy rozwojem sił produkcyjnych i kapitalistycznym podziałem dochodu społecznego, sprzeczności, którą sam w swem łonie wychodował”. Badacz-ekonomista musi wobec tej konieczności dziejowej zająć stanowisko świadome, zgodne z ujawnioną przez naukę rzeczywistością, a woluntarystyczne i twórcze. „I jeżeli myśl ekonomiczna — konkluduje autor — chce podążyć za życiem, jeżeli chce nie tylko konstatować lecz i konstruować, budować nietylko abstrakcyjne, nieodpowiadające rzeczywistości teorie produkcji i wymiany, lecz podstawy dla działania ludzkiego, dla polityki gospodarczej, to musi to powolne konanie automatyzmu gospodarczego i wyłanianie się planowej gospodarki przyjąć jako fakt, z nim się pogodzić i na jego podstawie podjąć nową pracę”.

Takiemu też właśnie zadaniu starał się autor, jako ekonomista, sprostać w omawianych przez nas książkach.

Janina Ryngmanowa (Warszawa).

Philpson Stanley: Francja — Niemcy — Polska. Program gospodarczo-polityczny. Przedmowa prof. Dr. A. Krzyżanowskiego. Kraków, tuki. Tow. Ekonom, w Krakowie, 1933, str. 84.

Wielhorski W.: Polityka ekonomiczna Litwy. Warszawa 1933, str. 33.

Czasopisma: Battaglia R. Dr.: Z gospodarczego położenia Francji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1933). — Tenże: Sytuacja finansowa i go-

gospodarcza Francji (Polska Gospodarcza, zeszyt 45. 1933). — Chrzászcze wski A.: Eksperyment amerykański (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1933). — Dyjas W. Dr.: Z gospodarczego położenia Niemiec (Przegląd Gospodarczy, zeszyty 17 i 21. 1933). — Dylion S. Inż.: Z gospodarczego położenia Belgii (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1933). — Drybiński M.: Angielska polityka konjunkturalna i jej wyniki (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1933). — Janicki S. Dr.: Z gospodarczego położenia dominjów brytyjskich (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1933). — Kalecki M.: Nakręcanie konjunktury światowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1933). — Łychowski T. Dr.: Znaczenie eksperymentu amerykańskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 31. 1933). — Skrzywan W.: O interwencji koniunkturalnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1933).

Brown E. T.: This Russian business. London, Allen & Unwin, 1933, str. 256.
 Mother W. E. and Crawford F.: Public utility regulation. New York, Harper, 1933, str. 629.
 Schuller W. Ch.: Economic cycles and crises; an American plan of control. New York, Holston, 1933, str. 389.
 Walker E. R.: Australia in the world depression. London, King, 1933, str. 231.

Helander S.: Rationale Grundlagen der Wirtschaftspolitik. Nürnberg, Kri-sche, 1933, str. 91.

Schneider O.: Die Frage der wirtschaftlichen Unabhängigkeit Polens. Eine wirtschaftspolit. Studie. Königsberg, Gräfe & Unzer, 1933, str. 107.

2. Rola państwa w życiu gospodarczym; etatyzm, monopole, kartele, trusty.

Braun J. Dr.: Ustawa kartelowa z rozporządzeniami wykonawczymi. Warszawa, Wyd. Izba Przem.-Handl. w Sosnowcu, 1933, str. 156.

Piotrowski R.: Kartele i trusty. Ich geneza i rozwój historyczny pod względem ekonomicznym i prawnym. Warszawa 1933, str. IX + 358.

Szymański Z.: Koncentracja w przemyśle ubezpieczeniowym. Warszawa, Nakł. Przewodnik Ubezpieczeniowy, 1932, str. 159.

Czasopisma: Kalecki M.: Udział karteli w działalności przemysłowej na rynku polskim (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 3. 1933). — Kuttan V. Dr.: Kartele a kryzys (Ekonomista, Tom II. 1933). — Piotrowski R. Dr.: Kartel cementowy przedmiotem pierwszego procesu kartelowego w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1933). — Tenże: Argumenty obrony kartelu cementowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 43 1933). — S. A.: Koncern Vickersa (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1933). — Nowe ustawy kartelowe w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1933).

- Kosset P. R.: *Traité théorique et pratique (les sociétés financières, Holding Companies et Investment Trusts.* Lausanne, Rouge, 1933, str. 352.
- Tchernoff J.: *Ententes économiques et financières. Cartels, Syndicats, Trusts, Holdings devant les lois civiles, pénales, internationales.* Paris, Recueil Sirey, 1933, str. 820.
- Piotrowski R.: *Cartels and trusts; their origin and historical development from the economic and legal aspects.* London, Allen & Unwin, 1933, str. 376.
- Waterman M.: *Financial policies of public utility holding companies.* Ann Arbor, Univ. of Michigan, School of business administration, 1933, str. 186.

3. *Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, myśliwstwo.*

B a d a n i a nad opłacalnością gospodarstw włościańskich w roku gosp. 1929/30. 4 Sprawozdanie Wydziału Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Wiejskich Instytutu Puławskiego. Część II. Warszawa 1933, str. 92.

Zachowując układ sprawozdań lat poprzednich, zawiera sprawozdanie materiały cyfrowy oparty na rachunkowości 793 gospodarstw prowadzących ją pod kierunkiem Wydziału Ekonomiki.

Cyfry wykazują dalszy spadek w porównaniu z rokiem 1928/29 — skutek kryzysu gospodarczego:

	1928/29	1929/30
	zł	zł
przychody gotówkowe z rolnictwa na ha	331,18	322,—
koszty spożycia roczne na rodzinę .	4.070,04	3.412,61
dochód ogólny na gospodarstwo .	4.018,32	3.121,59
dochód społeczny na ha	388,42	320,05

W jednej tylko dziedzinie widzimy stosunek odwrotny: bieżące wydatki gotówkowe na ha 163,72 zł wobec 174,02 zł. Wzrost wydatków gotówkowych w r. 1929/30 dotyczy inwentarza żywego, robocizny pieszej i nawozów. Zwiększenie wydatków na kupna inwentarza żywego nastąpiło wskutek znacznego wzrostu w tym roku wydatków na kupno trzody i bydła rogatego. Fakt ten należy tłumaczyć stosunkowo dobrze opłacalnym stanem hodowli w badanym roku, co skłaniało rolników do przerzucania się w tym kierunku.

Skutki kryzysu wystąpiły jaskrawię w dalszym rozwieraniu się nożyc pomiędzy wartością inwenturową i przychodową gospodarstwa rolnego:

	1927/28	1928/29	1929/30
wartość inwentarza majątku rolnego na ha	2.906,03	3.314,31	3.359,89
wartość przychodowa majątku rolnego na ha	2.971,77	1.943,47	1.183,06

Podobnie niekorzystnie przedstawiają się współczynniki przychodowości. Najniższe wykazały województwo pomorskie, poznańskie, Stanisławskie i nowogrodzkie. Tam położenie gospodarcze rolnictwa jest też najcięższe.

Doc. Dr. Tadeusz Kłapkowski (Warszawa).

Badania nad opłacalnością gospodarstw włościańskich w roku gosp. 1930/31. 5 Sprawozdanie Wydziału Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Wiejskich Instytutu Puławskiego. Część I. Warszawa 1933, str. VIII i 163.

Ujęcie opracowania nie odbiega zasadniczo od analogicznych opracowań za lata ubiegłe. Uległo tylko nieznacznym nieznacznym zmianom i uzupełnieniom przez wprowadzenie nowej wielkości p. n. dochód podatkowy, obliczonej i dla lat ubiegłych, gdyż wielkość ta posiada pewne znaczenie orientacyjne zarówno dla rolników praktycznych, jak i dla władz skarbowych. W roku sprawozdawczym opierały się wyniki badań na rachunkowości 739 gospodarstw włościańskich. Badane gospodarstwa pod względem kultury rolniczej i organizacji należy uznać za wyżej niż przeciętne, dlatego też wyniki są naogół lepsze od przeciętnych.

Stan gospodarstw badanych uległ w okresie kryzysu dalszemu pogorszeniu, jak to obrazują cyfry następujące:

Lata	Przychód czysty ‰	Renta majątk. ‰	Zarobek za pracę na 1 dzień czł. rodz. zł	Dochód roln. na gospodarstwo zł
1926/27	5,79	5,84	2,73	3,353
1927/28	6,75	6,81	3,15	3,981
1928/29	4,28	4,21	1,57	3,321
1929/30	2,82	2,60	0,12	2,560
1930/31	0,67	0,19	—1,39	1,391

Ujemny wynik w pozycji „zarobek za pracę” należy rozumieć w ten sposób, że kapitał gospodarstwa został oprocentowany na 6% i w tym wypadku przychód nie wystarczył już na opłacenie pracy. Jest to więc obliczenie czysto rachunkowe. Natomiast przy

oprocentowaniu kapitałów wykazanem w zestawieniu wypada wynagrodzenie za 1 dzień pracy w złotych:

	1928/29	1929/30	1930/31
praca członków rodziny	2,44	2,57	2,25
praca najemna . . .	3,—•	2,08	1,80

Jakkolwiek wyniki badań nad opłacalnością gospodarstw włościańskich, jako oparte na gospodarstwach lepiej prowadzonych, nie przedstawiają faktycznego położenia wsi, które jest naogół gorsze, uwydatniają jednak dobrze zmiany zachodzące w wynikach gospodarowania w poszczególnych latach pod wpływem różnych warunków gospodarczych.

Doc. Dr. Tadeusz Kłapkowski (Warszawa).

Brzeski Tadeusz, dr., inż.: Zagadnienie organizacji zbytu zwierząt rzeźnych w Polsce z szczególnem uwzględnieniem rynku wewnętrznego. Poznań, Poradnik Gospodarski, 1933, str. 160.

W ostatnim czasie ukazała się na półkach księgarskich praca Dr. Brzeskiego pod powyższym tytułem. Praca ta, jeżeli chodzi o moje osobiste zdanie, ma to, co jest najważniejsze, — praktyczny cel i praktyczne wnioski, budowane na krytycznie ujętym, a bogatym materiale. Autor prowadzi do ostatecznych wniosków poprzez wyczerpujące przedstawienie tła i historii zagadnienia, zaczynając od epoki rzymskiej, a kończąc na obecnym układzie stosunków zarówno w międzynarodowym, jak i krajowym układzie. Ostatni rozdział (największy, bo 72 strony liczący) poświęca autor wyczerpującemu omówieniu współczesnego stanu zbytu zwierząt rzeźnych w Polsce, dochodząc w końcu do wniosków konkretnych, do wytyczenia dróg, któremi winna kroczyć racjonalizacja tego tak, użyję tu śmiało wyrazu, „zabagnionego” działu zbytu wytworów rolniczych. Autor ocenia w związku z analizą zagadnienia — organizację zbytu zwierząt rzeźnych w Polsce jako przejściową — od chaotycznych form powojennego zbytu do bardziej uregulowanych, dla których wzorem będą formy przyjęte w państwach zachodnich. Przewidywać należy rozwój tych organizacji producentów, które postawią sobie za zadanie równoległe prowadzenie prac zarówno w kierunku ściśle hodowlanym, jak i handlowym. Autor nie przesądza struktury tych organizacji, odnosi jednak wrażenie, że najważniejszymi będą koła zbytu. Co się dotyczy handlu prywatnego, to trudno przewidywać, aby mógł on utrzymać nadal na rynku swe stanowisko dominujące. Właściwem więc zadaniem polityki sfer miarodajnych powinno być współdziałanie z inicjatywą organizacji

rolniczych przy stwarzaniu warunków dogodnych dla pracy samorzutnie powstających kół zbytu oraz pokrewnych im organizacjom producentów. Natomiast w dziedzinie techniki zaopatrywania ludności w mięso i jego przetworów działalność Państwa powinna nawet wyprzedzać inicjatywę bądź to organizacji, bądź też samorządów, tworząc Komisje Notowań Cen wzgl. Giełdy Mięsne, Kasy Targowe oraz Miejskie Zakłady Mięsne. Gminy wiejskie winny przystąpić do uregulowania warunków pracy na targowiskach oraz ściśle współdziałać z czynnikami centralnymi zarówno przy opracowywaniu i realizowaniu programu chłodniczego, jak i racjonalizacji rozmieszczenia i częstotliwości targowisk. Dopełnienie wyżej wymienionych warunków umożliwi właściwą racjonalizację zbytu na rynku wewnętrznym, bez czego utrzymanie zdolności konkurencyjnej naszego eksportu wydaje się na dłuższą metę raczej wątpliwem.

Z sformułowaniami w powyższy sposób wnioskami należy się zgodzić i przyjąć je jako wytyczne¹ w pracach organizacji rolniczych dla użytku których w pierwszym rzędzie książka Dr. Brzeskiego jest przeznaczona. Mogę ją również polecić jednostkom (niestety dzisiaj bardzo nielicznym), które, poza swą pracą zawodową, pragną i mogą znaleźć czas na poświęcenie się zagadnieniom zbiorowej obrony interesów rolnictwa, działając organizacyjnie w myśl przesłanek podanych i uzasadnionych przez Dr. Brzeskiego, Zaufanie do autora może być tem większe, że pisał swą pracę nie tylko na podstawie dociekań naukowych, lecz i z bogatego materiału obserwacyjnego, zdobytego bądź to w kraju jako inspektor hodowli, bądź też zagranicą, gdzie znajomość zagadnienia pogłębiał przez kilka lat.

DOC. Dr. T. Konopiński P o z n a n .

Przybysławski Władysław, inż. roln.: Uniż, wieś powiatu horodeńskiego. Warszawa, Biblioteka Puławska, 1933. .

Mamy do zanotowania ukazanie się nowej pracy pod powyższym tytułem z serii monografij gospodarczych Biblioteki Puławskiej. Nasuwają się stąd uwagi dotyczące samego zagadnienia konstrukcji monografij gospodarczych. Typ monografij gospodarczej zawiera przy opracowaniu wielkie niebezpieczeństwo zbytowego rozproszenia się, a w rezultacie zbyt powierzchownego potraktowania tematu. Jesteśmy stąd zwolennikami zbiorowych opracowań monograficznych, zwłaszcza o ile wychodzą poza obręb jednostki gospodarczej, np. wsi. Nawet jednak w ostatnim przypadku nie negując możliwości opracowań indywidualnych sądzimy, że byłoby rzeczą ważną skoncentrowanie uwagi autora na określonych pro-

blemach gospodarczych. Należy dążyć do większej specjalizacji typów monografij gospodarczych, społecznych, kulturalnych, historycznych. Wydaje się nam konieczne, zarówno ze względu na użyteczność tego rodzaju prac, jak i na wzgląd pedagogiczny. A właśnie omawiana praca, jako praca seminaryjna podlega tego rodzaju kryterjum.

Z tego punktu widzenia wydaje się zbędną część poświęconą stronie obyczajowo - kulturalnej. Natomiast może więcej jeszcze miejsca możnaby poświęcić analizie statystyczno-porównawczej.

Powyższe uwagi dotyczą zasadniczego ujęcia tematu, schematu typowego monografji. Są to jednak oczywiście zagadnienia indywidualnego ujęcia. W założonym sobie zakresie inż. Przybysławski wyczerpał całkowicie temat i pogłębił może nawet więcej niż to ma miejsce w wielu innych opracowaniach tego rodzaju. Autor zna świetnie opisywany teren, umie wnikliwie obserwować i potrafił wczuć się w stosunki i warunki miejscowe. Stąd barwność i żywość opisu, podkreślona poprawnym, zwartym stylem. Opisywany obiekt stanowi przytem wdzięczny temat, posiada bowiem dzięki specyficznym właściwościom topograficznym wiele cech odrębności i oryginalności nawet w stosunku do najbliższej okolicy.

W rezultacie ogólna ocena pracy na tle całej serji prac społeczno-gospodarczych Biblioteki Puławskiej wypada dodatnio. Niemniej jednak w charakterze dyskusyjnym stawiamy zagadnienie konstrukcji monografji gospodarczej.

Dr. Czesław Strzeszewski (Warszawa).

S o w i ń s k i Mieczysław, dr., inż.: Reprezentatywność zbiorowości próbnej gospodarstw włościańskich, objętej badaniem opłacołości. Warszawa, Biblioteka Puławska, 1933.

Statystyka zdobywa sobie coraz większe znaczenie w naukach ekonomicznych. O ile jednak dawniej dane statystyczne miały charakter ilustracji teoryj ekonomicznych, to dziś coraz silniej zaznacza się doniosła rola statystyki w polityce ekonomicznej, podstawowe znaczenie poszukiwań statystycznych dla praktycznej działalności gospodarczej. Jest to wynikiem po pierwsze coraz większego komplikowania się stosunków ekonomicznych, a dalej gwałtownego wzrostu interwencjonizmu gospodarczego państwa. Jest rzeczą zrozumiałą, że, dopóki życie gospodarcze kształtowało się mniej lub więcej swobodnie i układało pod działaniem mniej lub więcej ścisłego mechanizmu samoregulacji, nie istniała potrzeba tak wielkiej dokładności i precyzji w ustalaniu faktów statystycznych, jak dziś gdy ingerencja państwa sięga tak daleko w głąb procesów tego

życia, że biedna kalkulacja zarządzeń interwencyjnych, oparta na błędnych przesłankach faktycznych musi pociągać za sobą fatalne, a czasem nawet katastrofalne skutki.

Najczęściej spotykanym błędem jest w powyższych przewidywaniach fałszywe rozciąganie wniosków, wyprowadzanych z badanych bezpośrednio zależności ekonomicznych, na całokształt stosunków z danej dziedziny życia gospodarczego. Używając terminologii statystycznej, błąd ten polega na bezkrytycznym wnioskowaniu o zbiorowości generalnej z przypadkowej zbiorowości próbnej.

Należy też przyjąć z uznaniem pierwsze próby Wydziału Ekonomiki Rolnej Drobnych Gospodarstw Wiejskich Instytutu Puławskiego, badań w powyższym zakresie, które zostały przedstawione w recenzowanej na tem miejscu pracy.

Badania rachunkowości gospodarstw włościńskich prowadzone przez Wydział od szeregu lat, mają niewątpliwie ogromne znaczenie zarówno naukowe jak i praktyczne, jako materiał rzeczowy dla ustalenia wytycznych naszej polityki gospodarczej. Metodzie tych badań stawiany jest jednak słuszny zupełnie zarzut, analogicznie zresztą jak opracowaniom rachunkowym szwajcarskim prof. Laur'a, na których się one wzorowały, że gospodarstwa włościńskie objęte statystyką rachunkowości nie charakteryzują w dostatecznej mierze ogólnych stosunków gospodarczych Polski w powyższym zakresie.

Dr. Sowiński podejmuje w tym celu w omawianej pracy próbę oceny wartości metod statystycznych stosowanych w opracowaniach rachunkowości rolnej, prowadzonych przez Wydział. Na podstawie przeprowadzonej zaś analizy wyciąga pewne wnioski co do projektowanych zmian w zakresie powyższych metod.

Autor odróżnia dwie metody badań statystycznych, badanie typowości, polegające na wyborze do populacji próbnej jednostek najczęstszych, oraz metody badania reprezentatywności, która polega na wyborze do populacji próbnej jednostek równomiernie rozdzielonych terytorjalnie w zbiorowości generalnej, celem otrzymania jakby miniaturowej całości tej ostatniej. Słusznie przytem podkreśla większą wartość metody drugiej dla badań stosunków gospodarstw wiejskich, gdyż przy metodzie typowości eliminuje się odchylenia, mogące odgrywać wybitną rolę w ogólnym układzie stosunków ekonomiczno-rolniczych.

Przeprowadzone w dalszym ciągu pracy badania wykazują, że zarówno w zakresie typowości jak i reprezentatywności stosowana w opracowaniach Wydziału metoda pobierania zbiorowości próbnej daje charakterystykę stosunków odbiegającą daleko od istotnych stosunków zbiorowości generalnej.

W konsekwencji tego rodzaju wyniku badań, rozwija autor projekty reformy dotychczasowej organizacji akcji rachunkowości rolniczej, prowadzonej przez Wydział Ekonomiki. Projekt reformy idzie w kierunku zastosowania metody losowego wyboru zbiorowości próbnej, zmodyfikowanej przez dobór celowy. Ze względu na trudności techniczne ogranicza się projekt do pozostawienia dotychczasowej metody zgłoszeń ze strony włościan, chcących przystąpić do biura rachunkowości Wydziału. Przewiduje jednak możliwość otrzymania liczby zgłoszeń kilkakrotnie przewyższającej liczbę gospodarstw, które mogą być objęte rachunkowością. Dałoby to już możliwość pewnej swobody wyboru statystycznego, zapewniającej wartość wykonanej tą drogą populacji próbnej. Wysuwa dalej projekt myśl zgrupowania wybranych gospodarstw w kilkudziesięciu ośrodkach, celem osiągnięcia z jednej strony większego skupienia terytorjalnego jednostek reprezentowanych w populacji próbnej, przez co będą one lepiej charakteryzowały dany okręg gospodarczy, po drugie zaś celem obniżenia kosztów kontroli, znacznych bardzo przy tak wielkiem jak dotychczas rozrzuceniu tych jednostek.

Projekt reformy jest niewątpliwie naogół słuszny, ale precyzyjność aparatu naukowego zużytego zarówno dla wykazania braków dotychczasowych metod badawczych Wydziału, jak i zaprojektowania zmian nie stoją w żadnej proporcji do wielkości materiału objętego statystyką Wydziału. Nie, mniej lub więcej właściwe metody doboru, lecz znikoma liczba gospodarstw jest główną przyczyną tego, że gospodarstwa te nie mogą w dostatecznej mierze charakteryzować stosunków całego kraju. 400 gospodarstw, których rachunkowość prowadzi Wydział to niewiele ponad 0,01% ogółu gospodarstw włościańskich Polski. Jeżeli wziąć pod uwagę znaczne różnice w stosunkach tych gospodarstw pomiędzy zwłaszcza różnymi okręgami gospodarczymi kraju, to wydaje się niewątpliwie, że nawet przy najlepszych metodach doboru gospodarstwa objęte rachunkowością nie mogą dać rzeczywistego obrazu stosunków w całym kraju. Projektowana metoda badań grupowych jest słuszną, ale i dla tej metody za mało jest elementów statystycznych (gospodarstw objętych rachunkowością). 400 gospodarstw może charakteryzować stosunki ekonomiczno-rolnicze kilku zaledwie niezbyt rozległych obszarów gospodarczych. Zastosowanie zaś projektów autora może nieco poprawić wartość opracowań rachunkowo-statystycznych Wydziału Ekonomiki, ale pozostaną one nadal zaledwie

materiałem orientacyjnym, który tylko z niezwykłą ostrożnością będzie mógł być wykorzystany zarówno dla wniosków teoretycznych, jak i dla celów polityki gospodarczej państwa»

Dr. Czesław Strzeszewski (Lublin).

Symonowicz Stanisław: Gospodarstwa rolne w gminie rzeszańskiej powiatu wileńsko-trockiego. Poznań, „Roczniki Nauk rolniczych i leśnych”, 1933.

W sprawozdaniu z innej pracy poddaliśmy na tem miejscu krytyce przyjęty naogół schemat konstrukcji monografii gospodarczej. Praca p. Symonowicza jest właśnie przykładem realizacji wskazanych przez nas postulatów. Nie obejmuje bowiem ogólnego tematu monograficznego i chociaż wychodzi poza ramy jednej wsi, chcąc słusznie uwzględnić oddziaływanie na kierunek rozwoju produkcji całego zespołu wsi-gminy, to jednak nie rozprasza się w wielkiej opisywanych zjawisk lecz ogranicza się do ścisłego zbadania kilku określonych zagadnień.

Jeżeli jednak samo ujęcie pracy należy uznać za bardzo udane i szczęśliwe, to nie można powiedzieć tego o metodzie naukowej. Pierwszym warunkiem wartości metodologicznej jest ostrożność w wykorzystywaniu źródeł. Dotyczy to szczególnie tematów, które jak w omawianej pracy dotyczą zagadnień historycznych, opierają się na odległych w czasie dokumentach. Otóż opierając się na materiałach komitetów inwentarzowych na Litwie autor popełnił ten błąd, że nie zajął się zupełnie oceną krytyczną źródła. Potraktował je w ten sposób, jak możnaby potraktować współczesne statystyki Głównego Urzędu Statystycznego.

Nie jest to jednak tylko błąd formalny, ale zaznacza się również brak dostatecznego krytycyzmu w stosunku do materiałów źródłowych. Tak np. przy przeliczaniu z ówczesnych miar objętościowych ilości wysiewu zbóż zakradły się zupełnie widoczne omyłki, gdyż normy wysiewu wypadły zbyt niskie. Jest bowiem ogólnie wiadome, że rozwój kultury rolnej wpłynął na znaczne zmniejszenie ilości wysiewu ziarna. Tymczasem według obliczeń autora przed 100 laty blisko na Litwie normy wysiewu stanowiły zaledwie 75% obecnie przyjętych np. jęczmienia wysiewano 0,96 q na 1 ha.

Inny przykład niedostatecznego krytycyzmu znajdziemy na str. 40, gdzie autor powołuje się na dane rosyjskiego Centralnego Komitetu Statystycznego, dotyczące liczby dni pracy, sprzężajowej i pieszej w stosunku do jednostki powierzchni w powiecie wileńskim. Autor operuje powyższymi danymi, nie poddając zupełnie

analizie ich wartości nie badając metod opracowania. W rzeczywistości dane te mogą mieć zaledwie bardzo przybliżoną wartość wobec niedoskonałości zarówno ówczesnych metod statystycznych jak prymitywności ówczesnej rachunkowości rolniczej. Jest rzeczą pewną, że dzisiaj nasz GL Urz. Stat. nie podjąłby się opracowania takich danych w zakresie nawet jednego powiatu.

Wskazaliśmy specjalnie słabe strony omawianej pracy, gdyż zarówno dobrem ujęciem jak i starannem opracowaniem zasługuje na ogólnie dodatnią ocenę. Podkreślamy przytem specjalnie konsekwentną zawartość układu i przeprowadzonego rozumowania.

Dr. Czesław Strzeszewski (Warszawa).

- Brzeski T. Dr.: Zagadnienie organizacji zbytu zwierząt rzeźnych w Polsce. Ze szczególnem uwzględnieniem rynku wewnętrznego. Poznań, Wyd. Wielkop. Izba Roln., 1933, str. 160.
- Badania nad opłacalnością gospodarstw włościańskich w roku gospodarczym 1930—31. 5. Sprawozdanie Wydz. Ekon. Drohn. Gosp. Wiejsk. w Państw. Inst. Nauk. Gosp. Wiejsk., Warszawa 1933, str. VIII + 163.
- Dykie W.: Gospodarstwo pastwiskowe. Toruń, Sgl. Księgarnia Rolnicza, 1933, str. 151.
- Chmielecki W. Inż.: Praktyczne wskazówki dotyczące urządzania i prowadzenia małych gospodarstw wiejskich z uwzględnieniem warunków kryzysu gospodarczego. Warszawa 1933, str. 167.
- Gościński J.: Kryzys produkcji zwierzęcej. Warszawa, Wyd. Zw. Izby Organizacji Rolniczych R. P., 1933, str. 67.
- Pancewicz W.: Ulgi kryzysowe dla drobnych rolników. Warszawa 1933, str. 48.
- Przepiórski W.: Nieużytki w Polsce południowej. Z 4 mapami. Kraków, NakJ. Polska Akademia Umiejętności, 1933, str. 32.
- Schramm W. Dr. Prof.: Obciążenia rolnictwa wielkopolskiego w dobie kryzysu. Poznań, Prace Zakładu Ekonomji Rolniczej U. P. Nr. 36, 1932, str. 24.
- Studniarski S.: O rentowności gospodarstwa leśnego. Poznań 1933, str. 26.
- Świeżawski S.: Zagadnienie produkcji i zbytu w rolnictwie. Warszawa 1933, str. 24.
- Symonowicz S.: Gospodarstwa rolne w gminie rzeszańskiej powiatu wileńsko-trockiego. Poznań, Prace Zakł. Ek. Roln. Uniw. Poznańskiego. Nr. 38, 1933, str. 112.
- Śliwa S.: Okręgi hodowlane, produkcja i spożycie mięsa w Polsce. Warszawa, Wyd. GL Urz. Stat., 1933 str. 86.
- Wyszornirski K.: Jak jest zorganizowana wieś czechosłowacka. Warszawa 1933, str. 68.

Czasopisma: Biskupski S.: Rozwój akcji organizacji mniejszych gospodarstw rolniczych i jej stan obecny (Rolnictwo, Tom III, zeszyt 3. 1933). — Bobrek E.: U progu nowego sezonu drzewnego (Górnoląskie Wiadomości Gospodarcze, zeszyt 19. 1933). — Bobrowski C.: Kryzys a reforma toina (Gospodarka Narodowa, Nr. 21. 1933). — Bzowiecki A. Dr.: Nowa organizacja rolnictwa niemieckiego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1933). — Czerwijowski Z. Inż.: Meljoracje Polesia (Gazeta Rolnicza, Nr. 45. 1933). — Domański L.: Konferencja zbożowa w Londynie (Rolnik Ekonomista, zeszyt 17. 1933). — G.: Gospodarka planowa w rolnictwie niemieckiem (Rolnik Ekonomista, zeszyt 19. 1933). — Gorjaczkowski W. Dr.: Nowy program szkół ogólnokształcących, a organizacje rolnicze (Gazeta Rolnicza, Nr. 38. 1933). — Iwański A.: Upośledzenie Wileńszczyzny w dziedzinie przemysłowo-rolnej (Tygodnik Rolniczy, Nr. 35—36. 1933). — Tenże: Regionaizm w rolnictwie (Rolnik Ekonomista, zeszyt 21. 1933). — J. J.: Zagadnienie uprawy i szkodników winorośli w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 43. 1933). — Kaczmarski B.: Rozpiętość cen żywności i mięsa a, taryfy kolejowe (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1933). — Korohoda J. Inż.: Produkcja roślinna i zwierzęca w Polsce i próba ujęcia ich zasadniczego stosunku wzajemnego w poszczególnych rejonach rolniczych kraju (Gazeta Rolnicza, Nr. 44. 1933). — Kozłowski A.: Jak postępują nasze sprawy rybackie (Tygodnik Rolniczy, Nr. 35—36. 1933). — Kuczewski W. Inż.: W sprawie regulowania cen płodów rolnych (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1933). — Lipski S.: Z działalności powiatowych urzędów rolniczych (Rolnik Ekonomista, zeszyt 19. 1933). — Lutosławski J. Dr.: Czyn Inniarski Wileńszczyzny (Gazeta Rolnicza, Nr. 36. 1933). — Ł.: Międzynarodowa konferencja pszeniczna (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1933). — Łączkowski B.: Niemiecki program rolny (Gospodarka Narodowa, zeszyt 20. 1933). — Maider T.: Idee Staszicowskie Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego (Rolnictwo, Tom III, zeszyt 3. 1933). — Poniatowscy S. i J.: Zużycie nawozów sztucznych w sezonach: wiosennym 1931—1932 r., jesiennym 1932 r. i wiosennym 1932—1933 r. (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 3. 1933). — Powierza B.: Zagadnienie meljoracji Polesia (Rolnictwo, Tom IV, zeszyt 2. 1933). — Rose A. Dr.: Rolnictwo na Konferencji Londyńskiej (Rolnictwo, Tom IV, zeszyt 2. 1933). — S. M.: Podniesienie i rozszerzenie uprawy lnu i konopi (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — Skarbek-Borowski W.: Zagadnienie polskiej polityki zbożowej (Rolnictwo, Tom IV, zeszyt 1. 1933). — Skwarczyński S.: Stan nauki o rynkach rolniczych w Niemczech (Rolnictwo, Tom IV, zeszyt 3. 1933). — Tenże: Wytyczne polityki rolnej „Trzeciej Rzeszy” (Rolnictwo, Tom IV, zeszyt 1. 1933). — Sowiński M. Dr.: Środki zwalczania kryzysu rolnego w Danii (Rolnik Ekonomista, zeszyt 20. 1933). — Stronczyński W.: Rolnicza polityka interwencyjna we Francji (Rolnik Ekonomista, zeszyt 21. 1933). — Strzeszewski C.: W sprawie reformy studjów rolniczych (Rolnictwo, Tom III, ze-

szyt 3. 1933). — Staniewicz W. Dr.: Rozwój rolnictwa, jako podstawa rozwoju gospodarczego Wilna i Ziemi Wileńskiej (Tygodnik Rolniczy, Nr. 37—38. 1933). — Symonowicz S. Inż.: Upośledzenie gospodarcze Wileńszczyzny (Tygodnik Rolniczy, Nr. 31—32. 1933). — Szostak L. Inż.: Stan organizacji izb rolniczych (Polska Gospodarcza, zeszyt 35. 1933). — W. H. H.: Niemiecki program jesienny i stworzenie stanu rolniczego (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — Walicki J. Inż.: Na temat opłacalności gospodarstw w roku gospodarczym 1932—1933 (Gazeta Rolnicza, Nr. 40. 1933). — Wojtyła J.: O szersze podstawy polityki rolniczej (Rolnictwo, Tom IV. zeszyt 2. 1933). — Zając E.: Urządzenie gospodarstwa rybackiego na wodach otwartych (Rolnictwo, Tom IV. zeszyt 3. 1933). — Zaleski J. Dr.: Parę słów o wartości i przyszłości rolniczej torfowisk poleskich (Gazeta Rolnicza, Nr. 33—34. 1933). — Zembrzuski K.: Uwagi o polityce rolniczej (Gazeta Rolnicza, Nr. 42. 1933). — 'Niebezpieczeństwo eksportu sowieckiego dla ziem północno-wschodnich Polski (Przegląd Gospodarczy Ziem Północno-Wschodnich, Nr. 7. 1933).

L'Organizzazione sindacale agricola del fascismo. Pref. di Luigi Razza. Roma, Confederaz. naz. dei sindacali fascisti dell'agric, 1933, str. 262.

Bercaw L., and Colvin E. M.: Bibliography on the marketing of agricultural products. Washington, Gov. Pr. Off., 1932, str. 355.

Hunter H. and Leake H. M.: Recent advances in agricultural plant breeding. Foreword by R. H. Biffen. London, Churchill, 1933, str. 371.

Meyer F.: Der Geldumlauf in Zuckerrübenwirtschaften und seine Schwankungen im Laufe des Jahres. Leipzig, Jänecke, 1932, str. 80.

4. *Górnictwo, przemysł, polityka przemysłowa, budownictwo, rzemiosło.*

Oberlander Leon, Dr.: Handel, przemysł i rękodzieło w okręgu Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie w świetle wykupionych świadectw przemysłowych 1931 i 1932. Kraków 1933. str. 28.

Powyższa broszurka jest odbitką z rocznego sprawozdania z czynności Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie za rok 1932. Przedstawia ona na podstawie statystyki wykupionych świadectw przemysłowych te zmiany, jakie się dokonały w latach 1931 i 1932 w przemyśle, handlu i rzemiosle. Autor dochodzi do wniosku, że w handlu nastąpiło w tym czasie wyraźne cofanie się większego

i średniego warsztatu ku małemu warsztatowi i rękodziełu i że stosunkowo największą odporność na kryzys wykazał przemysł i handel grupy spożywczej. Tłumaczy się to między innymi i tem, że produkcja okręgu krakowskiego nastawiona jest głównie na bezpośrednią konsumpcję, którą potęguje wielki ruch turystyczny i letniskowy w tej części kraju.

Autor stwierdza następnie, że poza niektórymi wyjątkowo dotkniętymi branżami, przemysł, handel i rękodzieło w krakowskim okręgu wykazuje niniejszą depresję, niż w innych dzielnicach Polski. Ten stosunkowo pomyślny, jak na dzisiejszy kryzys, stan rzeczy, zawdzięcza okręg krakowski swej strukturze raczej drobno-handlowej i drobno-przemysłowej, mniej wrażliwej na wahania konjunktury, niż przedsiębiorstwa wielkokapitalistyczne w okręgach wielkoprzemysłowych. *Dr. Florjan Barciński (Poznań).*

Ankieta naftowa odbyta z inicjatywy Izby Przemysłowo-Handlowej w Lwowie. Lwów, Nakł. Izba Przem.-Handl., 1933, str. 182.

Hauszylid W. Inż.: Rzemiosło w krajach europejskich. Warszawa, Nakł. Wyd. „Rzemiosło”, 1933, str. 116.

Hertz M.: Łódź w czasie wielkiej wojny. Łódź, z zas. Izby Przemysłowo-Handlowej w Łodzi, 1933, str. 232.

Idzikowski E. i Herszberg H.: O roli rzemiosła w dostawach państwowych i o kredytach państwowych dla rzemiosła. Warszawa, Nakł. Rada Izb Rzemieślniczych R. P., 1933, str. 32.

Czasopisma: Bernstein L. Inż.: O wskrzeszenie polskiego przemysłu machin i narzędzi rolniczych (Gazeta Rolnicza, Nr. 38. 1933). — Buzek J. Inż.: Pierwszy wielki piec w Polsce (Przegląd Górniczo-Hutniczy, zeszyt 8. 1933). — Dąbrowski S.: Drogi rozwoju przemysłu ludowego w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 45. 1933). — Grabowski M.: Przesłanki akcji wykorzystania surowców krajowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 43. 1933). — Glass S.: Konjunktura przemysłu a deflacja w Z. S. R. R. (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1933). — I. N. E.: Przemysł chemiczny w Italji (Polonia-Italia, zeszyt 5—6. 1933). — Kalecki M.: Sytuacja w łódzkim przemyśle włókienniczym (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1933). — Laskowski L.: Przemysł garbarski w okresie kryzysu (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1933). — S. A.: Światowa wytwórczość przemysłowa w 1933 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1933). — Siwicki K.: Elektryfikacja w świetle kryzysu (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — Ślusarczyk A.: O uregulowanie stosunków w hutnictwie śląskiem (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, zeszyt 17. 1933). — Projekt ustawy w sprawie uregulowania stosunków w przemyśle hutniczym (Polska Gospodarcza, zeszyt 35. 1933).

- Marotta D.: I progressi deli' industria chimica italiana nel 1. decennio di regime fascista. Raccolta di monografia. Roma 1932, str. 550.
- Soliman A.: L'industrialisation de l'Egypte. Paris, Geuthner, 1933, str. 233.
- Allen G.: British industries and their organisation. New York, Longmans, 1933, str. 349.
- Industrial Labour in Japan. London, King, 1933, str. 413.
- Kaplan E.: A way forward for the wool industry. New York, Business Bour-se, 1933, str. 248.
- Dubrau M.: Textilrohstoffe. Vorkommen, Gewinnung, Eigenschaften, Handel und Verspinnung. Berlin, Borntraeger, 1932, str. VIII + 274.
- Die deutsche Eisen- und Stahl-Industrie 1933. Aufbau, Entwicklung, Werke, Statistik und Finanzen von Konzernen, Gruppen. Berlin, Hoppenstedt, 1933, str. 239.

5. *Handel, polityka handlowa i komunikacyjna, wymiana międzynarodowa.*

- Zio mek Maksymiljan, Dr.: Handel zagraniczny okręgu Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie w 1932 roku. Kraków 1933, str. 110.

Praca ta jest ciekawą próbą ustalenia udziału okręgu izby przemysłowo-handlowej w Krakowie w całokształcie handlu zagranicznego Polski. Jest to próba tym cenniejsza, że istniejące oficjalne dane statystyczne *Gl. U. Stat.* oraz liczne dotychczasowe opracowania odnoszą się do handlu zagranicznego całej Polski, uderzał natomiast prawie zupełny brak regjoiiálnego ujmowania tego zagadnienia. Wobec braku jakichkolwiek materiałów statystycznych, całą pracę oprzeć musiano z konieczności na wynikach rozpisanej specjalnie w tym celu ankiety. W wyniku przeprowadzonej ankiety, autor doszedł do wniosku, że okręg krakowski był w 1932 roku wybitnie czynny w bilansie handlowym z zagranicą. Nadwyżka eksportu nad importem wynosiła wówczas 45,8 miliona zł., przyczem pochodziła ona w pierwszym rzędzie z nadwyżki eksportu produktów chemicznych, oraz rolniczo - spożywczych, a następnie metaliowo-maszynowych i drzewnych. Znaczniejsze saldo ujemne widzimy tylko w grupie skórzaney. Trzeba jednakże zaznaczyć, że zarówno głównego wniosku o aktywności okrę-

gu krakowskiego w bilansie handlowym z zagranicą, jak i liczb przytoczonych nie można przyjmować bez zastrzeżeń, gdyż opierają się one na zbyt małej ilości odpowiedzi na rozesłaną ankietę (270 odpowiedzi pozytywnych na 913 zapytań), nie uwzględniają przywozu nielegalnych importerów i przemytu, nie uwzględniają też obrotów, dokonywanych przez centrale lub oddziały, mieszczące się na obszarze innych izb przemysłowo-handlowych. Pomimo tych braków, które zresztą autor sam porusza i częściowo uzasadnia i koryguje, praca jego posiada niezaprzeczną wartość i jest poważnym wkładem w badaniach regionalnych handlu zagranicznego.

Dr. Florjan Barciński (Poznań).

Skibiński S. Inż.: Zagraniczny handel towarowy Polski i Anglii. Warszawa 1933, str. 52.

Czasopisma: Borowik J.: Zagadnienie żeglugi morskiej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1933). — Berger D. Inż.: Stosunki handlowe Polski z Czechosłowacją (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1933). — Frankowski S.: Ustawa celna (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1933). — Gieysztor J.: Organizacja dowozowo-akwizycyjna na kolejach (Polska Gospodarcza, zeszyt 37, 1933). — Gieysztor J.: Komunikacja autobusowa w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — Grabski Z.: Tło gospodarcze umowy polsko-gdańskiej (Polska Gospodarcza, zeszyt 38. 1933). — Grabski Z.: Umowa polsko-gdańska (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1933). — J. Z.: Polsko-angielska wymiana handlowa (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, zeszyt 20. 1933). — K.: Nowe traktaty handlowe, a sprawy rolnictwa (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1933). — Karczewski W.: Rynki bliskiego wschodu (Tygodnik Handlowy, Nr. 21. 1933). — Komorowski W.: Zamorski import rolniczy a bilans handlowy Europy (Rolnik Ekonomista, zeszyt 18. 1933). — Królikowski S.: Po wejściu w życie nowej taryfy celnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1933). — Krzywicki W.: Nowe pierwiastki w polityce traktatowej (Rolnik Ekonomista, zeszyt 19. 1933). — Kulczycki: Niewykorzystane możliwości eksportu do Niemiec (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, zeszyt 20, 1933). — Ł.: Nowa polityka kontyngentowa Francji (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1933). — Łęcki S. Dr.: Wejście w życie nowej taryfy celnej (Czasopismo Skarbowe, Nr. 10. 1933). — Łopieński Z.: Ratunkowe środki pomocy dla eksportu (Gospodarka Narodowa, Nr. 19. 1933). — Łychowski T. Dr.: Taryfa celna i traktaty (Polska Gospodarcza, zeszyt 35. 1933). — Tenże: Kontyngenty i umowy kontyngentowe (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — Tenże: Przebudowa polskiej taryfy konwencyjnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1933). — Matoga-Ferus A.: Konkurencja portów niemieckich i adriatyckich z portami polskimi (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1933). —

Miduch Z.: Nowa taryfa celna a traktaty handlowe (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1933). — Pączewski L. Dr.: Handel polsko-italski w latach 1932—1933 (Polonia-Italia, Nr. 7—9, 1933). — Piłsudski R.: Dalszy rozwój Gdyni (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1933). — Tenże: Sytuacja polskiej floty handlowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1933). — R.: Kredyt na elektryfikację węzła warszawskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1933). — S.: Nowa konwencja handlowa polsko-austrjacka (Polska Gospodarcza, zeszyt 43. 1933). — S. B.: Zmiany w kierunkach handlu zagranicznego Polski (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1933). — S.: Przemiany w światowej flocie handlowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1933). — Szyszkowski M.: Propaganda wytwórczości polskiej na rynku wewnętrznym (Polska Gospodarcza, zeszyt 38. 1933). — Szyszkowski S. Dr.: Parę uwag w sprawie przyszłości żeglugi trampowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1933). — T. J.: Holandja a eksport polskich wyrobów włókienniczych (Przegląd Gospodarczy Ziem Północno-Wschodnich, Nr. 7. 1933). — W. K.: Nowe drogi polityki handlowej Anglii (Rolnik Ekonomista, zeszyt 17. 1933). — Wojnar J.: Przed VII Konferencją panamerykańską w Montevideo (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1933). — Niebezpieczeństwo eksportu sowieckiego dla ziem północno-wschodnich Polski (Przegląd Gospodarczy Ziem Północno-Wschodnich, Nr. 7. 1933).

Bartel J.: Le pacte de préférence. Paris, Domat-Montchrestien & Loviton, 1932, str. 313.

Courtois de Viçose G.: Le commerce extérieur de la Grande Bretagne depuis la guerre 1919 à 1932. Paris, Recueil Sirey, 1932, str. 622.

Gain P. H.: La question du tunnel sous la Manche. Prêf. de Yves Le Troquer. Paris, Rousseau, 1932, str. VII + 301.

Gheorghion A.: La législation douanière roumaine comparée aux législations étrangère. Prêf. de E. Allix. Paris, Rousseau, 1932, str. 443.

Leoner G.: Théorie et politique du commerce international. Bruxelles, La-mertin, 1933, str. 446.

Fay C. R.: The corn laws and social England. London, Cambr. Univ. Pr., 1932, str. 235.

Moulton H. G.: The American transportation problem. Washington, Brookings Inst., 1933, str. 910.

Ogilvie F. W.: The tourist movement; an economic study. London, King, 1933, str. 244.

Ohlin B.: Interregional and international trade. Cambridge, Mass., Harvard Univ. Pr., 1933, str. XVII + 617.

Osborne R.: Export and import business. London, Pitman, 1932, str. 85.

Wilson G. L.: The transportation crisis. New York, Holston, 1933, str. 344.

- Dobrzycki B.: Die Entwicklung des Danziger Hafens vor und nach dem Weltkriege. Danzig 1933, str. 44.
- Haberler IT.: Der internationale Handel. Theorie d. Weltwirtschaft!. Zusammenhänge sowie Darst. u. Analyse d. Aussenhandelspolitik. Berlin, Springer, 1933, str. XI + 298.
- Kammler H.: Das Problem einer deutsch-polnischen Zollunion. Danzig, Kafemann, 1933, str. 55.
- Weissleder C.: Das russische Aussenhandelsmonopol und sein Kampf um die Stellung auf dem Weltmarkt. Berlin, Obermeier, 1933, str. 83.
- Witte B.: Eisenbahn und Staat. Ein Vergleich d. europ. und nordamerik. Eisenbahnorganisationen in ihren Verhältnis zum Staat. Jena, Fischer, 1932, str. XIII + 272.

6. *Zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe, polityka finansowa i ubezpieczeniowa.*

Albrycht Wacław: Rozwój i stan ubezpieczeń od ognia w Polsce w latach 1924. Warszawa, „Przewodnik Ubezpieczeniowy”, 1933, str. 67.

Praca Autora opiera się na danych statystycznych, jakie dotąd ogłosił Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń za lata istnienia złotego. Znaczenie ubezpieczeń ogniowych wykazuje ogólna suma ubezpieczeniowa, która w 1931 osiągnęła swój punkt kulminacyjny wynosząc 58 miliardów zł ze zbiorem składek 154.000.000,— zł. Z sumy ostatniej zwróciły Zakłady społeczeństwu w formie, odszkodowań w poszczególnych latach ca 45 do 75%. Gros kwot pozostałych po pokryciu szkód było przeznaczone głównie na pokrycie kosztów administracyjnych, które wynosiły w 1930 r. w towarzystwach akcyjnych 43,71%, wzajemnych 38,70%, w zagranicznych 53,26, w publiczno-prawnych (portfel dobrowolny) 26,44%, zbioru składek, przy przeciętnej składce 1,83 do 2,40 od tysiąca złotych sumy ubezpieczenia. Na szczególne podkreślenie zasługuje rozdział o reasekuracji i kosztach administracyjnych. Mianowicie na skutek swej zależności od reasekuratorów zagranicznych odnośnie towarzystwa, t. j. gros polskiej asekuracji prywatnej, reasekuruje się znacznie ponad potrzeby techniczno - ubezpieczeniowe, wpływające ujemnie na bilans płatniczy. Koszta administracyjne zaś są wygórowane przedewszystkiem z powodu przepłacania agentów, którzy wygórowane prowizje swe zużywają często na ukryte zwroty składowe na rzecz ubezpieczonych i na uprawianie dum-

pingu. Usunięcie wad tych jest konieczne dla uzdrowienia polskich ubezpieczeń, w których tak wybitną rolę odgrywa tania, a nastawiona na dobro społeczne asekuracja publiczna.

Dr. Lucjan Rosiński (Poznań).

Szymański Zdzisław: System nadzoru materialnego nad prywatnymi zakładami ubezpieczeń. Warszawa, „Przewodnik Ubezpieczeniowy”, 1932, str. 152.

Równocześnie prawie wyszły w roku bieżącym dwie prace, omawiające kontrolę zakładów ubezpieczeń przez władze państwowe: jedna w Budapeszcie, druga w Warszawie.

Pierwszą napisał Jerzy Bände (*Versicherungslaufsicht in Mitteleuropa*, Budapeszt 1933, str. 85), drugą naczelnik wydziału w Min. Skarbu Zdzisław Szymański pod podanym u góry tytułem. Praca ta była jednak już w roku 1932 gotowa, bo wychodziła jako dodatek do *Przewodnika Ubezpieczeniowego*.

Autor pierwszy analizuje porównawczo nadzór władz państwowych nad zakładami ubezpieczeń w Europie środkowej, do której zalicza Niemcy, Austrię, Szwajcarię, Czechosłowację i Węgry, autor polski wypuszcza z pod analizy Czechosłowację i Węgry i rozpatruje odnośnie urzędzenia w Austrii, Niemczech, Szwajcarii, Italji, Rumunji i Polsce.

Obie prace podają szczegółowo ustawy i rozporządzenia władz, tworzące system nadzoru w badanych państwach i przedstawiają istotne jego cechy, podzielone na poszczególne instytucje prawne i nie zagłębiają się w prawne jego problemy, lecz zadawają się uwięzieniem przedstawieniem faktycznego stanu prawnego.

Pracę p. Bände znamy tylko z recenzji, dziełko p. Szymańskiego można omówić obszerniej.

Jest ono jakby krytycznym uzupełnieniem artykułu dr. Piotra Jarockiego w *Ekonomiście Warszawskim* z r. 1928 (tom II) pod tytułem: „Polskie Ustawodawstwo Ubezpieczeniowe”, w którym Jarocki, omawiając pokrótce treść czterech dalszych rozporządzeń Prezydenta, zajmuje się szczegółowo dekretem „o kontroli ubezpieczeń”, wymienia skład komisji rzeczoznawców, która dekret opracowała i w której brał udział, wskutek czego daje niejako autorytatywne wyjaśnienia poszczególnych przepisów prawnych.

Dekret ten rozpatruje Szymański na tle analogicznych ustaw o nadzorze pięciu podanych wyżej państw, wciąga niekiedy do porównań ustawodawstwo Stanów Zjednoczonych Ameryki Płn. podaje ważniejsze przepisy analizie i krytyce i wskazuje na braki

kodyfikacji polskiej. Cały materiał dzieli na trzy główne rozdziały: a) kontrolę prewencyjną, b) normowanie działalności przedsiębiorstw i c) kontrolę następczą i środki represyjne.

W bardzo treściwicie, a z rozmachem napisanym wstępie zaznacza autor, że nadzór nad zakładami ubezpieczeń, wykonywany przez władze państwowe, nie wyczerpuje całokształtu państwowej polityki ubezpieczeniowej, jest tylko jednym jej przejawem, ale zarazem najbardziej widocznym wyrazem ustosunkowania się państwa do dziedziny ubezpieczeń. Istotnym jego celem jest obrona interesów ubezpieczonych przez kontrolę podstaw finansowych zakładów ubezpieczeń. W praktyce jednak nie ogranicza się państwo do tych istotnych zadań nadzoru, lecz ingeruje często na korzyść ogólnych interesów gospodarstwa narodowego, realizując w nadzorze pewne założenia i koncepcje polityki ubezpieczeniowej, jako części ogólnej polityki gospodarczej. „Stąd istotne problemy nadzoru są także z reguły problemami polityki ubezpieczeniowej”.

„Nadzór nad prywatnymi zakładami ubezpieczeń nie ogranicza się do biernej kontroli” — „lecz stanowi jednolity, związany pewną logiczną myślą, system”, w którym „ingerencja państwa sięga bardzo głęboko w działalność przedsiębiorstw ubezpieczeniowych”, gdyż „nadzór jest zarówno jednym z zagadnień polityki ubezpieczeniowej jak i środkiem realizacji jej postulatów”.

Autor przyznaje, że rozporządzenie o kontroli z roku 1928 było poważnym krokiem w ewolucji polskiego ustawodawstwa i polskiej myśli ubezpieczeniowej, że wprowadziło niektóre nowe myśli i przyczyniło się do technicznego i administracyjnego usprawnienia i uporządkowania przedsiębiorstw ubezpieczeniowych, że zatem zadanie swoje w znacznej mierze spełniło. Zaznacza jednak, „że o ile odpowiadało nawet postulatowi, jakie wysuwało życie w okresie jego opracowywania, musiało niedomagać w okresie, gdy ubezpieczenia osiągnęły wyższe techniczne stadium rozwoju, tembardziej, że wkrótce przyszedł do tego kryzys”.

To zapatrywanie autora możnaby podzielić, wszakże z zastrzeżeniem, (bo wykazane niedociągnięcia ustawy nie są natury zasadniczej) że nowelizacja dekretu o kontroli nie jest jeszcze tak pilną, aby musiała wyprzedzić wydanie jednolitego dla całego państwa pełnego kodeksu cywilnego, zwłaszcza, że z ogłoszeniem nowej ustawy o kontroli ubezpieczeń, możnaby połączyć skodyfikowanie polskiej ustawy o umowie ubezpieczenia.

Znamiennym jest ostatni ustęp „Zakończenia”, w którym autor stwierdzając „że historią polskich ubezpieczeń jest bardziej, niż jakakolwiek inna dziedzina, historią ludzi”, zapowiada „że gdy

sprawy tracą na aktualności i gdy będą do dyspozycji materiały, zarówno władzy nadzorczej jak i zakładów ubezpieczeń, wówczas dopiero okażą się właściwe sylwetki ludzi oraz ich rola na polu pracy ubezpieczeniowej w kraju dla przyszłości i potęgi państwa".

Aktualnego znaczenia tego ustępu nie będziemy dochodzić, zaznaczamy tylko, że mieści on jakby przestrożę przed nieodpowiednim kierunkiem polityki ubezpieczeniowej państwa.

W końcu wypada podnieść z uznaniem dużą produktywność autora, który w przeciągu kilku lat wydał trzy poważniejsze studia, a to „Reasekurację" w r. 1930, „Koncentracja w przemyśle ubezpieczeniowym" (jako rozprawę doktorską) w r. 1931 i omówioną książkę „O kontroli ubezpieczeń" w r. b.

Każda z nich jest przemyślanym i sumiennie opracowanym przyczynkiem do poznania tej dziedziny gospodarczej, która w polskiej literaturze naukowej zajmuje bardzo skromne jeszcze miejsce.

Dr. C. Podleski (Poznań).

Curtis C. R.: The Gold standard and the Crisis. London., Ch. Griffin & Co, 1931, str. 114.

Zadaniem książki jest opisać funkcjonowanie waluty złotej, przyczyny obecnego kryzysu, oraz wskazać środki zaradcze przeciwko niemu. Autor twierdzi, że kryzys jest wynikiem czynników wyłącznie monetarnych: spadku cen, wywołanych złym podziałem złota. Jest on zwolennikiem waluty złotej i żąda stabilizacji funta w stosunku do złota, międzynarodowej kontroli złota i pieniądza, oraz nowego rozdziału złota monetarnego. Jednocześnie, w interesie stabilizacji funta, domaga się on odbudowy bilansu handlowego Anglii przy pomocy taryfy celnej, obniżenia kosztów produkcji, umorzenia długów i odszkodowań wojennych, oraz większego! kredytowania krajów zadłużonych.

Co do kryzysu, to trudno jest zgodzić się, aby on był wynikiem wyłącznie czynników monetarnych. Jest on również skutkiem złej wymiany towarów; zaś środków płatniczych jest na świecie ilość dostateczna. Gdyby nawet zły podział złota był przyczyną kryzysu, to i tak środki proponowane przez autora okazałyby się nierealne. Proponuje on przedewszystkiem podział całego złota monetarnego między 6 banków centralnych (według ludności i terytorjów): Stanów Zjedn., Anglii, Niemiec, Francji, Włoch i Japonji. Pozostałe kraje powinny mieć waluty „gold-exchange", z tem, żeby wartość tych walut była ustabilizowana. W praktyce znaczyłoby to, iż pozostałe banki centralne musiałyby zrzec się jakich £ 370 milionów w zlocie na korzyść tych 6 banków, a Bank

Federalny w Ameryce oraz Bank Francuski około £ 500 miljonów na korzyść 4 banków pozostałych. Wystarczy już tak postawić zagadnienie, aby widzieć jego utopijność w obecnej konstelacji politycznej i ekonomicznej.

Wobec tych trudności autor proponuje w dalszym ciągu utworzenie centralnego banku dla Imperjum Brytyjskiego, ale myśl założenia takiego banku konferencja w Ottawie odrzuciła bez dyskusji jako nierealną, gdyż funkcjonowanie takiego banku wymagałoby zlania fiskalnego składowych części Imperjum a przynajmniej wspólnej polityki celnej i walutowej.

Ostatecznie więc autor proponuje powrót do bimetalizmu t. j. remonetyzację srebra narówni ze złotem. Historia bimetalizmu jest dorobkiem ekonomiki i braku jego są znane. Autor nie podaje poziomu cen światowych, na jakim ta remonetyzacja miałaby miejsce, ani też skutków tej remonetyzacji na ogólny poziom cen światowych. Zresztą, jeżeli chodzi o wzrost siły nabywczej krajów o srebrnej walucie, który autor ma na względzie, to wzrost ten szedłby w parze ze wzrostem ogólnego poziomu cen w tych krajach, który znów spowodowałby zwiększenie przywozu do tych krajów, a redukcję wywozu z nich, na szkodę producentów tych krajów.

Gdyby się nawet udało — na skutek remonetyzacji srebra — zwiększyć rezerwy banków emisyjnych, krajów o złotej walucie, o jaki milion uncji srebra, to przy obecnej cenie tego metalu, wartość stoku monetarnego zwiększyłaby się zaledwie o jakie 4%, wartość zaś całorocznej produkcji srebra w 1932 r. — przy obecnej jego cenie — wynosi £ 12 miljonów t. j. zaledwie 10% wartości produkcji złota. Tak, że z, tego źródła trudno jest oczekiwać znacniejszego zwiększenia podstaw kredytowych świata.

Dr. Stefan Janicki (Londyn).

Gregory T. E.: *The Gold standard and the Future.* London, Methuen & Co, 1932, str. 115.

Książka Prof. Gregorego jest obroną złotej waluty. Autor utrzymuje, że nie złota waluta, jako taka, wywołała obecny kryzys, ale złe jej funkcjonowanie. Odrzuca on też argument, upatrujący powód tego przesilenia w „braku złota”, a co do „złego podziału” tego kruszcu, wskazuje na to, że koncentracja złota w kilku krajach zwiększyła się od 1929 r., więc koncentracja poprzednia nie mogła być wyłączną przyczyną kryzysu obecnego. Przyczyny te autor widzi w niepewności walutowej wogóle; w trudności otrzymania nowych pożyczek, spowodowanej niepokojem; w dyslokacji bilansu handlowego i płatniczego na skutek taryf, stabilizacji

cen niektórych surowców i artykułów żywności, zarobków i innych dochodów; w unieruchomieniu złota i kapitałów w płynnym stanie: w zbyt wysokich rezerwach banków centralnych, etc.

Co do załamania się złotej waluty w Anglii, to autor przytacza jako powody jego: konkurencję krajów o zdewaluowanej walucie złotej; redukcję popytu na pewne artykuły standartowe; nagromadzenie „zawieszonych” depozytów zagranicznych na skutek stosowanej przez Bank Angielski polityki finansowej, zmierzającej do wyrównania kulejącego bilansu płatniczego; powstrzymanie przebudowy ekonomicznej krajów, jakie taka polityka pociągnęła za sobą; wreszcie międzynarodową panikę 1931 r.

Konsekwencją zawieszenia w Anglii złotej waluty jest, że przemysł, pracujący na wywóz, korzysta jakby z premji wywozowej o ile wywóz ten zbudowany jest na surowcu i robociźnie angielskiej; korzyść ta jest daleko mniejsza w wypadku surowców zagranicznych, sprowadzanych z krajów o walucie papierowej; a w wypadku surowców, pochodzących z krajów o złotej walucie, premja taka istnieje tylko przy rosnących cenach w tych ostatnich krajach, przy spadających cenach zaś premja taka zależeć będzie od stosunku procentowego surowców do całego towaru, oraz stosunku ruchu cen w Anglii i kraju pochodzenia surowców. Zawieszenie waluty złotej uczyniło też zadłużenie w funtach lżejszem, a w złotej walucie — cięższem.

Co do przyszłości złotej waluty, to ze względu na to, iż waluta papierowa — zdaniem autora — nie stanie się powszechną, ponieważ Stany Zjednoczone, Francja i Południowa Afryka mają interes utrzymania się przy złotej walucie, autor zaleca Anglii powrót do złotej waluty, zdewaluowanej, powrót o ile można najwcześniejszy. Autor zaleca dewaluację nie większą od 10—15%, uważając, że deprecjacja funta nie wynosi więcej.

Prof. Gregory nie bardzo wierzy w pomyślność przyszłej konferencji ekonomicznej, ze względu na to, że brak jest zasadniczo jedności co do celowości waluty złotej bądź papierowej, oraz ze względu na wzrost opozycji do waluty złotej. Jednakże autor uważa, że powrót do waluty złotej jest możliwy o ile będzie zmniejszone ciężenie ku złotu przez zniesienie minimum rezerw banków centralnych, oraz zdewaluowane będą równocześnie istniejące złote waluty o pewien procent.

W dyskusji autor porusza wiele kwestji teoretycznych, jak teorię parytetu siły nabywczej Cassela, teorię ilościową, etc. W stosunku do Cassela stanowisko autora jest raczej krytyczne, choć nie absolutnie, co zaś do teorii ilościowej, to przyjmuje on ją w formie

zmienionej, w harmonji z najnowszemi pracami angielskiemi na tym polu. Według autora wzrost (obiegu) pieniądza odbija się na dochodach nominalnych, a potem na ogólnym poziomie cen, chcąc więc działać na poziom cen, trzeba manipulować dochody nominalne, a w tym celu należy odpowiednio manipulować ogólną siłę nabywczą ludności.

Wykresy i 13 stron tablic uzupełniają tę interesującą książkę.

Dr. Stefan Janicki (Londyn).

Berger L.: Polski problem finansowy. Warszawa 1933, str. 86.

Czasopisma: Drybiński M. I.: Zobowiązania w walucie dolarowej a spadek dolara (Bank, zeszyt 8. 1933). — Gawroński-Rawita Z.: Transfer, jego istota i znaczenie (Ekonomista, Tom II, 1933). — Iwicki S.: Opłata stempłowa w bankach (Gazeta Bankowa, Nr. Nr. 17, 18 i 20. 1933). — I. A.: Państwowy Bank Rolny w 1932 roku (Poradnik Spółdzielni, Nr. 17. 1933). — I. A.: Bank Związku Spółek Zarobkowych w 1932 roku (Poradnik Spółdzielni, Nr. 20. 1933). — Konderski W.: Zmiany strukturalne w bankowości w Polsce (Bank, zeszyty 5, 6, 7 i 8. 1933). — Klucz M.: Kryzys i sanacja bankowości austriackiej (Bank, zeszyt 6. 1933). — Krzyżanowski A. Dr. Prof.: Wydatki publiczne, a polityka walutowa (Bank, zeszyt 5. 1933). — • Kuźnar J. Dr.: Aktualne zagadnienia propagandy oszczędności (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 11. 1933). — P. C.: Pożyczka Narodowa (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1933). — P. C.: Subskrypcja pożyczki narodowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 38. 1933). — Piekałkiewicz J. Dr.: Kursy akcji na giełdach zagranicznych (Bank, zeszyt 5. 1933). — • Polkowski B.: Polskie pożyczki na giełdach krajowych i zagranicznych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1933). — Studentowicz K. Dr.: Zniżka cen i kredyt (Gospodarka Narodowa, Nr. 19. 1933). — Tenże: Bilans płatniczy i kurs pieniądza (Gospodarka Narodowa, Nr. 21. 1933). — Tenże: Tworzenie kapitałów (Bank, zeszyt 9. 1933). — Szyszkowski S.: Organizacja kredytu okrętowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — W. B.: Interwencja walutowa i zakupy złota w Stanach Zjednoczonych (Polska Gospodarcza, zeszyt 45. 1933). — Warchoń S.: Bankowość prywatna w Polsce wobec nowej sytuacji (Bank, zeszyt 8. 1933). — Wojdaliński R.: Zagadnienie unifikacji prawa czekowego (Bank, zeszyt 5. 1933). — Tenże: Urzędy pocztowo-czekowe i przelewy międzynarodowe (Bank, zeszyt 8. 1933). — Żmirski Ł.: Polskie spółki akcyjne w kryzysie (Gazeta Bankowa, Nr. 17. 1933).

Bayart P.: La circulation internationale des capitaux. Lyon, Chronique soc. de France, 1933, str. 64.

- Heilperin M.: Monnaie, credit et transfert. Considérations théoriques sur la monnaie. Du système monétaire. De la politique du crédit. Des règlements internationaux. Paris, Recueil Sirey, 1932, str. XIII + 143. Montchrestien, 1933. _____
- Rollet H.: Système de réglementation des banques de dépôts. Paris, Domat-Bratter H. M.: The silver market. Washington, Gov. Pr. Off., 1933, str. 100.
- Henderson F.: Money power and human life. New York, Day, 1933, str. 205.
- Hirst F.: Money: gold, silver and paper. London, Scribners, 1933, str. 186.
- Huntington-Wilson F.: Money and the price level. London, Century, 1932, str. 232.
- Magee J. D.: An introduction to money and credit. New York, Crofts, 1933, str. 510.
- Kuczyński R.; Bankers profits from german loans. Washington, Brookings Inst., 1932, str. 240.
- Perkins D. W.: Wall Street panics 1813—1930. Waterville 1931, str. 214.
- Remer C. F.: Foreign investments in China. New York, Macmillan, 1933, str. 729.
- Wilson A.: The money machine. A simple introduction to the Eisler plan. **Pref. note** by R. Eisler. London, Search Publ. Co., 1933, str. 79.
- Whitaker A. C.; Foreign exchange. 2. ed. London, Appleton, 1933, str. 482.
- Feder G.: Kampf gegen die Hochfinanz. München, Eher, 1933, str. 382.
- Lewinsohn R. u. Pick F.: Sinn und Unsinn der Börse. Berlin, Fischer, 1933, str. 301.
- Obst G.: Geld-, Bank- und Börsenwesen. Eine gemeinverständl. Darst. Stuttgart, Poeschel, 1933, str. XV + 545.
- Tacke G.: Kapitalausfuhr und Warenausfuhr. Eine Darst. ihrer unmittelbaren Verbindung. Jena, Fischer, 1933, str. XX + 172.

7. *Polityka socjalna, praca, opieka społeczna, kwestja kobieca.*

Jenner Władysław: Rola przemysłów chałupniczych w zrównoważeniu bilansu pracy w Polsce. Lwów, 1933, str. 64.

Niedużych rozmiarów praca ta porusza bardzo ważne zagadnienie naszego życia gospodarczego i społecznego: zwraca uwagę na zupełnie prawie zapomniany, niemal całkowicie zaniedbany dział polskiego gospodarstwa narodowego, dział, który winien mieć poważne znaczenie dla rozwoju naszych stosunków gospodarczych i społecznych, szczególnie dla zrównoważenia zwichniętego u nas bilansu pracy. Autor najpierw daje o tem zagadnieniu uwagi ogół-

ne, następnie czyni historyczny rzut oka na rozwój drobnego przemysłu, malując ogólnie wyśliki ku jego podniesieniu, przytacza dwie opinie w sprawie naszej polityki handlowej; dalej omawia bilans pracy w stosunku do drobnego przemysłu i sprawę zbytu wyrobów przemysłu domowego. We wnioskach autor, stwierdziwszy upadek tej gałęzi wytwórczości u nas z winy polityki rządów zaborczych i naruszenie równowagi gospodarczej i społecznej w kraju, wywodzi, że dla zrównania bilansu pracy wytworzenie i odrodzenie drobnego przemysłu jest niezbędne, że wzrastające bezrobocie nie da się inaczej usunąć, jak tylko przez wprowadzenie przemysłu domowego, którego wyroby winny zastąpić towary drobno-przemysłowe pochodzenia obcego, a które winny znaleźć skuteczną ochroną państwa i bezwzględne poparcie społeczeństwa.

Poruszona sprawa niewątpliwie należy u nas do kwestji palących; znalazła w pracy p. Jennera ogólne oświetlenie słuszne i bezwzględnie zasługuje na to, by piśmiennictwo gospodarcze jak i publicystyka nasza zajęły się nią gruntownie a skutecznie.

W pracy tej ciekawej i pożytecznej znajdujemy kilka błędów zasadniczych. Przedewszystkiem autor pomieszał chałupnictwo z przemysłem drobnym, domowym i ludowym. Stąd wynikł chaos, jaki zawsze powstaje wtedy, kiedy nie da się należytego określenia terminów. Tymczasem nauka ekonomiczna wyraźnie rozróżnia przemysł wielki, średni i drobny; przemysłem zaś chałupniczym zwie szczególną odmianę tego ostatniego. Zapewne jest w tym przedmiocie wiele nazw, którym w znaczeniu potocznym brak ścisłości. Wszakże chałupnictwo ma znaczenie dość wyraźne. W naszym piśmiennictwie ekonomicznym dał mu wyraz nieodżałowany przedwcześnie zmarły śp. prof. Jan St. Lewiński („Chałupnictwo, jego istota, teoria, historia i rozpowszechnienie", Warszawa, 1908), następnie — projekt ustawy o pracy chałupniczej, który na podstawie uchwały Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1923 r. przedłożony został Sejmowi, nie wszedł jednak na porządek obrad; według brzmienia tego projektu „chałupnikiem jest osoba, „która na mocy umowy pracy, zawartej z jednym lub kilkoma przedsiębiorcami (fabrykantami, kupcami, majstrami, pośrednikami i t. p.), bądź we własnym mieszkaniu, bądź w innem, nie należącym do przedsiębiorcy miejscu pracy, wyrabia, przerabia lub wykończa, bądź własną pracą, bądź korzystając z pomocy osób innych, przedmioty, zamówione przez przedsiębiorców, z dostarczonych przez nich materiałów, używając przytem bądź własnych, bądź dostarczonych materiałów pomocniczych i narzędzi. Chałupnikiem nie jest osoba, która pracuje wyłącznie na zbył i na własne ryzyko."

Jest to dobitne, wyraźne, szczegółowe określenie chałupnictwa, wiernie odpowiadające zjawisku, jakie nauka ekonomiczna zna i omawia z różnych punktów widzenia. Podobne określenie, tylko bardziej ogólne, znajdujemy w książce-katalogu p. n. „Wystawa pracy chałupniczej. Warszawa, czerwiec, 1931 r.”, gdzie chałupnikiem nazywa się osobę która zawodowo na mocy umowy, zawartej z nakładcą lub nakładcami, wyrabia, przerabia lub wykończy zamówione przez nich przedmioty, o ile praca ta jest wykonywana poza zakładem pracy nakładcy, zazwyczaj we własnym mieszkaniu chałupnika, na rachunek zlecającego, niepodlegając jego kierownictwu ani nadzorowi.

Z powyższych określeń widzimy, że nie można mieszać przemysłu chałupniczego z przemysłem drobnym, domowym oraz ludowym. Ma on swą własną, odrębną cechę. Zasadniczą cechą chałupnictwa jest ścisła zależność gospodarcza pracującego, pozbawionego możliwości nabycia surowców, wytwarzania i zbywania na własny rachunek — od pracodawcy; bez zamówień nakładcy chałupnik nie znajduje zatrudnienia i pozostaje bez pracy. Zależność ta wyraża się w różnych kształtach, przede wszystkim — w wydawaniu chałupnikowi surowców, zaliczek pieniężnych na zakup tych surowców, wreszcie maszyn lub narzędzi pracy. Wydawanie nawet artykułów spożywczych i pożyczek pieniężnych może być podstawą zaliczania tych pracowników do kategorii chałupników. Wobec różnorodności form chałupnictwa teoretycy nie zawsze zgadzają się w jego określaniu; odróżniają np. tych chałupników, którzy z jednej strony oprócz zależności gospodarczej, zależni są też osobiście skutkiem otrzymywania surowca i środków wytwarzania od pośrednika (Heimarbeiter), — od takich, którzy pracują we własnym mieszkaniu, jednak sami zakupują surowiec i tylko zbyt pozostawiają w ręku pośrednika (Hausgewerbetreibende). W specyficznych warunkach polskiego życia, zwłaszcza w życiu naszej wsi, ta druga kategoria chałupników jest bardziej uzależniona od nakładców, niż kategoria pierwsza.

Tak więc sam tytuł pracy p. Jennera jest błędny; winien on brzmieć: „Rola drobnego przemysłu w zrównoważeniu bilansu pracy W Polsce”. Również w tekście książki błąd ten należy i poprawić.

Drugim ważnym błędem autora jest patrzenie na stosunek nakładcy do chałupnika jak i na sam przemysł chałupniczy przez różowe okulary; autor nie spostrzega tych nadużyć, wyzysku, straszliwych warunków pracy, na jakie skazany jest chałupnik, a z nim społeczeństwo całe. Przemysł chałupniczy w obecnym stanie swego

rozwoju u nas polega na tern, że wobec szalejącego bezrobocia wytworzyła się kategoria przedsiębiorstw, zwanych nakładcami. Są to ludzie bez żadnego poczucia obowiązków społecznych i państwowych, ludzie bez sumienia, wymagający od swych pracowników pracy po 15—16 godzin na dobę za złotówkę dziennie lub za dwa złote, o ile ci ostatni pracują przy pomocy członków swej rodziny. Na takim poziomie zarobek wykreśla chałupnika z listy obywateli, ponoszących jakiegokolwiek ciężary państwowe lub społeczne, usuwa go też z wszelkiej możności korzystania z jakichkolwiek świadczeń.

Nakładca wcale nie troszczy się o los swego chałupnika, który mieszka jak jaskiniowiec, nie żyje, lecz wegetuje, padając najczęściej ofiarą gruźlicy lub innych „chorób proletariatu”; o warunkach takiego życia nie można myśleć bez uczucia przerażenia. Nakładca nie rejestruje chałupnika w żadnym urzędzie, oszukuje rząd i społeczeństwo, występując na rynku swej gałęzi wytwórczej jako wytwórca, ale wytwórca uprzywilejowany. A przywileje jego są bardzo duże: nie potrzebuje wznosić fabryki lub warsztatu, wystarczy im kapitał na zakup surowca, na zaliczki; nie opłaca Kasy Chorzych, Funduszu Bezrobocia ani żadnych ubezpieczeń społecznych; zaś podatki płaci o tyle, o ile otwiera własne składy, w których handluje towarem chałupniczym, w pocie czoła, o głodzie i chłódzie wypracowanym w ciągu 16 godzin na dobę przez nędzarzy, zwanych chałupnikami. Jest to tuczenie się nędzą ludzką, zarazem i podkopywanie przemysłu fabrycznego i rzemieślniczego, opartego na normalnej pracy i ogólnie przyjętych obowiązkach sprawiedliwości społecznej.

Rozumie się, że wobec kryzysu i bezrobocia przemysł chałupniczy ratuje od zupełnego głodu kilkaset tysięcy (około 600.000) pracowników, nie licząc ich rodzin. Jest to fakt, który trzeba mieć na względzie. Dlatego to Rząd polski przed kilku laty na międzynarodowej konferencji pracy przy Lidze Narodów uchylił się od żądania konwencji międzynarodowej w sprawie minimum egzystencji, wychodząc właśnie z tego faktu, że w kraju żyją setki tysięcy obywateli niżej wszelkiego minimum życia. Ale to jeszcze nie znaczy, iżby państwo i społeczeństwo miało się palić do popierania przemysłu chałupniczego czyli do popierania kilku tysięcy nakładców, którzy przesznują się przez szranki opłat państwowych i komunalnych, aby dostarczyć rynkowi tańszego towaru, za który społeczeństwo dopuszczać musi wyrzuceniem poza nawias życia kulturalnego zgórą 600.000 pracowników (w tern około 150.000 samych szewców) i drugie tyle członków ich rodzin, a państwo czyli jego skarb traci wpływy z przysługujących mu opłat w sumie setek

miljonów złotych. Dla tych to racji na chałupnictwo nie można patrzeć przez różowe okulary, ale czempredziej zająć się racjonalnem jego zorganizowaniem i kontrolą. Kwestja więc przemysłu chałupniczego polega na tem, że tu nie chodzi o zachowanie tej formy przemysłu, ale o dobro, o życie klasy społecznej, a więc i o życie narodu, którego bardzo ważną częścią jest ta klasa; chodzi o jej podtrzymanie wobec szalejącego kryzysu, a na dalszą metę — co ważniejsza chodzi o wytworzenie silnej klasy średniej, tak bardzo potrzebnej w Polsce, aby piramidę społeczeństwa polskiego na trwałych oprzeć podstawach. A do tego właśnie koniecznie potrzeba mocnego stanu średniego, stanu żyjącego z rzemiosła, drobnego przemysłu i handlu, z przemysłu domowego, ludowego i ostatecznie chałupniczego, który przy racjonalnej organizacji, kontroli państwowej i społecznem poparciu da się uzdrowić i przekształcić na proste źródło zarobkowania. W tem oświetleniu — zdaje mi się — należy rozważać zagadnienie poruszone przez p. Jennera, zagadnienie już nie tylko walki z bezrobociem, ale i zagadnienie stanu średniego w Polsce czyli jedną z najważniejszych spraw, jaka niecierpliwie czeka u nas swego rozwiązania.

Ks. prof. Al. Wójcicki (Wilno).

- Budżety rodzin robotniczych. Wyniki ankiety przeprowadzonej w Warszawie, Łodzi, Zagłębiu Dąbrowskiem i na Górnym Śląsku. 1928, 1929. Warszawa, Nakł. Gł. U. Stat., 1933, str. 67.
- Derengowski J.: Próba szacunku dochodów robotniczych z pracy w przemyśle 1928—1932. Warszawa 1933, str. 28.
- Krahelska H. i Pruss S.: Życie bezrobotnych. Badania ankietowe. Warszawa, Wyd. Instytutu Spraw Społecznych, 1933, str. 110.
- Kurnatowski J.: Współczesne idee społeczne. Warszawa 1933, str. 181.
- Żórawski K. Inż.: Przemysł ceramiczny i cementowy ze stanowiska bezpieczeństwa i higieny pracy. Warszawa 1933, str. VIII + 168.

Czasopisma: Baumgarten J. Dr.: System repartycyjnego pokrycia składek w ubezpieczeniu społecznem (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 9. 1933). — Baumgart M.: Projektowane organa sądowe ubezpieczeń społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 10. 1933). — Berliner H. Dr.: System wymierzania i ściągania składek oraz ewidencji ubezpieczonych w ubezpieczeniu społecznem (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 11. 1933). — Bolesta J.: Płace robotnicze w przemyśle (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1933). — E. P.: Umowy o pracę (Poradnik Spółdzielni, Nr. 19. 1933). — Fischlowitz S. Dr.: Międzynarodowe ustawodawstwo emerytalne (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 10. 1933). — Garlicki R.: Umowa w sprawie koordynacji świadczeń ubezpieczeniowych w Cze-

chosłowacji (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 10. 1933). — Chodźko W. Dr.: Lecznictwo w polskich długoterminowych ubezpieczeniach społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 10. 1933). — R. J.: Rozjemstwo w zatargach zbiorowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — Satorski S.: Pierwiastek opieki w ubezpieczeniu społecznym w Polsce (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 9. 1933). — Szymanko R.: Zagadnienie ubezpieczenia inwalidzko-starczego robotników rolnych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 11. 1933). — W. H. H.: Wyniki dotychczasowe i szanse likwidacji bezrobocia w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyt 35. 1933). — W. A.: Położenie finansowe niemieckich ubezpieczeń społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 11. 1933). — Zawadzki J.: Ściąganie składek i ewidencja ubezpieczonych w ustawie o ubezpieczeniu społecznym (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych, zeszyt 9. 1933).

Chiriac G.: Les assurances sociales en Roumanie. Paris, Pedone, 1932, s. 317.
Garmy R.: Histoire du mouvement syndical en France des origines à 1911. Paris, Bureau d'éditions, 1933, str. 326.

Carlton F.: Labor problems. Boston, Heath, 1933, str. 466.

Conciliation and arbitration in industrial disputes. London, King, 1933, str. 696.

Epstein A.: Insecurity; a challenge to America; a study of social insurance in the United States and abroad. Introd. by F. Perkins. New York, Smith & Haas, 1933, str. 695.

Morrison Ch.: The social gospel and the Christian cultus. New York, Harper, 1933, str. 259.

Wallis G. and Wallis W.: Our social world. An introduction to social life and social problems. New York, Mac Graw-Hill, 1933, str. 392.

Wiggs K. I.: Unemployment in Germany since the war. London, King, 1933, str. 226.

Bäumer G.: Der Freiwillige Arbeitsdienst der Frauen. Grundlagen, Sinn. Praxis u. künft. Bedeutung. Leipzig, Voigtländer, 1933, str. 35.

Blum M.: Neuzeitliche Arbeitsteilung zwischen Mann und Frau in Handel und Industrie. Köln, Welzel, 1932, str. 114.

Cassirer R.: Die Beziehungen zwischen Kapital und Arbeit in England. Heidelberg, Weiss, 1933, str. 148.

Engels F.: Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Im Auftr. d. Marx-Engels-Lenin-Inst. Moskau, hrsg. von V. Adoratskij. Wien, Verlag f. Literatur und Politik, 1933, str. XIV + 347.

- Eugster F.: Sozialismus und Katholizismus. Zürich, Oprecht & Helbling, 1932, str. 45.
- Pressprich W. G.: Das Recht der Kurzarbeit. Stuttgart, Kohlhammer, 1932, str. 76.
- Weddigen W.: Sozialpolitik. Eine Einf. in ihre Theorie und Praxis. Jena, Fischer, 1933, str. XII + 282.

IV.

SKARBOWOŚĆ I POLITYKA SKARBOWA.

- Głąbiński I. Prof.: Zarys nowego ustawodawstwa skarbowego w Polsce (uzupełnienie). Lwów 1933, str. 38.
- Robaczewski A.: Budżety ministerstw w latach 1926-27, 1929-30 i 1933-1934. Warszawa 1933, str. 31.
- Weinfeld I. Dr.: Skarbowość polska. Historia, przepisy, władze, budżet. Zesz. 1. Warszawa 1933, str. 64.

Czasopisma: Andrzejewski A.: Ulgi podatkowe w podatkach bezpośrednich w granicach uprawnień urzędów skarbowych i izb skarbowych (Czasopismo skarbowe, Nr. 6. 1933). — Bielak M. Dr.: Uwagi na marginesie uprawnienia państwowej służby rachunkowo-kasowej (Czasopismo Skarbowe, Nr. 7. 1933). — Harski Z.: Stały podatek majątkowy (Przegląd Gospodarczy Ziemi Północno-Wschodnich, Nr. 6. 1933). — Hollender A. Inż.: O konieczności zaprowadzenia jednolitej hipoteki i katastru na obszarze całej Rzeczypospolitej (Czasopismo Skarbowe, Nr. 9. 1933). — Iwaszkiewicz E.: Podatek gruntowy od gospodarstw stawowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1933). — Iwieki S.: Opłata stemplowa od pełnomocnictwa (Gazeta Bankowa, Nr. 19. 1933). — Koźlik R.: Nadzwyczajna danina majątkowa (Poradnik Spółdzielni, Nr. 16. 1933). — Tenże: Opodatkowanie tantjem specjalnym podatkiem od tantjem (Poradnik Spółdzielni, Nr. 17. 1933). — Langrod R. Dr.: Pierwszeństwo zaspokojenia zaległości podatku dochodowego przy rozdziale masy egzekucyjnej (Czasopismo Skarbowe, Nr. 7, 1933). — Tenże: Zabezpieczenie grywny w podatku dochodowym ((Czasopismo Skarbowe, Nr. 8. 1933). — Landau L.: Wpływy skarbowe z podatków i monopolii w czasie obecnego kryzysu (Prace Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen, zeszyt 3. 1933). — Litwa B.: Spozycie artykułów podlegających podatkowi pośrednim w świetle konjunktury (Czasopismo Skarbowe, Nr. 7. 1933). — Lubowicki J. Dr.: Uproszczony wymiar podatku obrotowego (Czasopismo Skarbowe, Nr. 9. 1933). — Łoziński J.: Na marginesie konferencji polsko-gdańskiej w sprawach podatkowych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1933). — Mieszalski J.: Preliminarz budżetowy na rok 1934-1935 (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1933). — Pietrzykowski W.: Uprawnienia skarbu państwa do

towarów celnych, oraz realizacja tych uprawnień (Czasopismo Skarbowe, Nr. 6. 1933). — P o m i a n o w s k i J.: Ordynacja podatkowa (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, zeszyt 18. 1933). — S o l e c k i Inż.: Kilka uwag na temat organizacji sprzedaży wyrobów Polskiego Monopolu Spirytusowego (Czasopismo Skarbowe, Nr. 8. 1933). — W e r n e r E.: Reforma podatku spadkowego i od darowizn (Czasopismo Skarbowe, Nr. 6. 1933). — T e n ż e: Reforma podatku spadkowego (Czasopismo Skarbowe, Nr. 7. 1933). — Przemówienie Pana Ministra Skarbu Prof. Wł. Zawadzkiego na posiedzeniu Komitetu Pożytki Narodowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1933). — L a u t e r b a c h S.: Niebezpieczeństwa w polityce kredytowej i konjunktura dla reformy podatkowej (Biuletyn Towarzystwa Polityki Gospodarczej Włókiennictwa Polskiego, Nr. 11. 1933).

K a l e V. G.: India's national finance since 1921. Dehli, Univ. of Dehli, 1932, str. 114.

M a l l e t B. and G e o r g e C. O.: British budgets. 3. ser., 1921—1922 to 1932—33. London, Macmillan, 1933, str. 602.

C h u - C h i: Hauptprobleme der Finanzreform Chinas. Peking, Universitätsverl., 1932, str. 258.

D ö b l i n E.: Monopole und Besteuerung. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933, str. 170.

M e i s t e r M.: Das deutsche und englische Budget. München, Bayer Kommunal-schriften-Verl., 1933, str. XVI + 269.

V.

STATYSTYKA I ZAGADNIENIA GOSPODARCZE.

I. Teorja statystyki, metody statystyczne, statystyka stosowana, demograf ja, polityka kolonialna.

Ż y c i e g o s p o d a r c z e P o l s k i w w y k r e s a c h (1926—1931). Warszawa, Polska Agencja Telegraficzna, 1932, str. 169.

Z Biura Ekonomicznego Prezesa Rady Ministrów otrzymujemy to tabelaryczne wydawnictwo informacyjne, zawierające przeszło 80 wykresów oraz odnośne zestawienia liczbowe i objaśnienia.

Biuro sporządza dla Pana Prezesa Rady Ministrów na każdego 1 i 15 miesiąca raporty o rozwoju życia gospodarczego Polski, uzupełnione ogólnymi informacjami o sytuacji gospodarczej zagranicą. Obecnie wydano główną część tych wykresów w takiej formie, w jakiej je opracowuje Biuro. Wydawcom chodziło o to,

„ażeby w dobie kryzysu, kiedy zainteresowanie społeczeństwa życiem gospodarczym kraju wzrasta, dać czytelnikowi w formie jaknajbardziej dostępnej, t. j. w formie wykresów swego rodzaju krótki przewodnik po sześćdziesięciu latach naszego życia gospodarczego”.

W przedmowie Wincenty Jastrzębski, były szef Biura, informuje nas, że materiały statystyczne czerpano z Głównego Urzędu Statystycznego oraz z Instytutu Badania Konjunktur Gospodarczych i Cen. Dane przytaczane są bądź w liczbach surowych bądź w postaci wskaźników, przyczem za podstawę do ich obliczenia przyjęto przeważnie rok 1928. W wykresach mamy zobrazowane następujące problemy za sześćdziesiąt lat 1926—1931: przebieg konjunktury ogólnej; produkcję, zbyt i pracę w szeregu najważniejszych przemysłów; zagadnienia dotyczące rolnictwa, wewnętrznych obrotów towarowych, handlu zagranicznego, cen, rynku pieniężnego, pracy i płacy, dochodów i wydatków państwa; wreszcie przegląd międzynarodowy, przedstawiający w szeregu tablic przebieg konjunktury gospodarczej za to samo sześćdziesiąt lat w innych państwach (Wielka Brytania, Niemcy, Czechosłowacja, Stany Zjednoczone), a to w celu ułatwienia porównania przebiegu zjawisk gospodarczych w Polsce i zagranicą. Każdy wykres (poza tabelami w przeglądzie międzynarodowym) jest uzupełniony zestawieniami liczbowymi oraz krótkimi objaśnieniami. W objaśnieniach tych autorzy podjęli próbę „jaknajbardziej ogólnego opisu i charakterystyki przyczyn, które w ciągu ostatnich lat decydowały o tendencjach rozwoju naszego życia gospodarczego”.

Janina Ryngmanowa (Warszawa).

Chyczewski S.: Stan obecny osadnictwa polskiego w okręgu Tuluzy. Warszawa, Sgl. Gebethner i Wolff, 1933, str. 78.

Rocznik statystyczny przewozu towarów na Polskich Kolejach Państwowych według poszczególnych rodzajów towarów za r. 1932. Cz. 2. Warszawa 1933, str. 443.

Mały rocznik statystyczny 1933. Warszawa, Nakł. Gl. U. Stat., 1933, str. 184.

Czasopisma: Derengowski J. i Skubiszewski S.: Przegląd artykułów statystycznych w polskich czasopismach (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2—3. 1933). — Iwaszkiewiczówna M.: Badania statystyczne nad wynikami stosowania nawozów sztucznych w gospodarstwach włościańskich w Polsce (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2—3. 1933). — Kołodziejczyk S.: 0 ekstremum paraboli regresji (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2—3. 1933). — Miller J.: Zastosowanie segregatorów do masowego obliczania wieku przy

maszynowem opracowaniu statystyki ruchu naturalnego ludności (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2—3. 1933). — R a j c h m a n A.: Uwagi krytyczne o jednej z matematycznych teoryj „Konjunktury”. (Kwartalnik Statystyczny, zeszyt 2—3. 1933).

Brown L. G.: Immigration; cultural conflicts and social adjustments. New York, Longmans, 1933, str. 431.

Dawson S.: An introduction to the computation of statistics. Liverpool, Univ. Pr., 1933, str. 192 + 42 Diagr.

Davies G. and Crowder W.: Methods of statistical analysis in the social sciences. New York, Wiley, 1933, str. 355.

White R. C.: Social statistics. New York, Harper, 1933, str. 495.

2. *Geograf ja gospodarcza, zagadnienia gospodarstwa światowego.*

Lubaczewski Tadeusz, Dr.: Jugosławja na polu gospodarczem. Warszawa, Nakł. Pol.-Jugosłow. Komitetu Gospod. w Beogradzie, 1932, str. 102.

Powyższa praca, wydana przez Polsko-Jugosłowiański Komitet Gospodarczy w Beogradzie, ma głównie na celu szerzenie wśród społeczeństwa polskiego wiadomości o Jugosławji, oraz ułatwienie orientacji w jej życiu gospodarczem tym sferom kupieckim, które zainteresowane są w wymianie handlowej z Jugosławja. Mimo niewielkich rozmiarów daje ona dosyć wyczerpujący obraz życia gospodarczego Jugosławji i warunków jego rozwoju.

Poza krótkim geograficznym opisem kraju, jego podziałem administracyjnym, autor przedstawia stan głównych gałęzi życia gospodarczego Jugosławji, a więc w pierwszym rzędzie rolnictwa i leśnictwa, które, mimo szybkiego rozwoju przemysłu, nadal jeszcze dominują w życiu gospodarczem Jugosławji, co też uwidocznia się w strukturze handlu zagranicznego. Omawiając górnictwo i przemysł, autor zwraca uwagę na olbrzymie bogactwa kopalniane kraju, które w przyszłości odegrają decydującą rolę w jego rozwoju ekonomicznym, a które w chwili obecnej nie są należycie eksploatowane z braku rodzimych kapitałów. Mimo to produkcja górnicza wzrosła w stosunku do czasów przedwojennych kilkakrotnie i utrzymuje się na wysokim poziomie pomimo kryzysu. Pewne utrudnienie w rozwoju przemysłu stwarza brak dobrego gatunku węgla, który Jugosławja sprowadza częściowo z Polski.

Co do kierunków i struktury handlu zagranicznego Jugosławji, to tutaj dominującą rolę odgrywają Niemcy i Włochy, natomiast stosunki handlowe polsko-jugosłowiańskie obracają się

w bardzo szczupłych rozmiarach, przyczem udział Polski w imporcie i eksporcie Jugosławji nie przekracza obecnie 1 % jej ogólnych obrotów handlowych.

Druga część pracy poświęcona jest omówieniu rozmiarów kryzysu i jego wpływów na gospodarstwo narodowe Jugosławji, przyczem autor podkreśla odporność Jugosławji na kryzys, przed którym broni się ona znacznie skuteczniej, aniżeli inne, sąsiadujące z nią państwa. *Dr. Florjan Barański (Poznań).*

- Goławski M.: Białystok. Przewodnik po mieście i okolicy. Białystok, Wyd. Pol. Tow. Krajozn., 1933, str. 147.
- Romer E.: Ameryka i Amerykanie. Próba syntezy geograficznej. Kraków 1933, str. 45.
- Rocznik Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej. T. 1. Wilno 1933, str. XIX + 264.
- Waszak S.: Przewodnik po Inowrocławiu i Kujawach. Inowrocław 1933, s. 175.
- Wasilewski L.: Skład narodowościowy państw europejskich. Warszawa, Nakł. Instytut Badań Spraw Narodowościowych, 1933, str. 150.
- Zaborski B.: Zarys morfologii północnych Kaszub. Toruń, Wyd. Instytutu Bałtyckiego, 1933, str. 56.
- Hardy G.: Géographie de la France extérieure. Paris, Larose, 1932, str. 378.
- Hoover C. B.: La vie économique de la Russie soviétique. Paris, Gallimard, 1932, str. 349.
- Royer J.: L'urbanisme aux colonies et dans les pays tropicaux. Paris, Delalande, 1933, str. 400.
- Vidal de La Blanche, et Gallois L.: Géographie universelle. T. 5. Paris, Colin, 1932. 5. Etats de la Baltique. Russie, par P. Camena d'Almeida. Str. 336.
- Huntington E.: Economic and social geography. London, Chapman & Hall, 1933, str. 630.
- Lobanov-Rostovsky A.: Russia and Asia. New York, Macmillan, 1933, str. 342.
- Rutter W. P.: A commercial geography of the (British Isles. London, Pitman, 1933, str. 347.
- Stewart I.: An economic geography of the British Empire overseas. London, Pitman, 1933, str. 241.
- Whitbeck R. H. and Thomas O. J.: The geographic factor. Its rôle in life and civilization. New York, Century, 1932, str. 437.
- Goll H.: Das jugoslawische Küstenland als Wirtschaftsraum. Berlin, Heymann, 1932, str. 102.

- Jacobi G.: Die Wirtschaftsgeographie der Seide. Eine Gesamtdarst. d. Seidenindustrie, d. Seidenhandels u. d. Seidenverbrauches d. Welt. Bln.-Steglitz, Bodenbender, 1932, str. 163.
- Jeżowa K.: Politische Propaganda in der deutschen Geographie. Danzig, Tow. Przyj. Nauki i Szt. w Gdańsku, 1933, str. 80.
- Kloss A.: Schlesien. Breslau, Korn, 1933, str. XVI + 200.
- Losch K. F.: Litauen, eine wirtschaftsgeographische Darstellung. Königsberg Pr., Juniores Verl., 1932, str. 114.
- Passarge S.: Einführung in die Landschaftskunde. Mit 17 Taf. Leipzig, Teubner, 1933, str. 99.
- Schmieder O.: Länderkunde Nordamerikas, Vereinigte Staaten und Canada. Leipzig, Deuticke, 1933, str. XI + 453.
- Siemer H.: England und das Britische Weltreich. Wandlungen und Zustände. Berlin, Dt. Buchgemeinschaft, 1933, str. 314.
- Waibel L.: Probleme der Landwirtschaftsgeographie. Breslau, Hirt 1933, 8.94.
- Zebo K.: Wirtschaftsspielraum und Bevölkerung. Wien, Druck- u. Verlagsges. Ring, 1932, str. 80.

VI.

ORGANIZACJA PRACY I PRZEDSIĘBIORSTW, NAUKA GOSPODARSTWA PRYWATNEGO, UMIEJĘTNOŚCI HANDLOWE, SZKOLNICTWO ZAWODOWE.

- Baliński W.: Metody porządkowania i przechowywania papierów w biurze i w domu. Warszawa, Wyd. Ligi Pracy, 73, 1933, str. 167.
- Brzuza J.: Rachunkowość państwowa. Warszawa 1933, str. 105.
- Chodorowski J.: Kalkulacja kosztów własnych w przemyśle. Warszawa 1933, str. 143.
- Kwieciński A.: Aktualne zagadnienia kalkulacji przemysłowej ze szczególnem uwzględnieniem górnictwa węglowego. Katowice 1932, str. XIV + 135.
- Metody naukowej organizacji w kolejnictwie polskiem. Praca zbiorowa. Warszawa 1933, str. 110.
- Rudziński S.: Rachunkowość handlowo-towarowa i handlowo-komisowa. Warszawa 1933, str. 52.
- Tomanek F. Dr.: Organizacja pracy w szkole zawodowej. Lwów, Nakł. Tow. Szkoły Handlowej, 1933, str. VIII + 78.

Czasopisma: Baliński W.: Organizacja czynności biurowych w kancelarii rzeczoznawcy rachunkowości, biegłego sądowego, rewidenta i organizatora (Czasopismo Księgowych w Polsce, zeszyt 7—8, 1933). — Gieysztor J.: Naukowe podstawy kolejowej kalkulacji taryfowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 38, 1933). — Grabiński J.: Zadania dla kandydatów na buchalterów-ekspertów we Francji (Buchalter Polski, Nr. 7—8, 1933). — Grzybowski E.: Dyskusja o rachunkowości rolniczej (Buchalter Polski, Nr. 7—8, 1933). —

Jaźwiński F.: Grupowanie wiadomości o personelu (Przegląd Organizacji, zeszyt 10. 1933). — Kasiński M.: Zasady i środki racjonalnej organizacji sprzedaży (Tygodnik Handlowy, Nr. 15. 1933). — Kucharzewski A.: Koszty wzorcowe (Przegląd Organizacji, zeszyt 10. 1933). — Laskowski L.: Praca branżowa organizacji kupieckich (Polska Gospodarcza, zeszyt 34. 1933). — Latało J.: Uprozczone księgi handlowe (Czasopismo Księgowych w Polsce, zeszyt 6. 1933). — Łakomy S.: Prawidłowa księgowość a podatkowe władze wymiarowe (Kupiec—Świat Kupiecki, Nr. 45. 1933). — Łagiewski C.: Buchalterja i rachunkowość handlowa w polskim piśmiennictwie zawodowym (Czasopismo Księgowych w Polsce zeszyty 9 i 10. 1933). — Makówna M.: Początki ludowego szkolnictwa rolniczego w Królestwie Polskiem (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 8. 1933). — Orszulik K.: Kontrola gospodarki (Buchalter Polski, Nr. 7—8. 1933). — Pieprzycki P.: Organizacja sprzedaży (Kupiec—Świat Kupiecki, Nr. 43. 1933). — Plac Z.: Analiza materialna i krytyka bilansów towarzystwa akcyjnego (Czasopismo Księgowych w Polsce, zeszyt 7—8. 1933). — Punicki S.: Racjonalizacja wpływu przekazów pieniężnych w sądach (Przegląd Organizacji, zeszyt 9. 1933). — Razowski L.: Bilans jako podstawa udzielenia kredytu (Bank, zeszyty: 5 i 6. 1933). — Rukściński Z.: Technika sporządzania inwentarzy w przedsiębiorstwie przemysłowym (Czasopismo Księgowych w Polsce, zeszyt 7—8. 1933). — Sadowski H.: Buchalterja — rachunkowość — statystyka (Buchalter Polski, Nr. 6. 1933). — Scheffs M.: Analiza bilansów (Gazeta Bankowa, Nr. 19. 1933). — Tenże: Z historii księgowości (Czasopismo Księgowych w Polsce, zeszyty: 9 i 10. 1933). — Seifert T. Dr.: Obliczenia bankowe i kupieckie (Buchalter Polski, Nr. 6. 1933). — Skrzywan S.: Krótkoterminowe obrachunki zysków i strat (Czasopismo Księgowych w Polsce, zeszyt 6. 1933). — Tenże: Prace nad reformą szkolnictwa zawodowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1933). — Szyller A.: Technika buchalterji (Buchalter Polski, Nr. 10. 1933). — Tyszkiewicz A.: O prawidłowych księgach handlowych (Buchalter Polski, Nr. 10. 1933). — Wesoły R.: Rachunkowość przedsiębiorstwa rolniczo-handlowego (Buchalter Polski, Nr. 10. 1933). — Vogt J. Inż.: Próba znormalizowania rozchodu materiałów w górnictwie (Przegląd Górniczo-Hutniczy, zeszyt 7. 1933). — Zagrodzki W.: Korzyści naukowej organizacji w wydziale hutniczym (Przegląd Organizacji, zeszyt 9. 1933).

Chevalier J.: La technique de l'organisation des entreprises. Paris, Dunod, 1933, str. 460.

Allcut E. A.: Principles of industrial management. London, Pitman, 1932, str. 232.

Clark F.: Readings in marketing. New York, Macmillan, 1932, str. 818.

Epstein R. and Clark F. M.: A source book for the study of industrial profits. Washington, Supt. Docs., 1932, str. 207.

- Kearsey H. E.: Standard costs. Scientific method in the development and use of cost standards. London, Pitman, 1933, str. 187.
- Lewis H.: Industrial purchasing. New York, Prentice-Hall, 1933, str. 536.
- Robbins E. C. and Folts F. E.: Introduction to industrial management. Text cases and problems. London, Mac Graw-Hill, 1933, str. 368.
- Rowland F. H.: How to budget for profit. New York, Harper, 1933, s. 313.
- Baron O.: Das Ratengeschäft. Berlin, Heymann, 1932, str. 88.
- Fanta E.: Die Betriebsgrunlagen der Lebensversicherung. Eine gemeinverst. Darst. ihrer Technik. Berlin, Heymann, 1932, str. 144.
- Fiedler F.: Grundsätze der Privatwirtschaftslehre. Hrsg.: J. Cihelka. Innsbruck, Selbstverl., 1932, str. 423.
- Greifzu J.: Die Kalkulation in der Industrie. Hamburg, Hanseat. Verl.-Anst., 1933, str. 159.
- Mellerowicz K.: Kosten und Kostenrechnung. Bd. 1. Berlin, de Gruyter, 1933. 1. Theorie der Kosten, str. VIII + 431.
- Petzold F.: Wesen, Möglichkeiten und Grenzen der Rationalisierung. Düsseldorf, Verl. Stahleisen, 1933, str. 124.
- Spoerry H.: Das Problem der Handelsrationalisierung in grundsätzlicher Betrachtung. Wädenswil, Stutz, 1932, str. 158.

VII.

SPÓDZIELCZOŚĆ.

- Ihnatowicz Z.: Myśli programowe o polskiej spółdzielczości rolniczej. Warszawa 1933, str. 31.
- Krzeczkowski K.: Dzieje życia i twórczości Edwarda Abramowskiego. Warszawa, Wyd. Spółdzielczy Instytut Naukowy, 1933, str. 151.
- Mielczarski R.: Rachunkowość spółdzielni spóżywców. Wyd. 8. Warszawa 1933, str. 133.
- Sokołowski K.: Uwagi o polskiej spółdzielczości spóżywców. Warszawa 1933, str. 64.

Czasopisma: Bielecka S.: Spółdzielczość spóżywców a rolnictwo (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 8. 1933). — C. A.: Spółdzielnie w Polsce (Poradnik Spółdzielni, Nr. 15. 1933). — C. A.: Rządowy projekt nowelizacji ustawy o spółdzielniach (Poradnik Spółdzielni, Nr. 18, 1933). — Tenże: Zjazd przedstawicieli spółdzielczości polskiej (Poradnik Spółdzielni, Nr. 19. 1933). — Chmielewski Z.: Poglądy Stefczyka na samorząd rolniczy (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 10, 1933). — Tenże: Nowelizacja ustawy o spółdzielniach (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 10. 1933). — K. C.: Kredyty rolnicze, a spółdzielczość rolnicza we Francji (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1933). — Kozłowski Z.: Kolektywizacja a spółdzielczość mleczarska (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 8. 1933). — Krawczyń-

ski K.: Międzynarodowa hurtownia spółdzielcza (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1933). — Kurnatowski J.: Francuskie idee społeczne (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1933). — Marszałek J. Dr.: Spółdzielnie a złoty polski (Poradnik Spółdzielni, Nr. 15. 1933). — Tenże: Spółdzielczość żydowska w Małopolsce (Poradnik Spółdzielni, Nr. 16. 1933). — Tenże: Spółdzielnie Kółek rolniczych w walce o dobre warunki zakupu i obniżenie cen (Poradnik Spółdzielni, Nr. 19. 1933). — Rapacki A.: Podstawy spółdzielczego ruchu spóżywców w Polsce i jego możliwości rozwojowe (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyty: 9 i 10. 1933). — S.: Spółdzielczość w gospodarstwie światowym (Poradnik Spółdzielni, Nr. 21. 1933). — Totomiantz W. Dr. Prof.: Znaczenie wybitnych jednostek w ruchu spółdzielczym (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1933). — Tenże: Zagadnienie propagandy spółdzielczej (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 9. 1933). — Sprawozdanie z działalności Spółdzielczego Instytutu Naukowego w r. 1932 (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 7. 1933).

Digby M.: Digest of cooperative law at home and abroad. London, King, 1933, str. 226.

Walter K.: Co-operation and Charles Gide. London, King, 1933, str. 178.

VIII.

VARIA.

Rocznik polityczny i gospodarczy 1933. Warszawa, Polska Agencja Telegraficzna, 1933, str. 964.

Wydawnictwo informacyjne, bezsprzecznie najlepsze tego rodzaju w Polsce, a rozbudowane już w obecnym, drugim roczniku (wychodzi od 1932) wszechstronnie i opracowane naogół starannie. W „Rocznik” włożono dużo pracy i trudu. Dla czytelników „Ruchu” będą ciekawymi informacje zwłaszcza w rozdziałach: Śląsk, W. M. Gdańsk, Porty Polskie, Informacje Finansowe i Gospodarcze, Spółdzielczość, Organizacje Zawodowe. Nasuwające się miejscami zastrzeżenia, braki i błędy spróbował już wykazać prof. Caro w recenzji w „Przeglądzie Ekonomicznym” (zeszyt IX, 1933, str. 115 i nast.), nie będziemy więc ich tu powtarzali.

Dodamy tylko do powyższych uwag prof. Caro, że w rozdziale „pism fachowych, zawodowych i specjalnych” niemile razi i dziwi, w tem skądinąd starannem wydawnictwie, brak takich pozycji: „Ekonomista”, „Praca i Opieka Społeczna”, „Statystyka Pracy”, „Inspektor Pracy”, „Robotniczy Przegląd Gospodarczy” i szeregu innych, nieraz niepoślednie zajmujących miejsce w literaturze przedmiotu; pozatem, mylnie podano tytuł niniejszego pisma jako „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”, a pismo takie jak „Gospodarka

Narodowa" (Niezależny dwutygodnik gospodarczy), grupujący młodsze pokolenie określonego kierunku ekonomistów, chyba zbędnie figuruje pod: „prasa perjodyczna w Warszawie”, obok ..... Bridge, *Expresu Humorystycznego*, *Kurjera Humorystycznego dla Wszystkich*, *Śmiechu do Rana* i *Żółtej Muchy Tse-Tse*; wogóle, nie można się zorientować według jakich kryteriów zostały niektóre pisma przydzielone pod rubrykę: „prasa perjodyczna”, a inne pod: „pisma fachowe, zawodowe i specjalne”. Dalej, w rubryce „Nauka” (str. 796—816) podział na podgrupy i przydział poszczególnych instytucji do tych podgrup jest nieprzejrzysty i niezrozumiałym jest, znowuż, zastosowany tu próbiez rozdzielczy. Bardzo byłoby wskazane na przyszłość, by starano się dawać i o innych instytucjach naukowych takie informacje jakie zamieszczono o Instytucie Naukowej Organizacji (str. 802). Dane o działalności Głównego Urzędu Statystycznego (str. 177—180) nie są podane w rozdziale „nauka”, jakby tego, zdaniem naszym, wymagał próbiez logiczny, lecz w rubryce: „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych” obok wzmianki o składzie osobowym Korpusu Ochrony Pogranicza i! obok zestawienia: podział administracyjny Polski, a to chyba z tej tylko racji, że Główny Urząd Statystyczny jako jednostka administracyjna podlega Ministrowi Spraw Wewnętrznych. Analogicznie też, zapewne, rozumowano, umieszczając artykuł o ubezpieczeniach społecznych w Polsce (str. 250—256) w rubryce: „Ministerstwo Opieki Społecznej”, obok adresów szpitali i uzdrowisk.

Budzi również w nas zastrzeżenie, i to poważne, wielka nierównomierność miejsca udzielonego informacjom z poszczególnych działów. Zwłaszcza dział nauk i spraw społecznych został potraktowany po macoszemu, na dobrą sprawę dział ten jako taki w „Roczniku” właściwie nie istnieje, a poszczególnych, minimalnych, wzmianek doszukuje się z trudem na kartach wydawnictwa, wśród informacji z innych działów. Nie wiemy, dlaczego wydawcy zlekceważyli tak dział spraw społecznych, zwłaszcza że w przedmowie zapowiadają, iż pragną swym wydawnictwem zapełnić lukę, którą tworzy brak dokładnego informatora o życiu politycznym, gospodarczym oraz społecznym. A może poprostu zawinił tu brak w P.A.T.-cie „serwisu” spraw społecznych, tak niesłychanie ważnych w czasach dzisiejszych, wysuwających się łącznie ze sprawami gospodarczymi — na czoło życia współczesnego. Czy nie wartoby pomyśleć o usunięciu na przyszłość tego braku? Uważam, iż uwzględnienie w „Roczniku” tylko w rozmiarach tak minimalnych informacji z działu społecznego jest najpoważniejszym brakiem tego, niewątpliwie, pożytecznego wydawnictwa.

Janina Ryngmanowa (Warszawa).

C. Dział samorządowy

I. SAMORZĄD TERYTORIALNY

Teorja, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, zagadnienia ustrojowe, organizacja, sprawy urzędnicze, ogólna polityka komunalna.

Dalbor Władysław, dr.: Nowy ustrój samorządu w województwach poznańskim i pomorskim. Poznań, Komunalny Związek Kredytowy, 1933, str. 157.

Praca p. Dr. W. Dalbora ma na celu przedstawienie w związku z ustawą o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego nowego stanu prawnego samorządu w województwach zachodnich z poglądem na najważniejsze zmiany i ich skutki. Broszura obejmuje postanowienia odnoszące się do wszystkich 3-ech stopni samorządu. Tekst ustawy w wymienionej broszurze drukowany jest dla ułatwienia przeglądu 5 odmiennymi czcionkami w zależności od tego do jakiego rodzaju samorządu odnoszą się różne postanowienia ustawy: do miast, wsi i powiatów, do miast i wsi, bądź też poszczególnie do każdego z tych trzech stopni samorządu.

Praca p. Dr. Wł. Dalbora nie zawiera krytyki materialnych postanowień ustawy, lecz tylko wyjaśnienia jej postanowień; napisana jest jasno i przejrzysto tak że przyczyni się do zrozumienia stanu prawnego samorządu terytorjalnego w woj. zachodnich, jaki wprowadziła cytowana wyżej ustawa.

Rad. min. Piotr Typiak (Warszawa).

Ustrój samorządu miejskiego w województwach wschodnich (oraz w pow. grodzieńskim i wołkowyskim w woj. białostockim). Warszawa, Związek Miast Polskich, 1933, str. 143.

Ustawa z dn. 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorjalnego wprowadziła do bardzo już skomplikowanego ustawodawstwa o ustroju samorządu nową komplikację. Ustawa ta, wprowadzająca częściowe zmiany do obowiązujących dotychczas przepisów prawnych, nie określa wyraźnie, jakie przepisy tracą moc obowiązującą, i obok wyliczenia ustaw i rozporządzeń uchylanych zawiera ogólnikową klauzulę derogacyjną: „tracą moc wszelkie przepisy prawne, dotyczące spraw, uregulowanych ustawą niniejszą, oraz przepisy sprzeczne z jej postanowieniami”. Wobec mnogości nowelizowanych ustaw tak sformułowana klau-

żuła derogacyjna jest koniecznością. Ustawodawca wskazał jedynie trafne rozwiązanie powstałej stąd gmatwaniny przepisów, upoważniając Prezydenta Rzeczypospolitej do wydania w formie rozporządzeń z mocą ustawy tekstów jednolitych wszystkich ustaw o ustroju gminy wiejskiej, miasta i powiatowego związku samorządowego. Termin wydania tych rozporządzeń wynosi 2 lata od chwili wejścia w życie ustawy. Ze względów technicznych należy wątpić, ażeby te rozporządzenia mogły być wydane przed upływem 2 lat.

Tymczasem powstały stan prawny nasuwał znaczne trudności nie tylko szerokim masom obywateli-samorządowców, ale i urzędnikom-specjalistom. W tej sytuacji Związek Miast Polskich, Związek Powiatów R. P. oraz Związek Pracowników Administracji Gminnej R. P., każdy w swoim zakresie działania, podjęły inicjatywę opracowania obowiązujących tekstów ustaw o ustroju samorządu i w formie odpowiednich wydawnictw przyjszcia z pomocą prawną zainteresowanym działaczom i urzędnikom.

Omawiane wydawnictwo jest jednym z czterech tomików, wydanych przez Związek Miast Polskich, a obejmujących stan prawny obowiązującej obecnie w czterech odrębnych obszarach ustawodawstwa o ustroju samorządu. Praca podzielona jest na części. Pierwsza część zawiera rozporządzenie Komisarza Gen. Ziem Wschodnich o ustawie miejskiej z uwidocznieniem odmiennym drukiem postanowień, które utraciły moc obowiązującą, zaś druga część obejmuje przedruk tych artykułów ustawy samorządowej, które w całości lub w części dotyczą miast na obszarze mocy obowiązującej wyżej wym. rozporządzenia o ustawie miejskiej. Oba teksty zostały zaopatrzone w liczne uwagi.

Staranne wydanie i przejrzysty układ czynią z tej książki nieodzowne vade mecum wszystkich, którzy z samorządem miejskim w województwach wschodnich będą mieli do czynienia.

Wydawnictwo zostało zalecone przez Min. Spraw Wewnętrznych.
W.B.

Ustrój samorządu miejskiego w województwach południowych.
Warszawa, Związek Miast Polskich, 1933, str. 179.

Wydawnictwo analogiczne do omówionego powyżej. O podobnym układzie i równej tamtemu wartości praktycznej. Składa się z 3 części. Pierwsza część obejmuje ustawę gminną z 5 marca 1862 r., druga — ustawę z 13 marca 1889 r. z uwidocznieniem odmiennym drukiem ustępów, które utraciły moc obowiązującą, zaś trze-

cia część obejmuje przedruk tych artykułów ustawy samorządowej, które w całości lub w części dotyczą miast na obszarze województw południowych. Teksty te zaopatrzone w liczne uwagi. *W.B*

V r a b e c Dominik: Tymczasowy Wydział Samorządowy. Lwów, Nakładem Tow. Naukowego, 1933.

Tymczasowy Wydział Samorządowy, który był przez ośm lat dzierżycielem sukcesji po krajowym samorządzie galicyjskim do czekał się w pięć lat po swej likwidacji monografji. Należałoby powiedzieć: „już w pięć lat” — oczywiście z tem zastrzeżeniem, że to nie jest zarzut pod adresem autora. Wprost przeciwnie, pozostanie to trwałą zasługą autora, że podjął się tego trudu właśnie w momencie, gdy można było wiele zdarzeń uchwycić niejako na gorąco, a więc podpatrzeć t. j. poznać z własnej obserwacji, czerpać z żywych źródeł ustnej tradycji, z relacji samych protagonistów tego „samorządowego dramatu” oraz z takich dokumentów, które może rychło staną się nieuchwytnie jak np. głosy prasy codziennej, memorjaly zrzeszeń społecznych itp. Ale ta krótkość dystansu jest do pewnego stopnia przeszkodą, utrudnia czytelnikowi wybór punktu widzenia dla oceny naukowego charakteru studjum: czy prawnohistoryczne czy dogmatyczne? Autor rozstrzygnął zdaje się ten dylemat w samym założeniu w drugim sensie i w toku pracy stara się to założenie rygorystycznie przeprowadzić; udało mu się to w dużej mierze, ale nie do tego stopnia, by uwolnić także czytelnika od tego dylematu. Książka jako monografja dogmatyczna jest pracą nieprzeciętnej wartości naukowej i stanowi cenną pozycję w dorobku polskiej literatury prawnoadministracyjnej, ale niemniej cenne są m. zd. te skąpe wywody historyczne, jakie autor umieścił w swej książce, bo jednak nie ograniczył się do egzegezy przepisów prawnych. One rozsadzają schemat dogmatyczny książki, ale wcale jej nie szkodzą. Z natury przedmiotu badanego, wynikała konieczność takiego postępowania. Raczej żałować wypada, że autor przestrzegając rygorystycznie czystości metody, okazuje tyle powściągliwości w rozstrząsaniu elementów teleologicznych i jakby z lejkim cofa się przed wszelkiem wartościowaniem. Autor potrafił nawet w zakreślonych sobie ramach pracy dogmatycznej dać obraz T. W. S., czem on był i jaką była jego działalność, ale obraz byłby wypadł bardziej plastycznie, gdyby był autor nie krępował się temi ramami. Uwypukliłaby się wtedy rola różnych sił i czynników społecznych, a suma zdarzeń i aktów tego ośmioletniego okresu przed-

stawiłaby się czytelnikowi jako ciągły proces, jako walka centralizmu, właściwego młodej państwowości, z dzielnicowymi tendencjami decentralistycznymi.

T. W. S. był sukcesorem dawnego galicyjskiego samorządu, rolę i jego zakres działania można dlatego zrozumieć tylko na tle i w związku z urządzeniami tego samorządu. Słusznie zatem czyni autor, że zaczyna swe badania od przedstawienia jego organizacji. W następnych rozdziałach jest mowa o genezie T. W. S., o charakterze prawnym, o kompetencjach, organizacji i trybie urzędowania T. W. S., o jego urzędnikach, o upaństwowieniu majątku krajowego, o finansach i budżetach T. W. S., o kontroli oraz znaczeniu i likwidacji jego. W tej logicznej systematyce wyczerpał autor całokształt zagadnień prawnych.

Najważniejszym, prejudycjalnym zagadnieniem było pytanie — jaki był charakter prawny T. W. S. (rozdział III). Autor rozstrzyga tę kwestję w sposób następujący: „Wydział samorządowy należy uważać za organ państwa samodzielny, lecz osobowości prawnej jako organ nieposiadający, niezależny od rządu, a przeznaczony do: a) prowadzenia agend b. reprezentacji krajowej do czasu wprowadzenia jednolitej organizacji samorządowej w Polsce; b) przeprowadzenia likwidacji tych agend. W tein też znaczeniu możemy Wydział Samorządowy uważać za organ państwa zdecentralizowany, podobnie jak decentralizacją administracji jest administracja samorządowa.”

Powyższe określenie natury prawnej T. W. S. różni się tylko o tyle od mego zapatrywania, wyrażonego w „Związkach publiczno-prawnych” (1928 r.), że autor w opisanu T. W. S. wymienia jego cele, wskazujące na prowizoryczny charakter T. W. S. Ja zaś ograniczam się do wyjaśnienia, że T. W. S. „jest organem państwa samodzielnym, nie podlega bowiem Rządowi w trybie hierarchicznym. Przedstawia się nam przeto jako decentralizacja przy pomocy urzędników honorowych. Podlega nadzorowi władzy centralnej, ale nie jest to nadzór służbowy. Od poprzednich form decentralizacji różni się tem, że nie T. W. S. jest podmiotem administracji, lecz państwo”. Dlatego zupełnie niezrozumiałą jest uwaga autora (niepoparta żadnym cytatem z mej książki) na str. 61, a wyjaśniająca iż „autor ten (t. j. Bigo) uważa T. W. S. za organ administracji rządowej”. Ani w przytoczonym wyżej ustępie z mej książki, ani na żadnym innem miejscu nie kwalifikuję nigdzie T. W. S. w ten sposób. Gdybym tak twierdził, to musiałbym zaprzeczyć mej podstawowej tezie, że T. W. S. choć nie był organem samorządu, był formą decentralizacji. Na karb nieporozumienia muszę również zło-

żyć wywód autora (str. 58) o odróżnianiu pojęć: administracja rządowa i administracja samorządowa, który zwraca się ku mnie swem ostrzem polemicznym, a również nie został udokumentowany. Na str. 140 „Związków” daję, zdaje mi się, niedwuznaczne wyjaśnienia w tej elementarnej kwestji.

Rozważania dogmatyczne dalszych rozdziałów, cechuje jasność i logika, są one szczególnie pod jednym względem pouczające. Autor krocząc drogami nieustępliwej, rygorystycznej wykładni logicznej konfrontuje często swe wnioski z postępowaniem rządu i T. W. S. W ten sposób zestawia on długi rejestr grzechów tak władz centralnych jak i T. W. S., których postępowanie wymijało się nieraz z drogowskazami logicznej wykładni prawa. Odnośne wywody autora są dobrą ilustracją niedoskonałości techniki państwa prawnego, którego praktyka nie zawsze jest zgodną z teorią.

Zastrzeżenia mam co do słuszności jednego zarzutu. Autor uważa mianowicie, że nozp. Prez. Rz. P. z 5. IV. 1927 (Dz. U. 34 poz. 300) i Rozp. Prez. Rz. P. z dnia 16. I. 1928 o zniesieniu T. W. S. (Dz. U. 7 poz. 40) są niezgodne z prawem, bo wykraczają poza ramy upoważnień udzielonych Prezydentowi w ustawie z 2. VIII. 1926; art. 2 tej ustawy wyłącza bowiem z pełnomocnictw „ustawy samorządowe”. Na poparcie swej tezy przypomina autor, że T. W. S. ustanowiony został (ustawą z 1920 r.) dla sprawowania funkcji, które w przeszłości należały i w przyszłości należeć mogą do samorządu; z tego stwierdzenia wysuwa wnioszek, że te sprawy są samorządowe i ustawa z 30. I. 1920 jest ustawą samorządową. Tej argumentacji nie można aprobować. Po zniesieniu samorządu galicyjskiego sprawy przyjęte przez T. W. S. przestały być naturalnie sprawami samorządowymi. Zaliczenie jakiejś sprawy do zakresu działania samorządu nie pozostawia na niej niezatartego znamienia i inna ustawa może ją odebrać samorządowi. Trzeba pamiętać zawsze o tem, że samorząd to nie nazwa przedmiotu administracji, lecz formy organizacyjnej. Ważkim jest drugi argument, dot. dekretu z 16. I. 1928, że „działalność i kompetencja Wydziału Samorządowego opierała się, między innymi, na szeregu ustaw par excellence samorządowych, bo określających bądź to organizację związków samorządowych na terytorjum byłej Galicji, bądź to urządzającym administrację w dziedzinach uznanych przez dotychczasowe ustawodawstwo za teren „własnego” zakresu działania samorządu. I tak, wskutek wydania dekretu o zniesieniu Wydziału Samorządowego, następujące postanowienia ustaw gminnych zostały zniesione ant. 1. tego dekretu”. Wyłączenie ustaw samorządowych z pełnomocnictw prezydenta nie znaczy, m. zd. jednakże, że

nie wolno w drodze dekretów regulować wogóle spraw mających związek ze samorządem, ograniczenie to oznacza jedynie, że nie wolno regulować zasadniczych zagadnień ustrojowych w sposób ścieśniający wolność samorządu. Dekret z 16. I. 1928 nie czyni tego, zmienia bowiem tylko przepisy o organizacji władz nadzorczych. (Por. Bigo: Z ustrojowych zagadnień samorządu, 1933 strona 4 i n.).

Kwestjonuje również autor legitymację Rządu do przeprowadzenia lustracji działalności T. S. W. Niesłusznie, bo przecież inspekcje (lustracje) przeprowadzone celem poinformowania samej władzy nadzorczej w niczem nie naruszają samodzielności administracji zdecentralizowanej. Dość przejrzeć ustawy samorządowe, aby się o tem przekonać, że inspekcja (lustracja) jako środek nadzorczy nie jest specyficzną cechą nadzoru hierarchicznego. Legitymacja do przeprowadzenia lustracji nie musiała być *expressis verbis* wyrażoną; wynikała ona m. zd. z ogólnych przepisów kompetencyjnych.

Doc. Dr T. Bigo (Lwów)*

- Hołub M.: Ustawa samorządowa z 21. III. 1933. Rohatyn, „Księgi i Druki Gminne”, 1933, str. 186.
- Gawęcki M.: Udział samorządów powiatowych woj. wileńskiego w akcji popierania rolnictwa. Wilno, Wydział wojewódzki, 1933, str. 14.
- Mańkowski A. X.: Zarys dziejów Torunia po 1815. Toruń, Magistrat, 1933, str. 24.
- Samorząd m. Łodzi w 1918—1932, opr. Br. Ziemięcki, St. Rapalski. Prz. Smolik i in. Łódź, Magistrat, 1933, str. 348.
- Staryszak J.: Samorząd gminy wiejskiej w Polsce według ust. z 23. III. 1933. Warszawa, „Zorza”, 1933, str. 47.
- Ustawa z 23. III. 1933 o częściowej zmianie samorządu terytorjalnego. Sępólno, 1933, str. 69.
- Ustawa samorządowa. Lwów, Ewer, 1933, str. 128. 1,70 zł.
- Ustrój woj. stołecznego i m. stołecznego Warszawy. Warszawa, Sam. Inst. Wyd., 1933, str. 84.
- Ustrój gmin wiejskich w woj. centralnych. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1933, str. 159. 5 zł.
- Ustrój gmin wiejskich w woj. południowych. Warszawa, Zw. Zaw. Pr. Gminnych, 1933, str. 166.
- Ustrój gmin wiejskich w woj. zachodnich. Warszawa, „Dom Książki Polskiej”, 1933, str. 152. 4 ił.
- Ustrój gmin wiejskich w woj. wsch. oraz w pow. wołkowyskim i grodzieńskim woj. białostockie. Warszawa, Zw. Zaw. Pr. Adm. Gminnej, 1933, str. 135.

Czasopisma: Działalność rad i wydziałów wojew. w 1932 (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 17, 1933). — Chylewski J.: Zakres działania organów ustrojowych w Gdyni (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 20, 1933). — Chmielowski J.: Wojewódzka inspekcja zw. komunalnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 20, 1933). — Galasiewicz C.: Gromada w myśl przepisów nowej ustawy samorządowej (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. T4—15, 1933). — Iwanowski S.: Ochrona prawna wyborów do samorządu (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 14—15, 1933). — Da lb or W.: Ustrój gminy wiejskiej i gromady według ustawy z 25. III. 1933 (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 15, 1933). — J. N.: Samorząd m. st. Warszawy według ust. z 23. III. 1933 (Kronika Warszawy, Nr. 1, 1933). — F. P.: Ubezpieczenie pracowników samorządowych m. Warszawy (Kronika Warszawy, Nr. 1, 1933). E. S.: Rozwój ludnościowy dzielnic Warszawy (Kronika Warszawy, Nr. 2, 1933). — Świderki Fr.: O koordynacji nadzoru nad K. K. O. (Oszczędność, Nr. 19, 1933). — Lindenber g B.: Nowa ustawa samorządowa a sprawy pracowników samorządu powiatowego (Pracownik Komunalny, Nr. 7—8, 1933). — Korwin-Piotrowski M.: W obliczu wyborów samorządowych (Pracownik Komunalny, Nr. 7—8, 1933). — Korwin-Piotrowski M.: Dokszałcenie pracowników samorządowych na kursie Administracji Komunalnej (Pracownik Komunalny, Nr. 9, 1933). — Ornowski F.: Nasze zadanie zawodowo-organizacyjne (Pracownik Miejski, Nr. 11, 1933). — F. O.: U progu nowej ustawy ustrojowej samorządu (Pracownik Miejski, Nr. 11, 1933). — R. P.: Znowu rewizja statutu emerytalnego m. st. Warszawy (Pracownik Miejski, Nr. 12, 1933). — Zborek N.: wymagania stawiane kandydatom na sekretarzy gminnych według nowej ustawy (Pracownik Samorządowy, Nr. 18, 1933). — Sokołowski J.: Głos pracowników gminnych z Małopolski (Pracownik Samorządowy, Nr. 18, 1933). — Abramowicz H.: Przyszły pracownik administracji gminnej (Pracownik Samorządowy, Nr. 19, 1933). — Marków WŁI Wymagania stawiane kandydatom na sekr. gmin według nowej ustawy samorządowej (Pracownik Samorządowy, Nr. 20, 1933). — Galasiewicz C.: Praca społeczna w gminach miejskich (Pracownik Samorządowy, Nr. 21, 1933). Pacholczyk A.: Cenzus naukowy i praktyczny kandydatów na sekretarzy gminnych (Pracownik Samorządowy, Nr. 22, 1933). — Andruszkiewicz R.: Jeszcze o nadzorze nad gminami (Samorząd, Nr. 39, 1933). — Andruszkiewicz R.: Jeszcze o nadzorze nad gminami (Samorząd, Nr. 39, 1933). — Andruszkiewicz R.: Rozważania nad organizacją gmin zbiorowych (Samorząd, Nr. 40, 1933). — Jaroszyński M.: Słowo odpowiedzi (Samorząd, Nr. 40, 1933). — Warczuk M.: Kompetencje komisji rewizyjnych w świetle przepisów nowej ustawy samorządowej (Samorząd, Nr. 41, 1933). — Strużak R.: W sprawie nadzoru nad gminami (Samorząd, Nr. 41, 1933). — Filipczak J.: Gminy zbiorowe w górskich powiatach Małopolski (Samorząd, Nr. 42, 1933). — Jaroszyński M.: Natura prawna gromady (Samorząd, Nr. 43, 1933). — W. Ch.: Niebezpieczne tendencje przy tworzeniu gmin zbiorowych (Samorząd, Nr. 43.

1933). — Jaroszyński M.: Pierwszy obywatel wsi czy pachołek gminny? (Samorząd, Nr. 48, 1933). — Głonek W.: Skutki reformy w gminie wiejskiej (Samorząd, Nr. 49, 1933). — Dałbor W.: Uzgodnienie wątpliwości prawnych z ustawy o zmianie ustroju samorządu (Samorząd, Nr. 49, 1933). — D. N.: Kompetencje przełożonego gminy a kolegium magistratu w nowej ust. samorządowej (Samorząd Miejski, Nr. 16—17, 1933). — Zbrożyna St.: O program inwestycyjny miast (Samorząd Miejski, Nr. 17—18, 1933). — Łoskiewicz St.: Poruczony i własny zakres działania (Samorząd Miejski, Nr. 18, 1933). — Rudziński St.: Stan prawny miast na obszarze woj. południowych wobec nowej ust. samorządowej (Samorząd Miejski, Nr. 18, 1933). — Z zagadnień organizacji pracy w mniejszych miastach (Samorząd Miejski, Nr. 19, 1933). Grenowski J.: Dyscyplinarnie odpowiedzialność urzędników wogóle, a w szczególności członków zarządu miejskiego według prawa pruskiego (Samorząd Miejski, Nr. 22, 1933). — Langrod J. St.: Ordynacja wyborcza do rad Miejskich w woj. połud. (Samorząd Miejski, Nr. 23, 1933).

Becker J.: Autonomie locale et provinciale. Bruxelles, Fd. du Comité central industriel de Belgique, 1933, str. 99.

Macar A.: Les institutions communales de la Belgique. Liège, Vaillaut-Carmane, 1933, str. 521. 132 fr.

Rouzaut A.: Le statut des agents publics départementaux et communaux. Caen 1932, str. 183.

Yao T. C.: Le gouvernement central et les gouvernements locaux en Chine. Paris, Giard, 1933. 30 fr.

Doppeler P.: Organisation u. Aufgabenkreis d. Stadtgemeinde Basel. Ingenbühl, Theodosius, 1933, str. 165.

Dürr Fr.: Die geschichtliche Entwicklung d. Gemeindevertretung in Baden. Wertheim a. M., Bechstein, 1933, str. 66.

Fritzsche H.: Letzte Wandlungen u. heutiger Stand d. kantonalen Rechte. Zürich, Rascher, 1933, str. 816.

Gembich G.: Kommunalaufsicht nach sächsischem Recht. Dresden, Risse-Verl., 1933, str. 95. 3,60 M.

Lang R.: Die Einflüsse v. Selbstverwaltung u. Staatsaufsicht auf die deutsche Kommunalverschuldung. Berlin, Heymann, 1933, str. 244. 10 M.

Ortmann Fr.: Die Neueste Entwicklung d. deutschen Stadtverfassungsrechtes. Quaakenbrück, Trute, 1933, str. 83.

Voss H.2 Die Stellung d. Bürgermeisters, e. vergl. kommunalpolit. Studie unter Berücks. Deutschlands, Englands, Frankreich, d. Schweiz u. d. Ver. Staaten. Köln, Verl. d. Forschungsinstituts f. Sozialwissenschaften, 1933, str. 130. 4 M.

- Bromage A.: American county government. N. Y., Holston House, 1933. str. 314. 3 \$.
- Fordham J. a. Shipman G.: The codification and Drafting of ordinances for small Towns. Chicago, Pub. Adm. Serv., 1932, str. 70. 0,50 \$.
- Hill H. A. a. Naylor T. W.: The complete law of town and country planning. London, Butterworth, 1933, str. 422.
- Hunter R.: The evolution of municipal organization and administrative practice in the City of Los Angeles. Los Angeles, Parker & Co, 1933, s. 301.
- Mac Goldrick J. D.: Law and practice of municipal home rule, 1916—1930. N. Y., Columbia Un. Pr., 1933, str. 445. 4,50 \$.
- Seasonood M.: Local government in the united States. Cambridge, Mass. Harvard, 1933, str. 153. 1,50 \$.
- Smith H. J.: Chicago's Great Century 1833—1933. Chicago, Consolidated Publ., 1933, str. 198. 1 f.
- Winslaw C. S.: Chicago, past and present. Chicago, Baud, 1933, str. 287.

2. *Przedsiębiorstwa komunalne, zakłady użyteczności publicznej, szkolnictwo, opieka i szpitalnictwo, budownictwo.*

Marciniak Michał, dr.: Ruch budowlany w gminach miejskich, okręgu Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie w r. 1932 i 1931. Kraków, Izba Przem.-Handl. w Krakowie, 1933, str. 30 + IV tabele statystyczne.

Autor pragnie możliwie szczegółowo przedstawić rozwój ruchu budowlanego w gminach miejskich okręgu krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej. Nadmierna szczegółowość, w przedstawieniu procentowego udziału poszczególnych gmin miejskich w ruchu budowlanym (w ułamkach procentów), zbyt ciężko przeciąża pracę i utrudnia wytworzenie ogólnego poglądu na rozwój tego ruchu. Nagromadzony w broszurze materiał usuwa się z pod kontroli czytelnika, gdyż autor nie podaje metody jaką się posługiwał w zbieraniu potrzebnych danych. Nie można się więc zorientować w wartości przedstawionego materiału liczbowego. Ponieważ okręg Izby Przemysłowo-Handlowej nie pokrywa się terytorjalnie z terytorjum województwa, istnieje trudność porównania liczb ogólnych z danymi Głównego Urzędu Statystycznego. Również ruch budowlany w miastach małych w publikacjach Gł. Urzędu Statystycznego nie jest oddzielnie podawany lecz łącznie z danymi z całego powiatu. Jeżeli jednak porównamy dane za rok 1931 zawarte w broszurze, dotyczące miast większych z danymi za tenże rok Głównego Urzędu Statystycznego, zawartymi w Wydawnictwie „Ruch Budowlany w Polsce w 1931” (Statystyka Polski, zeszyt 12. Warszawa 1933),

to stwierdzimy znaczne różnice. I tak: Główny Urząd Stat. podaje dla Nowego Sącza w r. 1931 rozpoczętych budynków 52, ukończonych 48, zaś Autor w tabelach w rubryce za r. 1931 podaje: rozpoczętych budynków mieszkalnych i gospodar. 46, ukończonych 12; dla Tarnowa: Gł. U. St. — rozpoczętych 26, ukończonych 80, zaś Autor — rozpocz. 66, ukończonych 3; dla Rzeszowa: Gł. U. St. podaje: rozpocz. 28, ukończonych 34, zaś Autor — rozpoczętych 34, ukończonych 6.

Nie możemy porównać danych dla tychże miast za rok 1932, gdyż odnośna publikacja Głównego Urzędu Statystycznego, zawierająca dane za 1932 r. jeszcze nie wyszła.

Główny Urząd Statystyczny w cytowanej wyżej publikacji podał zarówno podstawę, na której zbieranie danych opiera oraz wzór ankiety i sposób jej opracowania. Źle się stało, że nie zrobił tego Autor broszury. Publikowanie danych tak rozbieżnych z danymi Głównego Urzędu Statystycznego powinno być należycie umotywowane, a sposób ich zebrania i metoda opracowania — podana. W przeciwnym wypadku publikacje tego rodzaju wprowadzają czytelnika w błąd i prowadzą do fałszywych wniosków, a więc są szkodliwe.

St. Zbrożyna (Warszawa).

Rapalski Stanisław, b. wiceprezydent w Łodzi: W obronie upadłej kobiety. Warszawa, Tow. Uniwersytetu Robotniczego, 1933, str. 226.

Książka ta jest sprawozdaniem z procesu odbytego w dn. 5—6 października 1922 r. przeciwko ówczesnemu wiceprezesowi Rady Miejskiej Stanisławowi Rapalskiemu, późniejszemu wiceprezydentowi m. Łodzi, z powodu wystąpienia w prasie przeciwko praktykom, stosowanym przez Urząd Sanitarno-obyczajowy, w stosunku do kobiet, zwanych upadłymi. Praktyki te objawiały się w ten sposób, że „łapacze” Urzędu Sanitarno-Obyczajowego przebrani po cywilnemu zaczepiali kobiety, powracające z fabryk i siłą sprowadzali je do Urzędu w celu lekarskiego badania a następnie zmuszali je do brania t.zw. „czarnych książeczek”, piętnujących kobietę na całe życie. Mimo zorganizowanej, przez jednego z księży pomocy dla niektórych z tych nieszczęśliwych kobiet, Urząd Sanitarno Obyczajowy nie przestawał kobiet tych prześladować chociaż kobiety te, jak stwierdzono, nadal nierządem się nie zajmowały. Nawet zamążpójście i opieka męża nie zwalniały, raz przypadkiem czy złośliwie zarejestrowanej kobiety przed dalszą kontrolą sanitarną ze strony tegoż Urzędu. To też praktyki te znalazły swój oddźwięk

w opinii publicznej, a przede wszystkim spowodowały ingerencję miejskich działaczy samorządowych, którzy w pierwszym rzędzie powołani byli do zajęcia się tą sprawą na terenie samorządu.

Książka ta, przedstawiająca szczegółowo przebieg sprawy sądowej, ilustrującej stan i stosunki panujące w dziedzinie walki z nierządem i chorobami wenerycznymi, jest poważnym przyczynkiem do pogłębienia i uświadomienia szerszej opinii publicznej tej wielkiej choroby społecznej. Prawnicy i działacze samorządowi znajdują tam niejedną cenną myśl i wskazówkę jak trzeba i należy walczyć z upadającymi kobietę urządzeniami i praktykami biurokratycznemu

Książka, napisana żywo i zajmująco, stanowi cenny nabytek w dziale publicystyki społeczno-samorządowej.

St. Zbrożyna (Warszawa).

- Bajkiewicz J.: Normy prac drogowych. Warszawa, Samorz. Inst. Wydawu., 1933, str. 194.
- Budownictwo w samorządzie m. Łodzi w latach 1928—1930. Łódź, Magistrat, 1933, str. 47.
- Chmielńska M.: Ogrody działkowe w Polsce. Warszawa, Min. Pr. i Op. Społ., 1933, str. 32.
- Imhoff K.: Zasady kanalizacji miast i oczyszczania ścieków (tłum. A. Szeniolski i Cz. Bocianowski). Warszawa, Centrala wydawnictw higienicznych, 1933, str. 166.
- Przyłęcki H.: Sprawozdanie z prac Miejskiej Stacji Doświadczalnej oczyszczania ścieków na Kaskadzie w Warszawie. Warszawa, Sam. Inst. Wyd., 1933, str. 315.
- Rabczewski Wł.: Inwestycje wodociągowo-kanalizacyjne w miastach polskich a Liga Narodów. Warszawa, Wyd. Inst. Samorz., 1933, str. 24.
- Rotstein M.: Projekt uruchomienia budowy dróg w 1933. Warszawa, 1933.
- Rotstein M.: Rozwijanie problemu drogowego w Polsce. Warszawa, 1933, str. 18.
- Rotstein M.: Projekt Twa Finansowania Dróg w Polsce. Warszawa, 1933, str. 12.
- Skoraszewski Wł.: Kryzys a inwestycje wodociągowo-kanalizacyjne w Polsce. Kraków, 1933, str. 19.
- Smolik P.: Oświata i kultura w samorządzie m. Łodzi w 1928—1932. Łódź, Magistrat, 1933, str. 44.
- Statut wodociągowy m. Katowic. Katowice, Magistrat, 1933, str. 21.
- Wiśłowski T.: Opieka społeczna w m. Łodzi w latach 1927—1932. Łódź, Magistrat, 1933, str. 25.
- Zarys historyczny i opis techniczny tramwajów miejskich i autobusów m. st. Warszawy. Warszawa, Magistrat, 1933, str. 124.

Czasopisma: Barski J.: Kronika społeczna. Polityka społeczna III Rzeszy itd. (Droga, Nr. 10, 1933). — Sulimierski St.: Aktualne zagadnienie gazownictwa a przemysł gazu ziemnego (Gaz i Woda, Nr. 8, 1933). — Wieleżyński Ig.: Budowa gazowni w Gdyni (Gaz i Woda, Nr. 8, 1933). — Zarnecki K.: Projekt gazyfikacji m. Lwowa gazem ziemnym (Gaz i Woda, Nr. 9, 1933). — Chamiec W. i Bujwidowa J.: Urządzenia filtracyjne państw, wodociągu w Maczkach (Gaz i Woda, Nr. 9, 1933). — Wiśniewski W.: Uprawa drzew morwowych przez gminy wiejskie (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 17, 1933). Hose;- St.: Dowóz i spożycie mleka w Warszawie (Kronika Warszawy, Nr. 2, 1933). — Tubiasz St.: Wydatki samorządów na zdrowie publiczne według preliminarzy budż. na 1932/33 (Praca i Opieka Społeczna, Nr. 2, 1933). — Branny Fr.: Na marginesie sprawy wychowania dzieci w zamkniętych zakładach opieki społecznej (Samorząd, Nr. 39, 1933). — Gajkowicz S.: Remont cząstkowy dróg bitych (Samorząd, Nr. 39, 1933). — Borowski L.: Pożądane zmiany sposobów i systemów rozbudowy i utrzymania sieci drogowej (Samorząd, Nr. 42, 1933). — Gajewski W.: Jak utrzymywać i rozbudowywać sieć drogową (Samorząd, Nr. 44, 1933). — Herniczek W.: Możliwości realizacji problemów meljoracyjnych na Polesiu w ramach gospodarki samorządowej (Samorząd, Nr. 44, 1933). — Branny Fr.: Kruche podstawy organizacyjne naszej opieki społecznej (Samorząd, Nr. 45, 1933). — Bońkiewicz Sittauer J.: Wojewódzkie Rady Komunikacji (Samorząd, Nr. 47, 1933). — J. O.: Uprzemysłowienie wsi (Samorząd, Nr. 48, 1933). — Hausen S.: Zwalczenie pokątnego uboju (Samorząd Miejski, Nr. 20, 1933). — Około-Kułak A.: Zakład oczyszczania ścieków na osadzie czynnym typu szelfidzkiego (Samorząd Miejski, Nr. 2, 1933). — Danielewicz L.: Zagadnienie zieleni w miastach (Samorząd Miejski, Nr. 23, 1933). — Kozierski S.: Budowa dróg jako środek zwalczania bezrobocia w St. Zjedn. A. P. (Wiadomości Drogowe, Nr. 77, 1933).

Daulerry G.: L'électrification de la region pyrénne. Paris, Presses modernes, 1933, str. 231.

Pillu G.: L'assistance publique dans la commune. Paris, Sirey, 1933, str. 94, 8 fr.

Kl n m p p H.: Das Recht d. öffentlichen Fürsorge in Württemberg. Stuttgart, 1933, str. 143. 4,20 M.

Müller H. G.: Die Ausgaben für Zwecke d. Wohlfahrts- u. Sozialpolitik in in d. Gemeinden u. Gemeindeverbänden d. Landes Sachsen. Lucka, Berger, 1933, str. 97.

Plessner IL: Die Sonnenbaulehre (ein Beitr. zur Geschichte d. Hygiene des Städtebaues). Köln, Kalk, Welzel, 1933, str. 69.

- Spiegel H. W.: Der Pachtvertrag d. Kleingartenvereine. Tübingen, Mohr. 1933, str. 56. 3,30 M.
- Stodiek K.: Der wirtschaftliche Ausbau d. Grossstadt, Berlin, 1933, str. 59 3 M.
- Abercrombie P.: Town and country planning. London, Butterworth, 1933, str. 256.
- Klein H. H.: Politics, government, and the public utilities in New York City N. Y., I. Goldman & Co., 1933, str. 195.

3. *Finanse komunalne, polityka finansowa, budżety, ogólna gospodarka komunalna.*

Sprawy Samorządu Miejskiego m. Piotrkowa Tryb. za lata 1925—1933. Piotrków, Magistrat, 1933, str. 96.

Wielka szkoda dla samorządu wogóle, a dla samorządu miejskiego w szczególności, płynie stąd, że nie wszystkie zarządy miejskie przywiązują należyta wagę do publikowania sprawozdań ze swej działalności, a następnie, że sprawozdania te nie są pilnie czytane nietylko przez mieszkańców danego miasta, ale i przez osoby powołane do nadzoru nad działalnością samorządu. Przyczynia się do tego przede wszystkim forma tych sprawozdań, która czyni je mało „strawnymi” dla przeciętnego czytelnika. Sprawozdania te są zazwyczaj najeżone kolumnami cyfr, bez dostatecznych objaśnień lub z objaśnieniami suchymi „urzędowymi”, że tak powiem, wskutek czego są martwe i mało zajmujące dla szerszej publiczności. A szkoda! Ileż to bowiem spraw bliskich, dotyczących trosk codziennej życia, jakie bogactwo zagadnień, brzemiennej decyzji, zmuszony jest każdy zarząd miejski podejmować w interesie mieszkańców, jego pieczy powierzonych?!

Sprawozdanie Zarządu Miejskiego m. Piotrkowa odbiega korzystnie od przyjętego urzędowego szablonu. Podane jest w formie opisowej, ilustrowanej zdjęciami fotograficznymi i danymi liczbowymi. Obejmuje ono 2 kadencje, co chlubnie świadczy o działalności Zarządu Miejskiego, któremu ludność dwukrotnie powierzała troskę o dobro miasta. Na 96 stronach podają autorzy, w formie zwięzłej i z wypukleniem głównych momentów, te sprawy, które były przedmiotem ich trosk i zmagania w poszczególnych dziedzinach gospodarki miejskiej. Oprócz działalności i składu Rady Miejskiej, i składu Zarządu Miejskiego (Magistratu) sprawozdanie zawiera: Stan finansów miejskich, rozbudowa miasta, porządkowanie i oświetlenie ulic i placów, roboty publiczne, roboty inwestycyjne

i plan tych robót na przyszłość (budowa szkół, rzeźni miejskiej, sieci gazowej, wodociągowej i kanalizacyjnej i t. p.) stan oświaty i kultury (szkolnictwo powszechne, średnie i oświata pozaszkolna), opieka społeczna (kolonje letnie dla dzieci szkolnych, dożywianie dzieci, pomoc bezrobotnym i bezdomnym), zdrowie publiczne (lecznictwo, ambulatorjum dla ubogich chorych, walka z chorobami społecznymi, przychodnie przeciwgruźlicza i przeciwjaglicza, łaźnia miejska, dozór nad artykułami żywności i wychowanie fizyczne) polityka cen i aprowizacja, urząd stanu cywilnego oraz przedsiębiorstwa miejskie — gazownia, wodociągi i kanalizacja, hala targowa i rzeźnia miejska. Wymieniliśmy tylko najważniejsze działy tego bardzo interesującego sprawozdania. Każdy z tych działów zawiera charakterystyczne dane liczbowe, stwierdzające rozwój i wyniki dotychczasowej pracy w danej dziedzinie.

Na końcu Sprawozdania podany jest podział organizacyjny administracji miejskiej, wyniki powszechnego spisu ludności w dn. 9. XII. 1931 r., najważniejsze statystyczne dane o stosunkach ludnościowych w Piotrkowie i zakończenie.

Nie jest naszą rzeczą wchodzić w ocenę działalności Zarządu Miejskiego, jak również w krytykę, wypowiedzianych w sprawozdaniu opinij, podkreślić jednak należy rzeczowy i poważny stosunek do poruszanych w sprawozdaniu zagadnień i spraw miejskich oraz szczerść i rzetelność w ich przedstawieniu.

Sprawozdanie zawiera jednak poważną lukę. Nie został w niem przedstawiony wyczerpująco stan finansów miejskich, podatkowa siła ludności — w formie zestawienia dochodów z poszczególnych najważniejszych źródeł przewidzianych ustawą o finansach komunalnych. Takie zestawienia na przestrzeni lat 1925—1932 mówiłyby bardzo wiele.

Należy również zwrócić uwagę na błędną opinię wypowiedzianą na str. 14-ej, gdzie zostało zaznaczone, że spadek obecny dolara nie ma wpływu na zmniejszenie rat spłaty pożyczki Ulenowskiej. Przeciwnie, anuitety od pożyczki tej płacone są przez B. G. K. w dolarach papierowych (nie złotych) przyjmowanych według obowiązującego prawa w Stanach Zjednoczonych, narówni z dolarem złotym. Miasto musi się upomnieć o należną bonifikację z tytułu różnicy kursu.

Całe sprawozdanie jest cennym materiałem dla badań spraw miejskich wogóle, a Piotrkowa w szczególności i ciekawą lekturą dla każdego myślącego obywatela.

o. 71. • /wr \

St.

Zbrożyna

(warszawa).

- Budżet m. st. Warszawy I—IV, 1933, 31. III. 1934. Warszawa, 1933, str. 200.
- Powierzchnia miast. Plany użytkowania. Własność. Warszawa, Gł. Nrz. Statystyczny, 1933, str. 83.
- Referat w sprawie projektu preliminarza budżetowego na 1933/34. Wilno, Magistrat, 1933.
- Rocznik statystyczny. Warszawa 1931. Warszawa, Magistrat, 1933.
- Rocznik statystyczny m. Torunia 1902. Toruń, Magistrat, 1933, str. 68.
- Starzyński L.: Rachunkowość samorządowa. Warszawa, Zw. Zaw. Buchalterów-Rzeczoznawców, 1933, str. 74.
- Tubiasz St.: Wydatki samorządów na zdrowie publiczne według preliminarza budżetowego na 1932/33. Warszawa, Państwowa Szkoła Higieny, 1933
- Zamknięcie rachunków K. K. O. m. Krakowa za 1932. r. Kraków, K. K. O., 1933, str. 33.

Czasopisma: Witkowski Z.: Zasady racjonalnej organizacji wewnętrznej K. K. O. (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 9, 10, 1933). — Kohimann K.: Błędy i usterki w działalności K. K. O. (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 9, 1933). — Tułacz M.: Rozwój i znaczenie K. K. O. w Polsce (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 12, 1933). — Spranger W.: Finanse komunalne we Francji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 18, 19, 20, 21, 1933). Szalewicz T.: Stosunki finansowe w gminach wiejskich pow. baranowickiego (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 17, 1933). — Kochanowski St.: System Kas Oszcz. jako wyraziciel współczesnego cyklu gospodarczego. K. K. O. woj. centralnych i wschodnich (Kwartalnik Kas Oszczędności, Nr. 18/19, 1933) — Tułacz M.: Działalność K. K. O. woj. śląskiego (Kwartalnik Kas Oszczędności, Nr. 18/19, 1933). — Słomiński Z.: Prace oszczędnościowe zarządu miasta (Kronika m. Warszawy, Nr. 1, 1933). — Szarzyński D.: Wrażenia ze zjazdu w Krakowie (Oszczędność, Nr. 18, 1933). — B. O.: Kongres słowiańskich kas oszczędności w Krakowie (Oszczędność, Nr. 18, 1933). — Ostrowski S.: Uwagi o postępowaniu K. K. O. w związku z ustawą o B-ku Akceptacyjnym (Oszczędność, Nr. 19, 1933). — F. L.: Stan finansowy gmin a nasze pobory (Pracownik Samorządowy, Nr. 19, 1933). — Galasiewicz C.: Katastrofalny stan finansowy zw. samorządowych (Pracownik Samorządowy, Nr. 20, 1933). — M. P.: O przyczynach finansowej sytuacji związków komunalnych (Samorząd, Nr. 40, 1933). — Świdorski F.: O koordynacji nadzoru nad K. K. O. (Samorząd, Nr. 42, 1933). — Sakłak St.: W sprawie koordynacji nadzoru nad K. K. O. (Samorząd, Nr. 43, 1933). — Galasiewicz C.: W sprawie nadzoru nad kasami komunalnymi (Samorząd, Nr. 44, 1933). — Korwin-Piotrowski M.: O koordynacji nadzoru nad K. K. O. (Samorząd, Nr. 45, 1933). — Grela F.: Reforma danin sam. teryt. (Samorząd, Nr. 46, 47, 1933). — St. B.: Konwersja długów komunalnych w Niemczech (Samorząd, Nr. 47, 1933). — Stamirowski J.: Dokoła sprawy reform danin komunalnych (Samorząd, Nr. 49, 1933). — St. J.: Projekt reformy skarbowości sa-

morządowej w odniesieniu do gmin wiejskich (Samorząd, Nr. 49, 1933). — Zbrożyna St.: 0 program inwestycyjny miast (Samorząd Miejski, Nr. 16—17, 1933). — Gospodarka miast w świetle liczb (Krynica—Zdrój) (Samorząd Miejski, Nr. 18, 1933). — Uziem b ło Wł.: 0 szerokie stosowanie dopłat specjalnych w miastach (Samorząd Miejski, Nr. 19, 1933). — Zbrożyna St.: Kredytowanie samorządu terytorjalnego (Samorząd Miejski, Nr. 20, 1933). — Preliminarz budżetowy i program działalności Funduszu Pracy w 1934—35 (Samorząd Miejski, Nr. 21, 1933).

Baryaktarovitch N.: Finances communales en Yougoslavie. Paris, Giard, 1933. 35 fr.

Mosse A.: La réglementation des regies municipales. Paris, Sirey, str. 96.
8 fr.

Moeglich H.: Die Finanzwirtschaft d. Stadt Brandenburg. Greifswald, 1933, str. 84.

Ridley C. a. Nolting O.: How cities can cut costs. Chicago, Int. City Manager's Assoc, 1933, str. 63. 1 \$.

II. SAMORZĄD GOSPODARCZY I SAMORZĄD PRACY

Teoria, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, Izby gospodarcza, Izby pracy.

Jaroszewski K.: Porównawcze ustawodawstwo rzemieślnicze. I. Ustrój rzemiosła w Szwajcarii. Warszawa, Rada Izb Rzemieśln., 1933, str. 148. 2 zł.

Podstawowe przepisy prawne, dotyczące Wielkopolskiej Izby Rolniczej. Poznań, Roln. Druk. i Księg. Nakł., 1933, str. 69.

Sprawozdanie Izby Przemysłowo-Handlowej w Bydgoszczy za 1932 r. Bydgoszcz, 1933, str. 175.

IV Sprawozdanie Izby Przemysłowo-Handlowej w Sosnowcu za 1932 r. Sosnowiec, Izba Przemysłowo-Handlowa, 1933, str. 313.

Sprawozdanie Izby Rzemieślniczej w Białymstoku. Białystok, Izba Rzemieślnicza, 1933, str. 60.

Statut i regulamin obrad Rady i Komisji Warszawskiej Izby Rolniczej. Warszawa, Zw. Izb i org. rol., 1933, str. 28.

Statut organizacyjny Biura Wielkopolskiej Izby Rolniczej. Poznań, Rolnicza Druk. i Księg. Nakł., 1933.

Szczepański Wł.: W organizacji i pracy przyszłość pracującej Polski. Warszawa, Unja Zw. Zaw. pr. umysł., 1933, str. 74.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym. Lwów, Bodek, 1934, str. 168. 2 zł.

Ustawa scaleniowa. (O ubezpieczeniu społecznym). Warszawa, B. B. W. R., 1933, str. 53.

Czasopisma: Szawlewski M.: O samorządzie gospodarczym (Nowe Państwo, t. III, z. 1 (9), 1933). — Wierny B. Trucizna materjalizmu (Myśl i Czyn, Nr. 1, 1933). — Banaszak Włl Bolszewizm a syndykalizm Sorek (Przemiany, Nr. 1, 1933). — Gawroński Z.: Idea stanowości w hitleryzmie (Przegląd Współczesny, l r. 188, 1933). — Winterok I.: Plan Roosevelta (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 9, 1933).

Borel J.: L'expérience corporative en Italie. Lausanne, Payot, 1933, str. 119. 2 fr. szw.

Frauentorfer M.: Der ständische Gedanke in Nationalsozialismus. München, Eliot, 1933, str. 46. 0,60 M.

Görnandt R.: Die berufständische Verfassung d. deutschen Wirtschaft. Berlin—Wilmersdorf, 1933, str. 40. 1 M.

Grossmann-Doerth H.: Selbstgeschaffenes Recht d. Wirtschaft u. staatliches Recht. Freiburg, Wagner, 1933, str. 31. 1 M.

Haubold W.: Reichswirtschaftsrat u. Reichsreform. Berlin, Heymann, 1933, str. 31.

Hohenlohe K.: Der Ständestaat v. Standpunkte d. christlichen Rechtsphilosophie. Wien, Mayer & Co, 1933. 0,50 M.

Der korporative Staat in Italien. Frankfurt, Frankfurter Zeitung, 1933, str. 43. 0,75 M.

Ley R.: Der ständische Aufbau u. die deutsche Arbeitsfront. München, Eher, 1933, str. 15. 0,10 M.

Lorenz J.: Korporativer Aufbau. Ölten, Walter, 1932, str. 48. 1 sz. fr.

Mahraun A.: Der grosse Plan. Der Weg aus dem Chaos d. Staat u. Wirtschaft. Berlin, Jungdeutscher Verl., 1932, str. 79. 1,50 M.

Noltenius J. F.: Die Bremer Handelskammer. Quakenbrück, Trute, 1933, str. 39.

Richter L.: Die faschistische Arbeitsverfassung. Berlin, Heymann, 1933, str. 32. 1,40 M.

Richter L.: Das italiënische Organisationswesen. Syndikate u. Korporationen. Leipzig, Meiner, 1933, str. 31. 1 M.

Tiede H. M.: Vom Klassenstaat z. Ständestaat. Berlin, Bong, 1933, str. 53. 1,80 M.

Vorwerck K.: Die berufständische Wirtschafts- u. Sozialordnung. Berlin, Buchholz & Weisswange, 1933, str. 72. 1,20 M.

Einzig P.: The economic foundations of fascism. London, Macmillan, 1933, str. 168. 7 s. 6 d.

D. Dział socjologiczny

I.

Wydawnictwa zbiorowe, podręczniki i systemy.

Historja socjologii i krytyka.

Hertz Aleksander: *Klasycy Socjologii*. Warszawa. Biblioteka „Wiedzy i Życia” T. I, 1933, str. 149.

Pisząc niedawno o poprzedniej książce autora, wyraziłem życzenie dla niego, by kontynuował swą pracę w kierunku przedstawiania systematycznego historii doktryn socjologicznych. Widocznie już wówczas życzenie moje było rzeczywistością, bo oto w niedługim względnie czasie ukazał się nowy tom, poświęcony wybranym socjologom dziewiętnastego wieku.

Myślę, że praca historyka doktryn jest bardzo niewdzięczna i trudna. Niewdzięczna, bo, szczególnie, gdy chodzi o czasy niedawno minione, trudno być oryginalnym, przedstawiając cudze myśli, które mają jeszcze obieg żywy w nauce. A trudna dlatego, że nawet autorzy, najbardziej staranni w formułowaniu swoich myśli, zostawiają przecie miejsca mętne, które wymagają zgadującej interpretacji. Przytem praca historyka doktryn wymaga myślowego podporządkowania i, niejako, posłuszeństwa wobec analizowanych poglądów i omawianych autorów. Trzeba iść śladem ich myśli, który niezawsze jest prostą linią konsekwencji logicznej.

Tembardziej trudne jest zadanie popularnego przedstawienia doktryn, jakie postawił sobie autor tej książki. Narzuca ono piszącemu obowiązek prostego ujęcia rzeczy, często zawiłych i zgmentowanych w koncepcji analizowanej.

Dr. Hertz dobrze się wywiązuje ze swych zadań. Ma przyrodzoną tendencję do jasnego ujmowania głównych konturów cudzej myśli, więc też kreśli obrazy przejrzyste i plastyczne.

Przedstawia w swej książce tylko doktryny wybranych autorów; więc Comte'a, Spencera, socjologów biologizujących, kierunek antropologiczny i antropogeograficzny, Marxa i Durkheima. Co do tego wyboru miałbym jedną rzecz do zanotowania: wydaje mi się, że autor niesłusznie zalicza do klasyków socjologii takich autorów, jak v. Lilienfelda, Izouleta czy Worms'a, pomija zaś autorów, tak niewątpliwie już dziś klasycznych, jak Simmla lub James'a Warda. Ale nie będziemy się prawować z autorem o to zaniechanie w wyborze. To, co dał w swej książce, jest wartościową lekturą dla czytelnika, który szukać będzie informacji o najważniejszych doktrynach socjologicznych.

Czesław Znamierowski (Poznań).

- American sociological society. Sociological problems and methods; papers presented at the 27th Annual Meeting, 1932. Cambridge, Univ. Pr., 1933.
- Bogardus Emory Stephen: Social problems a. social processes. Chicago, Univ. of Chicago Press, 1933, str. 166. (1,50 \$).
- Comte August: Die Soziologie. Die positive Philosophie (Cours de philosophie positive) im Auszug. Hrsgb. von Fr. Blaschke. (Kröners Taschenausgabe 107). Leipzig, Kröner, 1933, str. XXV + 563. (4 ink).
- Descamps Paul: La sociologie expérimentale. Paris: Rivière, 1933, str. 270. (30 fr).
- Hertz Aleksander: Klasycy socjologii. Warszawa, Biblioteka „Wiedzy i Życia” Tom I, 1933, str. 149 + 3 nlb. (4 zł).
- Hiller Ernest Theodore: Principles of sociology. New York, Harper, 1933, str. 680. (3,50 mk).
- Reuter Edward Byron a. Hart C. W.: Introduction to sociology. New York, Mac Graw-Hill, 1933, str. 558. (3,50 '1).
- Ross Edward Alsworth: The outlines of sociology; rev. ed. New York, Appleton-Century, 1933, str. 468. (3 \$).

II.

Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

Cambridge University Studies, edited by H. Wright-London, Ivor Nicholson & Watson, 1933, str. 294.

Interesującą niewątpliwie powziął myśl John Stirling, członek firmy wydawniczej, która opublikowała tę książkę, postanawiając skłonić wybitnych pracowników Uniwersytetu w Cambridge do zobrazowania tego, co badają i jakie wyniki osiągają w swych badaniach naukowych. Dzięki tej inicjatywie dziewięciu uczonych dało obraz tego, co jest przedmiotem badań w tem środowisku naukowym, które bez przesady można uważać za jedną z nielicznych osi krystalizacyjnych myśli współczesnej.

Zapewne, możnaby inaczej rozumieć zadanie, postawione przez wydawcę. Moznaby, mianowicie, pisząc o badaniach naukowych w uniwersytecie, dać obraz tego, jaka jest atmosfera pracy zbiorowej, jaka jej organizacja społeczna; możnaby scharakteryzować badaczy, dać ich sylwetki, jako ludzi, — jednym słowem, możnaby przedstawić naukę w Cambridge od strony subiektywnej. Autorzy „Cambridge Studies” inaczej zakreślili sobie zadanie. Ujęli je od -strony obiektywnej, pokazując sferę problematów, które zajmują uczonych w tem uroczem, cichem a pięknem miasteczku, gdzie subtelność linii starego budownictwa harmonizuje najdokładniej

z finezją metod badania. Niema tedy w tej książce anegdoty czy fabuły życia naukowego w Cambridge. Nie dowiadujemy się, jaki i kto nosi parasol na dobrą pogodę i jak się dają wyprowadzać w pole studentom. Ale wglądamy w misterny rysunek tej pajęczyny narzędzi badawczych, w które nauka współczesna chwyta wielorakie kształty rzeczywistości.

Finezja jest niewątpliwie naczelną, charakterystyczną, cechą badań, dokonywanych w tem mieście. W filozofji ujawnia się, jako najdalej posunięta skrupulatność analizy pojęć i założeń podstawowych logiki i ontologii. Tutaj, w Cambridge, tworzyło się największe dzieło logiczne naszych czasów, Principia Mathematica Russela i Whiteheada, tutaj, w serji odczytowej „Tanner Lectures” powstawały zawiązki takich dzieł, jak The Concept of Nature Whiteheada, jak prace C. D. Broada i G. E. Moore'a. Tutaj poddano analizie i uporządkowaniu prawdy najbardziej oczywiste z zakresu logiki i matematyki, tutaj powstał klasyczny już dziś traktat logiczny W. E. Johnson'a. W Cambridge, dalej, działa i pisze jeden z najsubtelniejszych i najbardziej aktywnych umysłów Anglii, J. M. Keynes, autor traktatu o prawdopodobieństwie i niemniej interesującego traktatu o pieniądzu a zarazem wybitny znawca logiki formalnej. Wreszcie, tu kształtuje się i przekształca się filozoficzna podstawa teorii względności, czego widomym wyrazem jest piękne, a względnie przystępne dzieło Eddingtona. Z atmosfery filozoficznej tego miasta wyszli wreszcie filozofowie młodszej generacji, ekscentryczny i błyskotliwy Wittgenstein, oraz przedwcześnie zmarły Kamsay. Wpływom Cambridge wiele zawdzięcza też filozof francuski J. Nicod, zmarły niedawno w końcu trzeciego dziesiątka lat swego życia.

Już te, wymienione przed chwilą, nazwiska, reprezentują całą niemal współczesną filozofję angielską; i dzieła tych autorów stoją na takim poziomie jasności, precyzji i odpowiedzialności myślenia, że śmiało można powiedzieć, iż tam, w Cambridge, w kamiennych ramach starych murów, pod osłoną odwiecznych drzew, dokonała się najtęższa koncentracja współczesnej myśli filozoficznej. Nie tworzą oni szkoły jednolitej, jeśli chodzi o to, co uważają za wynik ostateczny swoich badań, co jest końcowym etapem ich dociekań. Ale dają wrażenie jednolitości, jaką daje zazwyczaj „szkoła”, przez to właśnie, że wszyscy dążą do tego samego celu, który sformułował Wittgenstein, mówiąc, iż „przedmiotem filozofji jest nadanie logicznej jasności myślom”. Tę samą wspólną cechę postaw myślowych w Cambridge dowcipnie ujął pewien filozof chiński, który, zapoznawszy się z tem, co tam jest przedmiotem badań, zauważył: miałem nadzieję dowiedzieć się, jaka jest natura świata, a zamiast

tego dowiedziałem się wielu rzeczy o prawidłowym posługiwaniu się mową angielską. Ta anegdota, tern lepsza, że autentyczna, doskonale charakteryzuje tendencje filozofji w Cambridge i tam wszędzie, gdzie ludzie myślą i filozofują z pełnią odpowiedzialności.

Trudne zadanie podjął R. B. Braithwate, podejmując się zobrazowania filozofji w Cambridge. W granicach dwóch arkuszy druku nie mógł wywiązać się z niego inaczej, jak tylko w ten sposób, że dal niejako próbki pracy myślowej charakteryzowanych filozofów. Uczynił to dobrze i zarysował jasno odmienne indywidualności tych pionierów myśli.

Jeszcze większej sztuki, niż krótkie zobrazowanie badań filozoficznych, wymaga obraz badań matematycznych. Trzeba stwierdzić z pełnem uznaniem, że M. Newman, autor tego artykułu, wręcz świetnie wywiązał się ze swej trudnej pracy. Na trzydziestu stronkach niepodobna dać dokładnego wejrzenia w wielorakie rozgałęzienia matematyki. Ale autor potrafił dać próbki zagadnień, tak charakterystyczne i lak plastycznie ujęte, że może sobie czytelnik wyrobić wycucie dość jasne swoistości różnorodnych zagadnień. Niektóre pomysły popularyzatorskie autora są nad wyraz trafne, że wspomnę tylko wywody, dotyczące wielości możliwych algebr. Doskonałe jest również wprowadzenie w teorię liczb zespolonych.

Niezmiernie interesujący, dalej, jest artykuł P. M. S. Blackett'a o fizyce eksperymentalnej. Autor nie czyni próżnego wysiłku, by w ramach artykułu przedstawić wyniki, lecz zatrzymuje się wyłącznie na metodach badania. Wskazuje szczerze i wyraźnie trudność ogromną, zasadniczą, w pracy współczesnego eksperymentalisty: konieczność umiejętnego i sprawnego eksperymentowania i operowania przesubtelną mikroaparaturą z jednej strony, a z drugiej — opanowania trudnego i wymagającego wysokiej specjalizacji rachunku. Wkraczamy tu, rzec można śmiało, w krainę czarodziejskiej baśni. Oto przez mikroskop o małej względnie sile widzieć można błyski światła, które powstają, gdy cząsteczki a, rdzeń atomów helu, przenikają w głąb kryształów. Oto znowu pokazują nam, jak we mgle, która wypełnia subtelną zawieszoną kamerę doświadczalną, śledzić można świetlną trasę pojedynczej cząsteczki atomowej. Oto znowu prowadzą nas w labirynty badań nad naturą światła, które jak gdyby wbrew zasadzie sprzeczności, ma mieć własności cząsteczek i niemniej, własności fal materialnych.

To poczucie czarodziejskiej cudowności nie opuszcza nas, lecz potęguje się, gdy od fizyki przychodzimy do chemji, a później do fizjologii i biologji. Wszędzie tu uderza uwagę czytelnika wzrastająca finezja środków badawczych. Jakże żałosne, w swej nieporadności metodologicznej są niekończące się dociekania introspekcyj-

ne co do działania i czynu w porównaniu z badaniem prądów elektrycznych, które powstają w nerwach przy działaniu. Jesteśmy tu u granic mikroanalzy: wymiary rzeczy i zdarzeń, które są przedmiotem badania, obracają się w granicach liczb, z wieloma zerami pomiędzy przecinkiem a cyfrą różną od zera. Trzeba było genialnej, nieludzkiej niemal, pomysłowości, by uwielokrotnić do rozmiarów mierzalnych te wielkości ultramikroskopowe i niemniej genialnych trzeba było metod, by skonstruować narzędzia, zdolne zarejestrować błyski zjawisk, nietrwające $1/1000$ sekundy. Ale to wszystko zmogła myślą badawcza: i pierwsza połowa książki daje sugestywny, potężny w swoim spokoju obraz tego zwycięstwa, które rośnie z dnia na dzień.

Ale z artykułem o historii wchodzimy w krajobraz zupełnie odmienny ludzkiego wysiłku myślowego. Zwięzłość rzeczowa ustępuje miejsca literackiej rozwlekłości. Miejsce twierdzeń, hipotez i supozycji zajmuje pytanie retoryczne, autorytatywna cytata lub sceptyczne zestawienie cytat czy poglądów sprzecznych.

Niebezpieczną rzeczą jest zestawiać w jednym tomie metody i wyniki nauk przyrodniczych i humanistycznych, jeśli się nie chce odebrać czytelnikowi respektu dla tych ostatnich. Wielkiego, zbiorowego, zdecydowanego i świadomego celów wysiłku potrzeba na to, by dźwignąć je z tego uwstecznienia, w jakim pozostają do dzisiaj.

Wdzięczność szczególna należy się wydawcy tej książki za to, że niema w niej mowy o wynikach nauk społecznych i filozofji prawa. Zestawienie ich z „jasnowidzącymi” naukami przyrodniczymi byłoby zbyt bolesne. *Czesław Znamierowski (Poznań).*

Osborne H.: *Foundations of the Philosophy of Value.* Cambridge 1933, str. 132.

Bardzo przychylna wzmianka o tej książce, w jednym z poważnych pism filozoficznych Anglii, skłoniła mnie do jej przeczytania. Tymczasem lektura dała mi prawdziwą niespodziankę. Książka okazała się jedną z tych nielicznych w piśmiennictwie angielskim dzieł, na którym widoczny jest wpływ niemieczyny. Psuje się coś w piśmiennictwie tego kraju, skoro mogą już tam ukazywać się druki, szpikujące tekst angielski długimi przytoczeniami niemieckimi, co nie było do pomyślenia za czasów Milla, James'a czy Spencera.

Autor informuje w przedmowie, że książka jest produktem długiej refleksji i trzytygodniowego okresu pisania. Trudno zaprzeczyć, że książka została napisana w tempie bardzo szybkim.

Można natomiast wątpić, czy okres refleksji przygotowawczej był dość długi. W wywodach jest bowiem widoczny pośpiech nadmier-ny i związana z nim powierzchowność w myśleniu. Autor wskazuje na C. D. Broada, jako na swego przewodnika filozoficznego. Bez tej wyraźnej deklaracji czytelnik nie domyśliłby się jednak tego wpływu. W pracy Osborne'a niema nawet śladu tej subtelności myślowej, tej rozważliwości filozoficznej, tej aż przekornej czasem oryginalności, które cechują dzieła Broada i stawiają je w rzędzie wybitnych dzieł filozofii i literatury. Zdaje się, że Osborne niesłusznie oceniał wpływy, pod którymi powstawała jego książka. Na prawdę zaważyły nad nią, lub raczej zaciążyły, dzieła tych licznych autorów niemieckich, których przytacza w przypiekach, z pracowitością iście nordycką.

Niebezpieczna nadprodukcja panuje w dziedzinie filozofii wartości. Nie próbowałbym zliczać dzieł i artykułów niemieckich z tej dziedziny; lecz nawet piśmiennictwo angielskie wykazuje w ostatnim dziesięciu lat ogromny przyrost prac, poświęconych wartości. Nie trudno byłoby przytoczyć z pamięci ze dwadzieścia publikacji. Ta duża liczebność dzieł nowych nie jest sama przez się objawem dodatnim. Świadczy wprawdzie o zainteresowaniu tematem; lecz jednocześnie i o tern, że nie zostało ustalone w formie ostatecznej to, co jest powracającą wciąż osnową jednakowo co do tematu zakrojonych rozważań.

Książka Osborne'a zamierzona jest jako analiza krytyczna głównych kierunków współczesnych w teorii wartości. Nie jest to jednak typologia teorii na wzór Broada. Autor nie wkłada dostatecznej pedanterji w rozróżnienie i ujęcie zasadniczych cech każdego z analizowanych kierunków. Chcąc, na modłę niemiecką, zrobić możliwie wyczerpującą rewję wszelkich przyczynków drukowanych, rozprasza się autor na rzeczy nieistotne i nie wydobywa rysów zasadniczych analizowanego poglądu. Omawia definicje wartości; dzieli teorie wartości na naturalistyczne i nie-naturalistyczne, idąc tu za Moore'm i Broadem; psychologizm przeciwstawia realizmowi; analizuje teorii idealistyczne. Nigdzie jednak nie mówi rzeczy oryginalnych i nie uplastycznia rzeczy, dotychczas niejasnych. To też nie może być wprowadzeniem do nauki o wartościach. Twórczym przyczynkiem, posuwającym naprzód tę naukę bądź co do treści, bądź co do metody, nie jest również. Jest więc chyba jednym z tych dzieł niepotrzebnych, któremi chce się chlubić nasza epoka szybkostrzelnych maszyn drukarskich.

Czesław Znamierowski (Poznań).

- Aschaffenburg Gustav: Das Verbrechen u. seine Bekämpfung. Einleitung in d. Kriminalpsychologie f. Mediziner, Juristen u. Soziologen; ein Beitrag zur Reform d. Strafgesetzgebung, 3 verb. Aufg. Heidelberg, "Winter, 1933, str. XXII + 367. (12,50 mk).
- Beck Friedrich Alfred: Geistige Grundlagen d. neuen Erziehung, dargestellt aus der nationalsozialist. Idee. Osterwieck, Zickfeldt, 1933, str. XI + 274 in 4°. (4,50 mk).
- Berth Edouard: Du „Capital" aux „Reflexions sur la violence". Paris, Rivière, 1932, str. 272. (12 fr).
- Brünauer Ulrike: Justus Moser. [Probleme d. Staats- u. Kultvirsoziologie 7]. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933, str. 110. (4,80 mk).
- Burgess John William: The foundations of political science; introd. by Nicholas Murray Butler. New York, Columbia University Press, 1933, str. 166. (2,25 f).
- Chodak Edmund: Psychologja a nauka o wychowaniu. Częstochowa, A. Gmachowski i S-ka, 1933, str. 314 + 6nlb.
- Claparede Edouard: Wychowanie funkcjonalne. Z oryginału francuskiego przetł. M. Ziemińska. Lwów—Warszawa, Książnica Atlas, 1933, str. 223 + 1 nlb.
- Cohen Morris Raphael: Law a. the social order; essays in legal philosophy. New York, Harcourt, 1933, str. 415. (3,75 \$).
- Croner Else: Eduard Spranger. Persönlichkeit u. Werk. Berlin, Reuther & Reichard, 1933, str. 70. (2 mk).
- Davies George R. a. Crowder Walter F.: Methods of statistical analysis in the social sciences. New York, Wiley, 1933, str. 355. (2,25 \$).
- Demant v. A.: God, man and society: Christian sociology. London, S. C. M., 1933, str. 224.
- Dickmann Julius: Das Grundgesetz d. sozialen Entwicklung. Als Ms. verfiel-fältigt. Wien, J. Dickmann, 1932, str. 60.
- Encyklopedia Wychowania. T. I. Zesz. 1—4. Pod red. prof. dr. Stan. Lempińskiego. Warszawa, Nasza Drukarnia, 1933.
- Frick Paul: Der weltanschauliche Hintergrund d. materialen Wertethik M. Schelers. Stuttgart, Adler, 1933, str. 104.
- Geiger George Raymond: The philosophy of Henry George. Introd. by John Dewey. New York, Macmillan, 1933, str. 600. (3 \$).
- Leibbrandt Gottlieb: Umbruch durch Othmar Spann. Ein Spielgebild seines Gedankenbaues. Leipzig, Armanen-Verl., 1933, str. 20. (0,20 mk).
- Mell Josef: Die Geschichtsphilosophie Deutingers und Hegels. Ein Vergleich. Bonn, Duckwitz, 1933, str. 80.
- Morrison Charles Clayton: The social gospel a. the Christian cultus. New York, Harper, 1933, str. 271. (2 \$).
- Rudniański Stefan: Technologia pracy umysłowej. Warszawa, „Nasza Księgarnia", 1933, str. 223.

- Spanner Adolf: Die Volkskunde als Wissenschaft. Stuttgart, Kohlhammer, 1933, str. 46. (1,20 mk).
- Tarnacki Józef: Kwestjonariusz do badań słownictwa ludowego w zakresie kultury materjalnej. Ze wstępem prof. dr. W. Doroszewskiego. Warszawa, Kasa Mianowskiego, 1933, str. 32.

III.

Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Bavink Bernhard: Organische Staatsauffassung und Eugenik. Berlin, Metzner, 1933. (Schriften zur Erblehre u. Rassenhygiene. 2), str. 58. (2,50 mk).
- Birnbaum Carl: Soziologie der Neurosen. Die nervösen Störungen in ihren Beziehungen zum Gemeinschafts- u. Kulturleben. Abdr. aus Archiv f. Psychiatrie. Bd. 99. Berlin, Springer, 1933, str. 87. (4,60 mk).
- Barré R. Walther: Das Bauerntum als Lebensquell der nordischen Kasse. 2-verb. Aufl. Bearb.: Karl Motz. München, Lehmann, 1933, str. 475. (8 mk).
- Döring Woldemar Oskar: Psychologie des Bildungsgutes. Leipzig, Dürr'sche Buchh., 1933, str. 181. (4,20 mk).
- Flügge Ludwig: Erbbiologisches Denken in Justiz u. Verwaltung. Berlin, de Gruyter, 1933, str. 58. (2,50 mk).
- Graetz-Menzel Charlotte: Über die rassenbiologische Wirkung d. aka-dem. Frauenberufe mit besond. Berücksichtigung der Ärztinnen u. Zahnärztinnen. Abdr. us Archiv f. Rassen- u. Gesellschaftsbiologie 27, 2. München, Lehmann, 1933, str. 129—150 in 4°.
- Hartke Wolfgang: Kulturgeographische Wandlungen in Nordostfrankreich seit dem Kriege. Stuttgart, Engelhorn, 1932, str. 84. (3 mk).
- Hauser Otto: Rasse u. Protestantismus. Danzig, Verlag „Der Mensch“, 1933, str. 75. (1,50 mk).
- Heidorn Walter: Der Einfluss der Landesnatur auf die staatliche Entwicklung von Kleinasien. Harburg—Wilhelmsburg, 1933, str. 79.
- Hellpach Willy: Elementares Lehrbuch der Sozialpsychologie. Berlin, Springer, 1933, str. V + 165. (7,80 mk).
- Huntington Ellsworth and an: Economic a. social geography. London, Chapman & Hall, 1933, str. 630.
- Jaensch Erich Rudolf: Die Lage u. die Aufgaben der Psychologie. Ihre Sendung in d. deutschen Bewegung u. an d. Kulturwende. Leipzig, Barth, 1933, str. 126. (5,70 mk).
- Jakubisiak Augustin: Sur le fondement philosophique du communisme. Paris, Gebethner & Wolf, 1932, (Bibl. polonaise à Paris), str. 32.
- Kerr J. M. Munro: Maternal mortality a. morbidity: their problems. London, Livingstone, 1933, str. 100.

- Kipp Hildegard: Die Unehelichkeit. Ihre psychologische Situation u. Problematik. Untersuchungen aus Gross—Berlin. [Hamburger Untersuchungen z. Jugend- U. Sozialpsychologie 4]. Leipzig, Barth, 1933, str. VI + 180. (9,80 mk).
- Leyden Friedrich: Gross—Berlin. Geographie d. Weltstadt. Breslau, Hirt, 1933, str. 221. (7 mk).
- Lindworsky Jan ks. T. J.: Psychologia eksperymentalna. Przetł. ks. M. Piechowski, przejrzał ks. J. Chechelski T. J. Kraków, Wyd. Księży Jezuitów, 1933, str. XVI + 311. (6 zł).
- Löhnberg Erhart: Die Typen der Nachahmung bei den primitiven Völkern. Ausz. aus Arch. f. d. ges. Psychologie. Köthen (Anhalt), Dünnhaupt, 1933, str. 77—130.
- Lorenz Eduard: Zur Psychologie der industriellen Gruppenarbeit. Untersuchungen an Arbeiterinnen einer Gummiwarenfabrik. Abdr. aus „Zeitschr. f. angew. Psychologie. Leipzig, Barth, 1933, str. 45. (2,40 mk).
- Manthey Franciszek ks. Dr.: O psychologii indywidualnej. Pelplin, Drukarnia i Księgarnia, 1933, str. 22.
- Merkenschlager Friedrich: Rassenonderung, Rassenmischung, Rassenwandlung. Berlin, Hoffmann, 1933, str. 63. (4,80 mk).
- Moede Walter: Konsum-Psychologie. Berlin, Buchholz & Weisswange, 1933, str. 83. (1,50 mk).
- Muckermann Hermann: Volkstum, Staat u. Nation, eugenisch gesehen. Essen, Fredebeul & Koenen, 1933, str. 113. (2,50 mk).
- Müller Joseph: Erforschung eines voralpinen Inzuchtgebietes mit familiärer Häufung von Schizophrenie, Psychopathie u. Oligophrenie sowie anderer* heredodegenerativen Merkmalen. Zürich, Orell Füssli, 1933, str. IV + 247 — 294.
- Nemiłow A.- Biologiczna tragedia kobiety. Przetł. z ros. Al. Krasnobród. Warszawa, „Metropolis”, 1933, str. 192 + 2 nlb.
- Ödegard örnulf: Emigration and insanity. A study of mental disease among the norwegianborn population of Minnesota. Kobenhavn, Levin & Mungsgaard, 1933, (Acta psychnatrica et neurologica. Suppl. 4.), str. 256.
- Pittard Eugene: Les Tziganes ou Bohémiens. Recherches anthropologiques dans la Péninsule des Balkans. Genève, Soc. gén. d'impr., 1932, str. IV + VIII + 288. (22,50 fr).
- Raszeja Maksymiljan ks.: Walka z onanizmem w konfesjonale. Pelplin, Drukarnia i Księgarnia Sp. z o. p., 1933, str. 23.
- Romer Eugenjusz: Ameryka i Amerykanie. Próba syntezy geograficznej. Odb. z „Przeglądu Współczesnego”. Kraków, 1933, str. 45.
- Rougenient Edouard de: Etudes de psychologie sociale. Une nouvelle science sociale. La graphologie. Paris, Rivière, 1932, str. 230. (12 fr).

- S e m p l e Ellen Churchill: American history a its geographic conditions; rev. by Clarence Fielden Jones a. the author. Boston, Houghton, 1933, str. 551. (3 \$).
- S t a e m m l e r Martin: Rassenpflege im völkischen Staat. 2. verm. u. verb. Aufl. mit 12 Rassenköpfen auf 1. Taf. München, Lehmann, 1933, str. 136. (2,20 ml<).
- S t a s s e n Marcel: Les maladies professionnelles. Liège: Thone, 1933, str. 337. (30 fr).
- T ü r r Hans: Die Wohnungsprobleme Österreichs vor und nach dem Krieg. Berlin, Heymann; Wien, Payer, 1933, str. VIII + 251. (10 mk).
- V o e g e l i n Erich: Rasse und Staat. Tübingen, Mohr, 1933, str. 227. (8,70 mk).
- W i e t h - K n u d s e n K. A.: Le conflit des sexes dans révolution sociale et la question sexuelle. Etude sociologique sur la question féministe depuis l'antiquité jusqu'à nos jours. Trad, par Brodai. Paris, Rivière, 1931, str. 204. (20 fr).
- W o o f t e r Thomas Jackson: Races a. ethnje groups in American life. New York, Mac Graw-Hill, 1933, str. 259. (2,50 \$).
- Z i m m e r m a n n Karl: Deutsche Geschichte als Rassenschicksal. Leipzig, Quelle & Meyer, 1933, str. IX + 177. (3,20 mk).

IV.

Życie społeczne.

- A l l p o r t Floyd Henry: Institutional behavior; essays toward a re-interpreting of contemporary social organization. Chapel Hill, U. C, Univ. of N. C. Pr., 1933, str. 539. (3,50 \$).
- A l m a n a c h spraw kobiecych. Informacje, postulaty, zagadnienia. Warszawa, Wydział Prasowy. Z. O. O. K., str. 214.
- A r e n d t Jos.: Action catholique et ordre social. Louvain, Rex, 1933, str. 155.
- A r n O U A.: L'organisation internationale du travail et les catholiques. Paris, „Spes", 1933, str. 112. (6 fr).
- B a l b o Italo: Der Marsch auf Rom. Autor. Übersetzung aus d. Italien, von L. Sels-Geviba. Mit Geleitwort von Hermann Göring. Leipzig, Kittler, 1933, str. 239. (3,60 mk).
- B a l f o u r Patrick: Society rackett; a critical survey of modern social life. London, Long, 1933, str. 288.
- B e h a m Benedikt: Religiöser Sozialismus. Paderborn, Schöningh, 1933. (Görres-Gesellschaft.... Veröff. d. Sektion f. Sozial- u. Wirtschaftswiss. 5), str. 94. (4,40 mk).
- B e r n s t e i n Samuel: The beginnings of Marxian socialism in France. New York, Elliot Publ., 1933, str. 240. (2,50 mk).

- Die berufsständische Wirtschafts- und Sozialordnung. Hrsg. von Karl Vorwerck. Berlin, Buchholz & Weisswange, 1933, str. 72. (1,20 mk).
- Boesel Rudolf: Faktor Mensch in d. Wirtschaft. Ein Beitrag z. Lösung d. Krisenproblems. Mit einem Anhang von Kurt Bernert. Stuttgart, Poeschel, 1933, str. V + 51. (2,50 mk).
- Pojano Filippo: Ein Faschist erlebt die Nationale Revolution. Die erste ausländ. Darstellung d. deutschen Erhebung u. ihres Sieges. Aus dem Italien. Mit e. Geleitwort von Hermann Göring. Berlin, Mittler, 1933, str. V + 143. (2,50 mk).
- Bowerann E. E.: The law of child protection. Forew. by Lord E. Percy. London, Pitman, 1933, sir. 150.
- Brayshaw Shipley N.: Unemployment a. plenty. London, Allen & Unwin, 1933, str. 1466.
- La Brière Yves de: Patriotism, nationalisme, impérialisme. (Etudes sociales 58). Paris, Labergeie, 1933, str. 19.
- Browne: The african labourer. New York, Oxford, 1933, str. 240. (5 \$).
- Brückner Walter: Der Arbeitsschulgedanke als Ausfluss volkswirtschaftlicher, sozialstaatsbürgerlicher u. psychologischer Erwägungen. Langensalza, Beltz, 1933, str. 48. (0,70 mk).
- Burg Otlo: W służbie junkrów pruskich. Przeżycia wychowanków szkoły oficerskiej w Erlan. Przekł. autor, z rękopisu niem. Warszawa, Spółka Nakładowo-Wydawnicza „Robotnik”, 1934, str. 3 nlb. + 146 + 1 nlb.
- Cannon Mary untoinette a. Klein Philip: Social case work; and outline for teaching, with annostated case records a. sample course syllabi. New York, Columbia University Press, 1933, str. 633. (5 \$).
- Carter Henry: The english temperance movement: a study in objectives. Vol. 1. The formative period 1830—1899. London, Epworth Pr., 1933, str. 269.
- Chaffee Edmund B.: The protestant churches and the industrial crisis; forew. by Henry Sloane Coffin. New York, Macmillan, 1933, str. 255. (2 \$).
- Danger René: Cours d'urbanisme. Préf. M. Risler. Paris, Eyrolles, 359.
- Dinin Samuel: Judaism in a changing civilization. New York, str. 223. (2 %)
- Doyle Phillis: A history of political thought. London, Cape, 1933, str. 335,
- Edwards William Hayden: Der Zusammenbruch des internationalen Sozialismus. Leipzig, Heyner, 1933, str. 140. (2,80 mk).
- Eichborn Wolfgang von: Ernst Moritz Arndt und das deutsche Nationar-bewusstsein. Heidelberg, 1932, str. 124.
- Epstein Abraham: Insecurity; a challenge to America. A study of social insurance in the United States a. abroad. Introd. by Frances Perkins» New York, Smith & Haas, 1933, str. 695. (4 \$).

- Ethik des Berufes. Sonderausgabe d. Blätter f. deutsche Philosophie. Hrsg. von Hugo Fischer u. Günther Ipsen. Berlin, Junker & Dünhaupt, 1933, str. 128 in 4°. (4,80 mk).
- Feldmann Marcus: Nationale Bewegung in der Schweiz. Eine vorläufige Übersicht. Bern, Verbandsdr., 1933, str. IV + 100.
- Ferrero Guglielmo: Peace a. war. Trad. by B. Pritchard. London, Macmilan, 1933, str. 254.
- Frazer James George sir: Condorcet on the progress of the human mind. New York, Oxford, 1933, str. 23. (0,60 \$).
- Gardiner Rolf, Brodersen Arvid u. Wyser Karl: Nationalsozialismus vom Ausland gesehen. An die Gebildeten unter seinen Gegnern. Berlin, Verlag „Die Runde“, 1933, str. 113. (2,10 mk).
- Gauiou Roger-Jean: L'Europe inquiète. Préface de Yver Le Trocquer. Paris, Rivière, 1932, str. XI + 428. (25 fr).
- Glover Eduard: War, sadism a. pacifism: three essays. London, Allen & Unwin, 1933, str. 148.
- Colz Bruno: Die nationale Selbstbesinnung u. das Theater. Leipzig, Reichsverband „Deutsche Bühne“, 1933, str. 31. (0,40 mk).
- Gorkij Maxim: On guard for the Soviet Union. Introd. by Romain Rolland. New York, Intern. Publ., 1933, str. 172. (1,50 \$).
- Gronau Karl: Der Staat der Zukunft von Platon bis Dante. Braunschweig, Westermann, 1933, str. 304. (4,80 mk).
- Hadamovsky Eugen: Propaganda u. nationale Macht. Die Organisation d. öffentlichen Meinung für die nationale Politik. Oldenburg, Stalling, 1933, str. 151. (3,20 mk).
- Hammond J. L. a. Hammond Barlava: The skilled labourer 1760—1832. London, Longmans, 1933, str. 413.
- Hanke Georg: Die Kriegsschuldfrage in der deutschen Schule. Ein Führer durch d. Vorgeschichte d. Weltkrieges. Vorw. von Alfred v. Wegner. Langensalza, Beltz, 1933, str. 111. (2,10 mk).
- Hecker Julius F.: Religion a. communism: religion a. atheism in Soviet Russia. London, Chapman & Hall, 1933, str. 315.
- Heideck Erich u. Leppin Otto: Planung u. Ausführung von Fabrikanlagen unter eingehender Berücksichtigung d. allg. Betriebseinrichtungen. Mit 470 Textabb. u. 88 Zahlentaf. Berlin, Springer, 1933, str. VII + 309 in 4°. (52 mk).
- Heiss Friedrich: Deutsche Revolution. Die Wende eines Volkes. Fünf Jahrzehnte dt. Volkskampfes. In Zusammenarbeit mit Arnold Hillen Ziegfeld u. Karl Christian v. Loesch. hrsg. Berlin, „Volk u. Reich“ Verlag, 1933, str. 62. (2,90 mk).
- Hodgson Violet H.: Public health nursing in industry. New York, Macmillan, str. 271. (1,75 \$).

- Hohlfeld Johannes: Deutsche Reichsgeschichte in Dokumenten. Urkunden u. Aktenstücke zur inneren u. äusseren Politik des Deutschen Reiches. Berlin, Vertrieb aml. Veröffentl., 1932, str. XXII + 892 in 2. Bd. (25 mk).
- Hohman Helen: The development of social insurance and minimum wage legislation in Great Britain; a study of British social legislation in relation to a minimum standard of living. Boston, Houghton, 1933, str. 462. (3,50 \$).
- Hoffman F. L.: The suicide record for 1932. Effect of depression. London, 1933.
- Hoover Herbert Clark a. Coolidge Calvin: Campaign speeches of 1932.. Garden City. N. Y., Doubleday, 1933, str. 336. (1,25 \$)
- Horn Walter: Die marxistischen Imperialismustheorien. Berlin, W. Schulz, 1933, str. 92.
- Hotchkiss George Burton: An outline of advertising; its philosophy, science, art a. strategy. London, Macmillan, 1933.
- Hoyack Louis: Où va la machinisme? Analyse sociologique des temps modernes. Paris, Rivière, 1933, str. 231.
- Jaensch Erich: Die Wissenschaft und die deutsche völkische Bewegung. Marburg, Ewert, 1933, str. 75.
- Jasinowski Bogumił Prof.: Wschodnie chrześcijaństwo a Rosja. Na tle rozbioru pierwiastków cywilizacyjnych Wschodu i Zachodu. Wilno, Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej, 1933, str. VI + 1 nlb. 173 + 1 nlb.
- Jessen Arnold: Die Gemeindegetränkesteuer im Lichte der Popitzschen Grundforderungen für ein Gemeindesteuersystem. Eine steuersociologische Studie. Berlin, Heymann, 1933, str. VIII + 82. (3 mk).
- Johnsen Julia Emily: Chinese-Japanese war. [Reference shelf. 8, 8]. New York, Wilson, 1933, str. 196. (0,90 \$).
- Mac Kechnie Samuel: The romance of the civil service. Forew. by Philip Snowden. London, Law, 1933, str. 256.
- King Joseph: The German Revolution; its meaning a. menace. Pref. by Viscount Snowden. London, Williams & Norgate, 1933.
- Kircher Rudolf: Im Land der Widersprüche. Ein Deutschland-Buch. Frankfurt a. M., Societäts-Verlag, 1933, str. 183. (2 mk).
- Klein Philip a. Voris Ruth: Some basic statistics in social work, derived from data of family agencies in the City of New York. New York, Columbia University Pr., 1933, str. 232. (3,50 \$).
- Knox Wilfred Lawrence a. Vidier Alexander Roper: The development of modern Catholicism. Forew. by Frank Gavin. Milwaukee: Morehouse, 1933, str. 341. (2,75 \$).
- Koch Hermann Heinrich: Untersuchung über d. individuellen Arbeitsrhythmus an Landarbeitern. Dresden, Bungartz in Komm, 1933, str. 23 in 4°.

- Koral Wacław: Przez partje, związki, więzienia i Sybir. Wspomnienia drukarza z działalności w ruchu socjalistycznym i zawodowym 1898—1928. Warszawa, Zw. Zaw. Druk. i Pokr. Zaw. w Polsce, 1933, str. 4nlb + 267 + 1 nlb.
- Köhler Rudolf: Ethik als Logik. Zum Gruiidproblem d. Philosophie des Nationalismus. Breslau, Hirt, 1933, str. 54. (1,50 ink).
- Krahelska Halina, Prus Stefan: Życie bezrobotnych. Badania ankietowe. Instytut Spraw Społecznych Nr. 2. Warszawa 1933, str. X + 120.
- Krebs Max: Deutsche Zeitenwende. Vom Nationalismus zum Nationalsozialismus. 2. Aufg. Dresden, Groh, 1933, str. IX + 379 in 4°. (17,50 mk).
- Kucharzewski Jan: Od białego caratu do czerwonego. T. 6. Warszawa, Kasa im. Mianowskiego, 1933, str. 3 nlb. + 521 + 1 nlb.
- Kullmann G. G.: Youth and moral disarmament. London, Oxford Univ. Press, 1933.
- Lehmann Theo: Das Landschulheim u. die Erziehung des künftigen politischen Deutschen. Biographie, Besinnung u. Bestand e. Schulgemeinde. Osterwieck, Zickfeldt, 1933, str. III + 65. (2 mk).
- Leibholz Gerhard: Die Auflösung der liberalen Demokratie in Deutschland u. das autoritäre Staatsbild. München, Duncker & Humblot, 1933, str. 79. (2,30 mk).
- Leipolt Johannes: Antisemitismus in der alten Welt. Leipzig, Dörffling & Franke, 1933, str. 53. (1 mk).
- Lenartz Werner: Vaterländische Feiern. Düsseldorf, Pädagog. Verlag, 1933, str. XV + 421. (5,40 mk).
- Lenz Georg: Demokratie u. Diktatur in d. englischen Revolution 1640—1660. München, Oldenbourg, 1933, str. 220. (7,50 mk).
- Leupolt Erich: Die Aussenpolitik in den bedeutendsten politischen Zeitschriften Deutschlands 1890—1909. (Das Wesen der Zeitung 2, 3). Leipzig, Reinicke, 1933, str. 181. (7,20 mk).
- Linden Walther: Aufgaben einer nationalen Literaturwissenschaft. München, Beck, 1933, str. 65. (2,40 mk).
- Lüthi Gottlieb: Wanderjahre in Amerika. Reiseerlebnisse schweizer. Jungbauern aus Kanada u. d. Verein. Staaten. Uetendorf (Bern), Selbstverlag, 1933, str. 159 in 4°. (3,80 fr.).
- Łapiński A.: Współczesny ruch sekciarski wśród prawosławnego społeczeństwa Polski. Warszawa, „Elpis", 1933, str. 28.
- Maurras Charles: Au signe de Flore. Souvenirs de vie politique. L'affaire Dreyfus. La fondation de l'Action française, 1898—1900. Paris, Grasset, 1933, str. XXII + 310.
- Maywald Fritz: Die Eroberer von Kamerun. Berlin, Stollberg, 1933, str. 234. (2,20 mk).

- Moehlman Conrad Henry: The christian-jewish tragedy. A study in religions prejudice. New York, Printing House of Leo Hart, 1933, str. 300. (2,50 \$).
- Naillis Anna: Zur Geschichte u. Theorie d. Verwahrlosung. Düsseldorf, Nolle, 1933, str. VII + 51.
- Nulpanis Anatole: La spiritualité nouvelle en Russie. Paris, Edit, de la Nouv. Equipe, 1932, str. 218. (3,50 fr).
- Nebe Otto Henning: Wirklichkeit als Gefährdung. Eine Studie zu einer Gesellschaftslehre d. Krise. Berlin, Furche Verl. (Furche-Studien, Veröff. 6), 1933, str. 59. 2,40 mk.
- Ninck Johannes: Frauen- u. Kinderhandel in Asien, nach d. amtl. Feststellungen d. Völkerbundes auf Grund d. Rapport au Conseil 1933 der Commission d'enquête sur la traite des femmes et des enfants en Orient. Berlin, Warneck, 1933, str. 64. (0,75 mk).
- Nötzel Karl: Vom Umgang mit Arbeitslosen. Stuttgart, Kohlhammer, 1933 str. 64. (1,80 mk).
- Die öffentliche Fürsorge im Deutschen Reich in d. Rechnungsjahren 1927—1931, mit vorläufigen Angaben für das Rechnungsjahr 1932. Berlin, Hobbing, 1933, str. 273 in 4°. (9,50 mk).
- Ogborn William F.: Social changes in 1932. Chicago, University of Chicago Pr., 1933, str. 122. (1 \$).
- Ouang R. H.: Essai sur la régime des capitulations en Chine. Paris, Recueil Sirey, 1933, str. XVI + 419.
- Pick Gottlieb: Sinn u. Wert der Sozialversicherung. Brünn, Rohrer, 1933, str. 96. (3 mk).
- Piddington Ralph: The psychology of laughter: a study in social adaptation. London, Figurehead, 1933, str. 227.
- Pieper Josef: Grundformen sozialer Spielregeln. Eine soziologisch-ethische Untersuchung zur Grundlegung der Sozialpädagogik. Freiburg, Herder, 1933, str. 123. (3,20 mk).
- Plessmayer Hermann: Der Nationalsozialismus u. die Führer zum neuen deutschen Volkstum. Das Leben u. die Tat-Ideen von Adolf Hitler, Frick, Hermann Göring, Goebbels. Mit einer Einleitung über Wesen u. Praxis d. Nationalsozialismus. Stuttgart, Mähler, 1933, str. 104. (1,50 mk).
- Quante Peter: Die Flucht aus der Landwirtschaft. Umfang und Ursachen der ländlichen Abwanderung, dargestellt auf Grund neueren Tatsachenermaterials. Berlin, Vowinkel, 1933, str. VIII + 379. (5,60 mk).
- Rehm Wilhelm: Der deutsche Mensch in der Wirtschaft. Eine Auseinandersetzung mit Marxismus u. Universalismus. Leipzig, Soziale Erneuerung. 1933, str. 160. (2,60 mk).

- Revolutionen der Weltgeschichte. 2 Jahrtausende Revolutionen u. Bürgerkriege. Hrsgb. mit einem Vorw. von Wulf Bley unter. Mitw. Dokumente aus Staats- u. Reichsarchiven, Archivblätter. München, Moser, 1933, str. 991 in 4°. (35 mk).
- Rogers H.: Native administration in the Union of South Africa. London, Paul. (Bantu studies. Suppl. 6), 1933, str. 388.
- Rosten Curt: Vom Bonzentnin zum Dritten Reich. Berlin, Schmidt in Komm. 1933, str. 307 + SO ilustr. (8 mk).
- Salter Arthur Sir: Modern mechanization and its effects on the structure of society. New York, Oxford, 1933, str. 42. (0,50 \$).
- Sankt Georg (Rose Franz Karl Anton): Nacht der langen Messer. Vom Klassenkampf zum Bürgerkrieg. Essen, Westdeut. Dr., 1933, str. 248. (3,80 mk).
- Schnee Heinrich: Völker n. Mächte im fernen Osten. Eindrücke von d. Reise mit d. Mandschurei-Kommiss. Mit Kt. u. Abb. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1933, str. 365. (4,70 mk).
- Schott Georg: Das Volksbuch vom Hitler. 2. Auflg. München, Eher, 1933, str. 307. (4,50 mk).
- Shaw George Bernard: The future of political science in America. New York, Dodd, 1933, str. 48. (0,78 \$).
- Sousa Nasim: The capitulatory regime of Turkey: its history, origin a. nature. Oxford: Univ. Press, 1933.
- Stellrecht Helmut: Der deutsche Arbeitsdienst. Aufgaben, Organisation u. Aufbau. 4. durchges. Auflg. Mit Geleitwort v. Herman Göring u. Einführung v. Constatin Hierl. Berlin, Mittler, 1933, str. XII + 158. (3,50 mk).
- Struve Carola: Frauenfreiheit u. Volksfreiheit auf Kameradschaftsrechtlicher Grundlage. Heidelberg. Bündischer Verlag, 1933, str. 173 + 4 thL (3,80 mk).
- Swindler Robert E.: Social studies instruction in the secondary schools. New York, Prentice-Hall, 1933, str. 348. (2,50 mk).
- Todd Arthur James: Industry a. society; a sociological apraisal of modern industrialism. New York, Holt, 1933, str. 639. (3.75 \$).
- Trebitsch Oskar: In Moskau sass der Feind... Zur Krise d. demokrat. Sozialismus. Geleitw. Nikolas Hovorka. Wien, Reinhold, 1933, str. 198. (2,15 mk).
- Thring Geoige Herbert: The marketing of literary property; book a. serial rights; with a. letter to the author by Bernard Shaw. New York, Bowker, 1933, str. 265. (2 \$).
- Vare William Scott: My forty years in politics. Philadelphia, Swain, 1933, str. 225. (2,50 \$).
- Varga Lucie: Das Schlagwort vom „finsternen Mittelalter“. Baden-Wien, Bohrer (Vcröff. d. Seminars f. Wirtschafts- u. Kulturgesch. a. d. Univ. Wien 8), 1932, str. 152.

- Wache Karl: Deutscher Geist in Österreich. Ein Handbuch d. völk. Lebens d. Ostmark. München, Parcus, 1933, str. 411. (7,50 mk).
- Wallowitz Walther: Deutschland, nur Deutschland, nichts als Deutschland. Grundrisse e. deutschen Staatsbürgerkunde. Leipzig, Quelle & Meyer, 1933, str. 88. (1,60 mk).
- Wegener Alexis: Die Monroe Doktrin u. ihre Anwendungen im 20. Jh. insbesond. in ihren Beziehungen zur Panamerik. Bewegung und zum Schiedsgerichtsbarkeitsgedanken. Neukölln, Zawadzki, 1933, str. 87.
- Werner Julius: Technokrate. Aufruf an die wissenschaftliche Weltintelligenz. H. 1. Brunn, Rohrer in Komm., 1933, str. 40.
- Wells Herbert George: The shape of things to come. New York, Macmillan, 1933, str. 440. (2,50 \$).
- Wilson John Mills: Understanding technocracy. San Diego, New Era Pnbl., 1933, str. 64. (0,25 \$).
- Wiseman Erwin. Mitteleuropa. Eine deutsche Aufgabe. Berlin, Volk n. Reich, 1933, str. 67. (1,50 mk).
- Wolff Hertha: Die Stellung der Sozialdemokratie zur deutschen Arbeiterversicherungsgesetzgebung von ihrer Entstehung an bis zur Reichsversicherungsordnung. Berlin, Michel, 1933, 6tr. 93.
- Wyndham H. A.: Native Education: Ceylon, Java, Formosa, the Philipines, French Indo-China and British Malaya. (Problems of Imperial Trusteeship). London, Oxford Univ. Pr., 1933.

V.

Grupy i typy.

- Adam Günter: Johannes Engel. Sein Leben, seine Arbeit, sein Wirken. Vom Metallarbeiter zum Berliner Arbeiterführer. Berlin-Schöneberg, Verlag dt. Kultur-Wacht, 1933, str. 63. (1 mk). j
- Adams Mary: The modern state. New York- Century, 1933, str. 320. (2 f).
- Akzin Ancel, Basdevant: La nationalité dans la science sociale et dans le droit contemporain. Paris, Recueil Sirey, 1933, str. 347. (45 fr.).
- Alport Erich: Nation u. Reich in der politischen Willensbildung des britischen Weltreiches. (Problem der Staats- u. Kultursoziologie 8). Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1933, str. 116. (4 mk).
- Argelander Annelies u. Weitsch Ilse: Aus dem Seelenleben verwaorloster Mädchen auf Grund ihrer Tagebuchaufzeichnungen. (Quellen u. Studien zur Jugendkunde. 10). Jena, Fischer, 1933, str. 126. (6 mk).
- Armstrong Harold. Mustafa Kemal. Paris, Payot, 1933, str. 288. (20 fr.).
- Armstrong H. F.: Hitler's Reich. The first phase. An unvarnished picture of Germany under the Nazis, by an impartial american observer. London, Macmillan, 1933.

- Bade Wilfrid: Joseph Goebbels. Mit 9. Abb. Lübeck, Coleman, 1933, str. 78. (1,50 mk).
- Bainvilis Jacques: Bismarck. Paris, Edition du siècle, 1932, str. XI + 271. (15 fr.).
- Bakke, E. Wight: The unemployed man: a social study. Intr. by Sir H. L. Smith. London, Nisbet, 1933, sir. 326.
- Benda Julien: Discours à la nation européenne. Paris, Soc. générale d'impr. et d'éd., 1933, str. 239.
- Benn Gottfried: Der neue Staat u. die Intellektuellen. Stuttgart, Dt. Verlags-Anstalt, 1933, str. 164. (2,50 mk).
- Benson E. T.: King Edward VII.: an appreciation. London, Longmans, 1933, str. 312.
- Bernatzik Hugo Adolf: Geheimnisvolle Inseln Tropen-Afrikas. Frauenstaat u. Mutterrecht d. Bidyogo. Ein Forschungsbericht. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1933, str. 220. (4,70 mk).
- Bergmann Juda: Das Judentum. Gedanke u. Gestaltung. Berlin, Maas, 1933, str. 181. (2,60 mk).
- Bichlmair Georg P.: Die Jesuiten. 6. Vorträge über d. Orden d. Gesellschaft Jesu. Köln, Bachem, 1933, str. 169. (2 mk).
- Blunt E. A. H.: The caste system of northern India, with special reference to the United Provinces of Agra a. Oudh. New York, Oxford, 1933, str. 374. (4,75 mk).
- Bourgeret Albert: Les associations professionnelles ouvrières en Allemagne. Leur développement depuis 1914. Préf. de Georges Blondel. Paris, Libr. gèner, de droit et jurisprudence, 1933, str. 255. (30 fr.).
- Breckinridge Sophonisba Preston: Women in the twentieth century; a study of their polit., social, a. econom. activities. New York, Mac Graw-Hill, 1933, str. 375. (4 \$).
- Brell Bruno: Das psychologische Berufsbild der Handlungsgehilfin. Versuch e. induktiven Zielgewinnung für d. Mädchenerziehung in kaufmänn. Schulen. Berlin-Wilmersdorf, 1933, str. 71.
- Bromfield Louis: The farm. New York, Harper, 1933, str. 352. (2,50 \$).
- Buchheit Gert: Franz v. Papen. Eine politische Biographie. Breslau, Berg-stadtverlag, 1933, str. 115. (2 mk).
- Carpenter S. Ci Church a. people 1789—1889: a history of the Church of England from William Wilberforce to „Lux Mundi". London, S. P. C. K., 1933, str. 606.
- Caspary Gerda: Die Entwicklungsgrundlagen für die soziale u. psychische Verselbständigung der bürgerlichen deutschen Frau um die Jahrhundert-wende. Heidelberg, Weiss, 1933, str. 113. (4,65 mk).
- Chesterton Mrs. Cecil: Young China and New Japan. London, Harrap, 1933,, str. 311.

- Chen Chich-Mai: Parliamentary opinion of delegated legislation. New York, Columbia Univ. Press, 1933, str. 149. (2,25 \$).
- Cole G. D. II. a. Cole Margaret: The intelligent man's review of Europe to-day. London, Gollancz, 1933, str. 864.
- Cooke Dennis Hargrove: Problems of the teaching personnel. New York, Longmans, 1933, tr. 399. (3 \$).
- Czech-Jochberg Erich: Adolf Hiller u. sein Stab. Oldenburg, Stalling, 1933, str. III in 4". (2,85 mk).
- Doerne Martin: Die Kirche vor dem Anspruch d. Nation. Leipzig, Doerffling & Franke, 1933, str. 26. (0,50 mk).
- Drerup Engelbert: Das Generationenproblem in der griechischen u. griechisch-römischen Kultur. (Kulturprobleme d. klass. Griechentums 1). Paderborn, Schöningh, 1933, str. 160. (7,60 mk).
- Drewes Klaus: Die Generalversammlung der Aktiengesellschaft. Vorw. vom H. Friedländer. Stuttgart, Hess, 1933, str. XXI + 179. (5,40 mk).
- Düntzer Emilie: Die gesundheitliche u. soziale Lage der erwerbstätigen weibl. Jugend. Berlin, Schoetz, 1933, str. 66. (3,60 mk).
- Durant William James: The tragedy of Russia; impressions from a brief visit. New York, Simon & Schuster, 1933, str. 173. (1,25 \$).
- Düvert Helene: Die Frau von heute, ihr Weg u. Ziel. Wernigerode, Koezle, 1933, str. 215. (2,85 mk).
- Edwards Maldwyn: John Wesley a. the 18 century; his social a. political influence. London, Allen & Unwin, 1933, str. 220.
- Essig Olga: Die Frau in der Industrie. (Quellenhefte z. Frauenleben in d. Geschichte. 18). Berlin, Herbig, 1933, str. 97. (1,60 mk).
- Faber Geoffrey: Oxford apostles: a character study of the Oxford Movement. London, Faber, 1933, str. 489.
- Fanderl Wilhelm: Von sieben Mann zum Volk. Illustr. Geschichte d-NSDAP. u. St. Mit 85 Bilddok. Oldenburg, Stalling, 1933, str. 112 in 4°. (2,85 mk).
- Ford Henry: Der internationale Jude. Übertrag v. Paul Lehmann. 29. Aufg. Leipzig, Hammer-Verlag, 1933, str. 344. (4,50 mk).
- Förtsch Arno: Freies Werkschaffen u. Gestaltungstypen. Ein Beitrag zur pädagogischen Charakterologie. Mit. 12 Tafeln. (Forschungen u. Werke zur Erziehungswissenschaft 19). Weimar, Böhlau, 1933, str. 220. (6 mk).
- Frank Waller: Nationalismus u. Demokratie im Frankreich der dritten Republik 1871 bis 1918. Hamburg, Hanseatische Verlags-Anstalt, 1933, str. 652. (12,50 mk).
- Frobenius Else: Die Frau im Dritten Reich. Eine Schrift für das deutsche Volk. Berlin-Wilmersdorf, Nationaler Verlag Huch, 1933, str. 111. (2 mk).
- Geisow Hans: Die Seele des dritten Reiches. Leipzig, Armanen-Verlag, 1933, str. 53. (1,20 mk).

- Gentile Giovanni: *Źródła i doktryna faszystów*. Tłumaczyła H. Mirecka. Warszawa, F. Hoesick, 1933, str. 61 + 2 nlb.
- Goldblatt David: *Is the Jewish race pure? An examination of the evidence against a statement of facts in its favor*. New York, Goldblatt Publ. Co, 1933, str. 351. (3,50 \$).
- Goudge H. L.: *The British Israel theory*. Milwaukee, Morehouse, 1933, str. 100. (0,70 \$).
- Guriani Ws: *Le Bolschevisme*. Trad, par J. Coster. Paris, Beauchesne, 1933. str. XVI h 390. (30 fr.).
- Günther Hans F. K.: *Volk u. Staat in ihrer Stellung zu Vererbung u. Auslese*. Vortrag. München, Lehmann, 1933, str. 36. (1,20 mk).
- Halévy Elie: *Histoire du peuple anglais au 19 siècle. Epilogue (1895—1914)*. T. 2. *Vers la démocratie sociale et vers la guerre (1905—1914)*. Paris, Hachette, 1932, str. VI + 664.
- Hamilton Mary Agnes: *Sidney a. Beatrice Webb; a study in contemporary biography*. Boston, Houghton, 1933, str. 312. (3,50 \$).
- Hanke Georg: *Weltkrieg, Niedergang u. Aufbruch d. deutschen Nation. Ein Führer durch die neueste Geschichte von 1914 bis 1933*. Langensalza, Beltz, 1933, str. 134. (2,50 mk).
- Harding M. Esther: *The way of all women. A psychological interpretation*. Introd. by C. G. Jung. London, Longmans, 1933, str. 351.
- Harvey Edwin: *The mind of China*. New Haven, Conn., Yale, 1933, str. 331. (3,50 \$).
- Hazlitt Henry: *Instead of dictatorship*. iNew York, Day, 1933, str. 31. (0,25 \$).
- Heinsberg Josef: *Die Elendenbruderschaft des Mittelalters als soziologisches Phänomen*. Düsseldorf, Nolte, 1933, str. VI + 66.
- Héraucourt Will: *Die Darstellung des englischen iNationalcharakters in John Galsworthys „Forsyte Saga“*. Eine psycholog. Untersuchung. Marburg, Elwert, 1933, str. 111. (4,50 mk).
- Hofstra Sjoerd: *Differenzierungserscheinungen in einigen afrikanischen Gruppen. Ein Beitrag zur Frage der primitiven Individualität*. Amsterdam, Scheltzma & Hoikema, 1933, str. VIII + 214. (4,50 mk).
- Hompf A.: *Reich u. Religion. Meinem dt. Volke*. Stuttgart, Walther, 1933, str. 151. (2,80 mk).
- Hoyler August: *Gentlemau-Ideal u. Gentleman-Erziehung mit besond. Berücksichtigung der Renaissance*. Aus d. erziehungswiss. Seminar d. Univ. Tübingen. Leipzig, Meiner, 1933, str. 223. (8,80 mk).
- Ihlenhurg Fritz: *Die deutsche Siedlung als Ausdruck eines nationalsozialistischen Gesellschaftsideals. Der Versuch einer völkisch-soziologischen Begründung*. Vorw. von Erwin Noack. Halle, Marhold, 1933, str. 47. (1,20 mk).

- Iorga Nicolaus: Rumänische Seele. (Vom Lehen u. Wirken der Romanen 2, 1).
Jea, Gronau, 1933, str. 23. (0,60 mk).
- Jenness Diamond: The American aborigines; the origin a. antiquity. Papers
by ten authors. Oxford, Univ. Press, 1933.
- Jungnickel Max: Goebbels. Leipzig, Kittler, 1933, sir. 92. (1,50 mk).
- Kawyn Stefan: Cyganerja warszawska. Szkic z dziejów obyczajowości lite-
rackiej. Lwów, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1933, str. 20. (Odb.
z ..Pamiętnika Literackiego ').
- Kelly Fred J., Mac Neely John H.: The state a. higher education; phases
of their relationship. New Jork. Carnegie Found, for advancement of tea-
ching, 1933, str. 294.
- Kirchner Erich: Die Grenzen d. Heteiligung eines Beamten am politischen
Leben. Sprottau i Schi., Wildner, 1933, str. VIII + 56.
- Kramer F. A.: Das rote Imperium. München, Kösel & Pustet, 1933, str.
213. (3 mk).
- Kraner Friedrich: Grossdeitschland unterm Hakenkreuz. Leipzig, Nationale
Verlagsesellschaft, 1933, str. 254. (4,20 mk).
- Kuchta Jan: Dziecko włóczęga. Biblioteka Wychowawcza M. Arcta pod
redakcją Prof. Dr. Z. Mysłakowskiego. Warszawa, M. Arct, 1933, str. 172.
- Künkel Fritz: Charakter, Einzelmensch u. Gruppe. (Angewandte Charakter-
kunde Bd. IV). Leipzig, Hirzel, 1933, str. VI + 184. (5 mk).
- Lazarsfeld - Jahoda Marie u. Zeisl Hans: Die Arbeitslosen von Ma-
rienthal. Ein soziograph. Versuch über d. Wirkungen langdauernder Ar-
beitslosigkeit. Mit einem Anh.: Zur Geschichte der Sonographie. Bearb.
u. hrsg. von d. Österreich, wirtsebaftspsycholog. Forschungsstelle. [Psy-
chologische Monographien 5]. Leipzig, Hirzel, 1933, str. IX + 123. (4 mk).
- Lewis Lloyd a. Smith Henry Justin: Chicago: The history of its reputation.
Centennial ed., 1833-1933. New-Jork, Blue Ribbon Books, 1929, str. 530.
(1 \$)•
- Litienthal Erich: Profil des Unternehmers. Berlin, Elsner, 1933, str. 37.
(1 mk).
- Lorge J.: American agricultural villages: 1930. An analysis of census data.
New Jork, 1933. (American Stat. Assoc. Monograph Nr. 1). (1 \$).
- Lorwin Lewis L. a. Flexner Jean Atherton: The American Federation
of Labour; history, policies a. prospects. London, Faber & F. 1933,
str. 594.
- Luchaire Julien: Les sociétés italiennes du 13—15 siècle. Paris, Colin, 1933,
str. 214. (10,50 fr).
- Lutosławski Wincenty: Jeden łatwy żywot. Aulobiografja. Warszawa, F.
Hocsick, 1933, str. VIII + 351 + nlb.
- Lyall Archibald: Russian roundabout. A nonpolitical pilgrimage. London,
Harmsworlb, 1933, str. 207.

- Małachowski-Lempicki Stanisław: Wolne malarstwo w lubelszczyźnie 1811—1822. Lublin, 1923, str. 3 nlb. + 150 + 58 tb.
- Millin Sarah Gertrude: Cecil Rhodes. New Jork, Harper.. 1933, str. 457. (3,75 \$).
- Moeller van den Brück Artur: Der politische Mensch. Hrsg. von Hans-Schwarz. Breslau, Korn, 1933, str. 160. (2,80 mk).
- Mommsen Wilhelm: Volk u. Staat in d. deutschen Geschichte. Fraukfurt a, M., Diesterweg, 1933, str. 22. (0,60 mk).
- Mordacq: Clemenceau au soir de sa vie. 1920—1929. T. 1, str. VI + 300. Paris, Plon, 1933.
- Mort Paul a. an.: State support public education. Washington: Americau Council on Education, 1933, str. 496. (2 f).
- Morton H. V.: What I saw in the slums. London, Labour Party, 1933, str. 48.
- Mowat R. B.: Problems of the nations. London, Arrousmith, 1933, str. 166.
- Miiller - Waldbaum Wilhelm: Judentum u. Führertum. Von d. Sendung d. Nationalsozialismus. Erfurt, Stenger, 1933, str. 75. (2,75 mk).
- Münch-Born Philipp: Die letzte u. einzige Rettung: Die nationalsozialistische Volkskirche. Versöhnung u. Vereinigung sämtl. Kirchen u. Parteien Deutschlands auf Grund d. nationalsozialistischen Weltanschauung. Probstdeuben b. Leipzig, Vianova-Verlag, 1933, str. 204. (1,80 mk).
- Myerson Abraham a. Goldberg Isaac: The German jew: his share in modern culture. London, Hopkinson, 1933, str. 171.
- Nagler Johannes: Anlage, Umwelt u. Persönlichkeit des Verbrechers. Stuttgart, Enke, 1933, str. 103. (2,50 mk).
- Die Nation vor Gott. Zur Botschaft der Kirche im Dritten Reich. Hrsg. von Walter Künneht u. Helmuth Schreiner. Berlin, Wichern-Verlag, 1933, str. XVI 4- 448. (6,80).
- Neumann Gerhard. Die genossenschaftliche Gesellschaftsform d. nordamerikanischen Indianer. Abdr. aus Zeitschr. f. Ethnologie 64. 4/6. Berlin, Springer, 1933, str. 263—319.
- Paeplow Fritz: Zur Geschichte der deutschen Bauarbeiterbewegung. Werden des Deutschen Baugewerksbundes. Berlin, Deutscher Baugewerksbund, 1932, str. 740.
- Peirce Adah: Vocations for women. New York. Macmillan, 1933, str. 345. (2 \$)
- Pétrie Charles: Mussolini. Berecht. Übertragung aus d. Englischen von F. M. Thomas. Leipzig, Kittler, 1933, str. 188. (3,30 mk).
- Piper Otto: Kirche u. Politik. [Kirchliche Gegenwartsfragen 1]. Calw.: Die Brücke, 1933, str. 87. (2 mk).
- Révész Géza: Das Schopherisch-Persöhnliche u. das Kollektive in ihrem kulturhistorischen Zusammenhang. Thüringen, Mohr, 1933, str. 58. (2,40 mk).

- Rosen Edgar L. R.: Der Fascismus u. seine Staatsidee. Ein Beitrag zur Geistesgeschichte d. neuen Italien. Berlin, Heymann, 1933, str. 95. (2,50 mk).
- Rougemont Marguerite de: Die Reisedame. Ergebnisse einer Umfrage über d. Beruf der weiblichen Kleinreisenden 1931—1932. Zürich, Soziale Käuferliga d. Schweiz, 1932, str. 42. (1 fr).
- Saint-Bonnet Georges: Le juif ou l'internationale du parasitisme. Paris, Vita, 1933, str. 208. (12 fr).
- Samson Leon: Toward a united front; a philosophy for American workers. New York, Farrar & Rinehart, 1933, str. 288. (2,50 \$).
- Sauer Wilhelm: Kriminalsoziologie. Zugleich eine systematische Einführung in die Weiterentwicklung und in die Hilfswissenschaften des Strafrechts. Bd. II. Verbrechenstypen u. Verbrechertypen. Berlin-Grunewald, Rothschild, str. 1933, str. XII -I- 179—629 in 4°. (18 mk).
- Sehmahl Eugen: Der Aufstieg der nationalen Idee. Stuttgart, Union, 1933, str. 221. (3,80 rak).
- Schmidt Pauli Edgar: Die Männer um Hitler. Neue erg. Ausg. Berlin, Verlag f. Kulturpolitik, 1933, str. 203. (4,50 mk).
- Schneider Reinhold: Die Hohenzollern. Tragik u. Königstum. Leipzig, Hegner, 1933, str. 311. (5,80 mk).
- Schigut Eugen: Die Berufscignung des Bücherrevisors. Ein Beitrag z. Psychotechnik d. Berufes. Berlin, Heymann, 1933, str. 42. (2 mk).
- Schultze-Pfaelzer Gerhard: Hindenburg u. Hitler zur Führung vereint. Berlin, Stollberg, 1933, str. 148. (2,85 mk).
- Schuster Eunice, Minette: Native american anarchism; a study of left-wing american individualism. Northampton, Mass., Smith College, 1932, str. 202. (2 \$).
- Schwiedland Eugen: Zur Soziologie des Unternehmertums. [Sociologus Beih. 2]. Leipzig, Hirschfeld, 1933, str. 52. (2,20 mk).
- Smith William Ernest: The Francis Preston Blair family in politics. Vol. I. str. 527, Vol. II str. 529. New York, Macmillan, 1933. (7,50 \$).
- Smith Lovina Steward: Hungary, land a. people, as seen by personal experiences from 1907—1932. New York, Westermann, 1933, str. 423. (2,25 \$).
- Spengler Oswald: Jahre der Entscheidung. T. I. Deutschland u. die weltgeschichtliche Entwicklung. München, Beck, 1933, str. XIV + 165. (3,20 mk).
- Staat u. Volkstum. Neue Studien zur bayrischen u. dt. Geschichte u. Volkskunde. Karl Alexander von Müller als Festgabe zum 20. Dez. 1932. Mit e. Geleitwort von Erich Marcks, dargebr. von Willy Andreas, Franz Bastian u. and. Diesen, Huber, 1933, str. XII + 366. (9 mk).
- Staeuwen-Ordemann Gertrud: Menschen d. Unordnung. Die proletarische Wirklichkeit im Arbeitsschicksal d. ungelerten Grossstadtjugend. [Studien z. Religionssoziologie u. Sozialpsychologie 3]. Berlin, Furche-Verlag, 1933, str. 216. (3,90 mk).

- Stapel Wilhelm: Die Kirche u. d. Staat Hitlers. Hamburg, Hanseat. Verlags-Anstalt, 1933, str. 89. (1,50 mk).
- Stefański Kazimierz: Mieszczanstwo kaliskie w XVI. w. Obrazy przeszłości. Kalisz, Druk. Ziemi Kaliskiej, 1933, str. 46.
- Steinberg Wilhelm: Die seelische Eingliederung in die Gesellschaft. München, Reinhardt, 1933, str. 126. (3,40 mk).
- Steinmetz Rudolf: Deutscher Nationalsozialismus. Eine Würdigung aus d. Niederlanden. Autor. Übersetzung d. niederländ. Schrift. Berlin, Warneck, str. 47. (1,20 mk).
- Struck Walter: Montesquieu als Politiker. Berlin, Ehering, 1933, str. 334. 12,80 mk).
- Stützer Herbert: Das Machtproblem in d. Typenpsychologie. Bonn a. Rhein, Köllen-Verlag, 1932, str. 31.
- Swoboda Henryk: Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej 1918—1933. Zarys dziejów politycznych. Warszawa, Spółka Nakładowo-Wydawicza „Robotnik”, 1933, str. VIII + 1 nlb. + 4 3 1 + 4 nlb.
- Trilles Henry: Les Pygmées de la forêt équatoriale. Cours prof fessée à l'Institut catholique de Paris. Préface de Pinard de la Boullay, introd. de G. Schmidt. Paris, Bloud & Gay; Münster, Aschendorff, 1932, str. XIV + 530. (15 mk).
- Vonschott Hedwig: Frauenbildung. Frauenberufe. Voraussetzungen u. Sinn-deutung d. Frauenschaffens in Beruf u. Familie. Freiburg, Herder, 1933, str. VI + 254. (4,60 mk).
- Wallstab Kurt: Gewerkschaft u. Kartell. Eine sozialwissenschaftl. Analyse. Berlin—Weissensee, Bartels, 1921.
- Wasilewski Leon: Skład narodowościowy państw europejskich. Warszawa, Instytut Badań Spraw Narodowościowych i Kasa im. Mianowskiego, 1933, str. 150 + 1 mapa.
- Wendrich Richard: Berufsbild des Pressestenographen. Berlin, Verband Dt. Pressestenographen, 1933, str. 26. (0,50 mk).
- Will Carl: Das deutsche Jugendwandern, seine Entwicklung u. seine Bedeutung. Hilchenbach, Reichsverband für deutsche Jugendherbergen, 1932, str. 183. (1,50 mk).
- Wille Otto: Die Frau, die Hüterin der Zukunft. Ein Buch über Welt u. Weib. Leipzig, Kabitzsch, 1933, str. VI + 248. (4,80 mk).
- Williams Kenneth: Ibn Sa-ud, the puritan King of Arabia. London, Cape, 1933, str. 299.
- Wojciechowski Zygmunt: Powstanie szlachectwa w Polsce. Warszawa, Polskie Tow. Heraldyczne, 1933, str. 16. (Odb. z Miesięcznika Heraldycznego).
- Wyss Alfred: Bürger u. Staat. Leitfaden d. allgem. u. schweizerischen Staatskunde. Im Auftrage d. Vereins schweizer. Staatsbürgerkurse verfasst. Chur, Bischofberger, 1933, str. 148. (2,50 fr).

Zdziechowski Marjan: Węgry i dookoła Węgier. Szkice polityczno-literackie. Wilno, Tow. Wyd. „Pogoń”, 1933, str. 4 nlb. + 173 + 1 nlb.

Ziemnowicz Mieczysław Dr.: Rodzina a wychowanie państwowe. 2. wydanie. Lwów, Książnica Atlas, 1933, str. 39 + 1 nlb.

VI.

Wytwory społeczne.

Angell Norman: The press a. the organisation of society. Rev. edit. Cambridge, Fraser, 1933, str. VII + 70.

Angell Norman Sir: The great illusion 1933. New York, Putnam, 1933, str. 308. (2,50 mk).

Borsoli Ralph: This ugly civilization. Forew. by Harry Elmer Barnes. 2 ed. New York, Harper, 1933, str. 483. (3 \$).

Braden Charles Samuel: Modern tendencies in world religions. New York, Macmillan, 1933, str. 354. (2,50 \$).

Bussmann Hans: Untersuchungen über die Presse als Machtform. Berlin, Ebering, 1933, Diss., str. 54.

Charques R. D.: Contemporary literature a. social revolution. London, Secker, 1933, str. 208.

Cronbach Abraham: Religion a. its social setting. Cincinnati, Soc. Pr., 1933, str. 255. (2 \$).

Deutscher Geist. Kulturdokumente d. Gegenwart. Hrsg.: Carl Lange u. Ernst Adolf Dreyer. Berlin, Volksverb. d. Bücherfreunde; Wegweiser-Verl., 1933, str. 323.

Eckermann Karl: Studien zur Geschichte des monarchischen Gedankens im 15. Jahrhundert. Berlin—Grunewald, Rothschild, 1933. (Abh. zur mittleren u. neueren Gesch. 73), str. XIV + 171. (8 mk).

Eichstädt Volkmar: Die deutsche Publizistik von 1930. Ein Beitr. zur Entwicklungsgeschichte d. konstitutionellen u. nationalen Tendenzen. Berlin, Ebering, 1933. (Hist. Studien 232), str. 209. (8,20 mk).

Friche Ernst Gerhard: Geschichte der „National-Zeitung“ 1848 bis 1878. Leipzig, Reinicke, 1933. (Das Wesen d. Ztg. 2, 4), str. VIII + 222.

Frank Franz: Vor der grossen Wende. Die Dämonie d. modernen Zivilisation u. ihre Überwindung. Geleitw. von Joseph Eberle. Innsbruck, Tyrolia, 1933, str. 231. (4,20 mk).

Gosnell Cullen Bryant a. Nixon Raymond Blalock, Public opinion a. the press. Atlanta, Emory Univ., 1933, str. 177. (1 \$).

Götz Berndt: Die Bedeutung des Opfers bei d. Völkern. [Soziologus Beih. 3]. Leipzig, Hirschfeld, 1933, str. 82. (3 mk).

- Haas S.: Kulturbolschewismus. Ein Zeitspiel. Zürich, Muten-Durch-Verlag in Komm, 1933, str. 51. (1,80 mk).
- Harcia C. Araujo a. Grabb Kenneth G.: Religion in the Republic of Spain. London, World Dominion Pr., 1933, str. 109.
- Hedger George A.: An introduction to western civilization. New York: Doubleday, 1933, str. 865. (3 \$).
- Immenroth Wilhelm: Kultur und Umwelt der Kleinwüchsigen in Afrika. Leipzig, Verl. d. Werkgemeinschaft, 1933, (Studien z. Völkerkunde 6), str. XII + 380. (7 mk).
- Kaul Alexander: Kommunalpolitik u. Presse. Eine Untersuchung über die Beziehungen d. organisierten Nachrichtendienstes d. Grossstädte zur Tagespresse nebst einer Darstellung d. Kommunalpolitik der Parteien u. einer Betrachtung d. kommunalpolitischen Zeitungsinhaltes. Salzwedel, Salzwedeler Wochenbl., 1933, str. 112.
- Kotarbiński Lucyna: Z za kulis teatru. Wspomnienia i refleksje. Warszawa, F. Hoesick, 1933, str. 284.
- Krauskopf Alfred, Artur: Die Religioustheorie Sigmund Freuds. Ihre psycholog. Grundlagen u. metapsychologische Wertungsgesichtspunkte. Peddr. Jena, Neuenhahn, 1933, str. 30.
- Levy Reuben: An introduction to the sociology of Islam. Vol. II. London, Williams & N., 1933.
- Lord Daniel A.: Religion a. leadership. Milwaukee, Bruce Publ., 1933, str. 202. (1,50 \$).
- Lüddecke Theodor: Die Tageszeitung als Mittel der Staatsführung. Hamburg, Hanseat, Verlags-Anstalt, 1933, str. 216. (5,70 ink).
- Lüdemann Hans: Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte Karthagos bis auf Aristoteles. Bottrop i. W., Postberg, str. 110.
- Müllereisert Franz Arthur: Die Dynamik des revolutionären Staatsrechts, des Völkerrechts u. des Gewohnheitsrechts. München, Duncker & Humblot, 1933, str. 70. (2,40 mk).
- Miller Jan Nepomucen: Na gruzach Grenady. Studium krytyczne. Warszawa, „Rój”, 1933, str. 228 + 2 nlb.
- Potthoff Ossip Demetrius u. Kossenhassen Georg: Kulturgeschichte d. deutschen Gaststätte. Umfass. Deutschland, Österreich, Schweiz u. Deutschböhmen. Berlin, Glass, 1932, str. XIII + 552, in 4°. (50 mk).
- Piętka Henryk Dr.: Przedmiot i metoda socjologii prawa. Odb. z „Themis Polska”. Warszawa, 1933, str. 35.
- Schröder Christel Matthias: Christentum u. völkische Religiosität. Elsfléth, Bargmann, 1933, str. 188. (2,50 mk).
- Szygowski Juljusz Dr.: Starożytny Meksyk. Warszawa, Tow. Wydawn. „Rój”, 1933. str. 119 + 1 nlb.

VII.

Varia.

- Benz Richard: Geist u. Reich. Um die Bestimmung des Deutschen. Jena, Diederichs, 1933, str. 203. (4 mk).
- Civardi Luigi ks.: Podręcznik akcji katolickiej. 1. Zasady. Przekład autoryz. A. Kicińskiej. Poznań, Księg. Św. Wojciecha, 1933, str. 4 nlb. + 274 + 1 nlb.
- Fuerth Maria: Caritas u. Humanitas. Zur Form u. Wandlung des christl. Liebesgedankens. Stuttgart, Frommann, 1933, str. VIII + 190.
- Hohman Helen: The development of social insurance a. minimum wage legislation in Great Britain; a study of British social legislation in relation to a minimum standard of living. Boston, Houghton, 1932, str. 462. (3,50 \$).
- Michel Oskar: Ein Gott, ein Volk, eine Religion, eine Kirche! Deutsche Religion. Berlin—Steglitz, Biewald, 1933, str. 14. (0,50 mk).
- Patzig Gabriele: Fürsorge, Wohlfahrtspflege u. Sozialpolitik. Dresden, Isele, 1933, str. 71.
- Ryden George Herbert: The foreign policy of the United states in relation to Samoa. Introd. by John Basset Moore. New Haven, Conn., Yale, 1933, str. 652. (5 \$),
- Sander Ulrich: Das feldgraue Herz. Jena, Diederichs, 1933, str. 26. (0,90 mk).
- Sydenstricker Edgar: Health a. environment. New York, Mac Graw-Hill, 1933, str. 229. (2,50 \$).
- Taylor Alva W.: Christianity a. industry in America. New York, Friendship Press, 1933, str. 223. (1 \$)
- Tóth Tilhamér Dr.: Młodzieniec z charakterem. Z. 5. wyd. węgierskiego przetł. dr. Elz. Esterhazy. Kraków, Wydawn. Ks. Jezuitów, 1933, str. 396.
- Wang Tsé-Shv Le divorce en Chine. Paris, Domat—Montchrestien, 1933, (40 fr).
- Weddingen Walter: Sozialpolitik. Eine Einführung in ihre Theorie u. Praxis. Jena, Fischer, 1933, str. XII + 282, in 4°. (12 mk).
- Zaehle Barbara: Knigges Umgang mit Menschen und seine Vorläufer. Ein Beitr. z. Gesch. d. Gesellschaftsethik. Heidelberg, Winter, 1933. (Beitr. z. neueren Literaturgesch. 22), str. VIII + 239. (9 mk).